

**T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADLİ KONTROL

Hazırlayan
NECİP SARI

TEZ DANIŞMANI
Doç.Dr. HANDAN YOKUŞ SEVÜK

DİYARBAKIR– 2011

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM

Üye : Doç.Dr. Handan YOKUŞ SEVÜK

Üye : Yrd.Doç.Dr. Nihat TAŞDELEN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

ÖZET
ADLİ KONTROL
SARI, Necip
Yüksek Lisans Tezi
Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Handan YOKUŞ SEVÜK
Mayıs 2011- 137 sayfa

Adli Kontrol tutuklamaya alternatif olarak 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109. ve 115. maddeleri arasında bağımsız olarak düzenlemiş, Türk ceza muhakemesi hukuku için yeni bir koruma tedbiridir.

Adli kontrol, asıl amacı maddi gerçeğin ortaya çıkarılması olan ceza muhakeme hukukunda, bu amaca hizmet eder ve muhakeme sonucunda verilecek hükmün infazını sağlar. Kişi hakkında kanunda öngörülen cezası 3 yıl veya daha az hapis cezası olan bir suçtan dolayı yürütülen soruşturmanın her aşamasında, tutuklama sebeplerinin bulunması durumunda, kanunda yazılı belli yükümlülüklerin yerine getirilmesi şartıyla adli makam ve mercilerin denetimi ve kontrolü altında, hâkim kararıyla kişinin serbest bırakılması şeklinde uygulanır.

Adli kontrol tutuklamaya göre özgürlüğü daha az kısıtladığından, bu tedbirin koruma tedbiri olmasının yanında insancıl yönü de vardır. Tutuklamaya alternatif olması itibariyle tutuklamayla ulaşılmak istenen amaca daha özgürlükçü olan adli kontrol ile ulaşılabilir. Uygulamasının yaygınlaşması ile cezaevlerinin dolmasının önüne geçilebileceği gibi tutuklanmayıp, adli kontrol altına alınan şahıslar için kişisel ve sosyal faydaları olacaktır. Yaptığımız bu çalışmada, adli kontrolün ne olduğunu, uygulanması için gereken şartları ve uygulama usulünü ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaya çalıştık. Çalışma sonunda bu koruma tedbirinin henüz yeterince uygulanamadığı ve uygulanmasına yönelik bazı kanuni eksikliklerin giderilmesi gerektiği kanaatine ulaştık.

ABSTRACT
JUDICIAL CHECK
SARI, Necip
Master's Thesis
Department of Public Administration
Supervisor : Asst. Prof. Handan YOKUŞ SEVÜK
May 2011-137 pages

Judicial control that is an alternative for arresting is a new protective precaution for Turkish Law of Criminal Procedure independently arranged between the numbers 109-115 Criminal Procedure Code that was come into exist on 1st July 2005.

Judicial control serves the purpose in Criminal Procedure Code which purpose is to reveal the truth and also it ensures of the execution that is given by the court. With the decision of judge judicial control is done in the form of releasing people in law on the punishment, that are prescribed imprisonment for 3 years and less of an offense at every stage of the investigation conducted under the control of judicial department.

Since it is an alternative for the aim that is wanted to be reach by arresting, it can be reached by judicial control which is more liberterian. As judicial control restricts independency less than arresting, it has a humane part as well as being a protective precaution. With becoming widespread in practise an important problem for society and state prison stuffeds can be avoided as well as positive social and personal effects on people that are under the judicial control. We have tried to state what is control conditions that are needed for application and how can it be applied. We have come to an agreement that some deficiencies in law must be overcome to common the practise..

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR KORUMA TEDBİRİ OLARAK ADLÎ KONTROLÜN TANIMI, HUKUKÎ NİTELİĞİ, AMACI VE ÖNEMİ, ÖN ŞARTLARI, TARİHİ GELİŞİMİ ve MUKAYESELİ HUKUKTA DÜZENLENİŞİ

A) KORUMA TEDBİRİ VE ADLÎ KONTROL KAVRAMLARI.....	3
1. Koruma Tedbiri Kavramı.....	3
2. Adli Kontrol Kavramı.....	6
B) ADLÎ KONTROL TEDBİRİNİN HUKUKÎ NİTELİĞİ	9
C) ADLÎ KONTROL TEDBİRİNİN AMACI ve ÖNEMİ	11
D) ADLÎ KONTROLÜN ÖZELLİKLERİ VE ÖN ŞARTLARI	13
1. Adli Kontrolün Özellikleri.....	13
a) Vasıta Olması	13
b) Geçici Olması.....	14
2. Adli Kontrolün Ön Şartları.....	15
a) Gecikmede sakınca olması	16
b) Haklı Görünmesi	18
c) Ölçülü Olması.....	19
E) ADLÎ KONTROLÜN TARİHİ GELİŞİMİ	21
1. Osmanlı Döneminde.....	21
a) Şahsa Kefalet.....	22
b) Teminatla salıverme	23
2. Cumhuriyet Döneminde.....	24
F) MUKAYESELİ HUKUKTA ADLÎ KONTROL	28
1. Fransız Hukukunda Adli Kontrol.....	30

2. Alman Hukukunda Adli Kontrol.....	33
3. İtalyan Hukukunda Adli Kontrol.....	36
4. Avusturya Hukukunda Adli Kontrol.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

ADLİ KONTROLÜN ŞARTLARI, ADLİ KONTROL KARARININ VERİLMESİ VE YÜKÜMLÜLÜKLER

A) ADLİ KONTROLÜN ŞARTLARI.....	42
1.Genel Olarak.....	42
2. Maddî Şartlar.....	42
a) Adlî Kontrolün Uygulanabileceği Bir Suç Bulunması.....	42
b) Tutuklama Şartlarının Bulunması.....	48
aa) Genel Olarak.....	48
bb) Kuvvetli Suç Şüphesi.....	49
cc) Tutuklama Nedenlerinin Varlığı.....	51
aaa) Kaçma Şüphesi.....	52
bbb) Delillerin Karartılması Şüphesi.....	53
ccc) Tutuklama Nedeni Var Sayılan Suçlar.....	55
3. Çocuk Koruma Kanununda Adlî Kontrol Şartları.....	57
B) ADLİ KONTROL TEDBİRİNİ TALEP ETMEYE YETKİLİ KİŞİLER.....	59
1. Cumhuriyet Savcısı.....	59
2. Şüpheli.....	62
3. Sanık.....	62
4. Müdafii.....	63
5. Müşteki, Mağdur ve Katılan ile Vekilleri.....	63
C) ADLİ KONTROL KARARI	64
1. Adli Kontrol Kararının Verilmesi ve Yetkili Mercii.....	64
a) Soruşturma Aşamasında Adli Kontrol.....	64
b) Kovuşturma Aşamasında Adli Kontrol.....	68
2. Adli Kontrol Kararının Gerekçeli Olması.....	69
3. Adli Kontrolde Süre.....	70
D) ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİ.....	71
1.Yetişkinler İçin Öngörülen Yükümlülükler.....	74

a) Yurt Dışına Çıkamama	74
b) Belirlenen Yerlere Belirtilen Süreler İçinde Başvurma	77
c) Çağrılara ve Kontrol Tedbirine Uyma	79
d) Taşıtları Kullanamamak ve Sürücü Belgesini Teslim Etme	81
e) Tedavi veya Muayene Tedbirine Uyma	84
f) Silah Bulunduramamak ve Taşıyamama	87
g) Güvence Verme	89
aa) Genel Olarak	89
bb) 1412 sayılı CMUK'da Düzenlenen Kefaletle Salıverme ile Güvence Arasındaki Farklar	92
cc) Güvencenin Konusu ve Miktarı	94
dd) Güvencenin Geri Verilmesi veya Hazineye Gelir Kaydedilmesi	96
ee) Önceden Ödetme	98
ğ) Mağdurun Haklarını Güvence Altına Alma	99
h) Aile Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesine ve Nafakanın Ödenmesine Dair Güvence Verme	101
2) Çocuklar İçin Öngörülen Yükümlülükler	102
a) Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkamama	105
b) Belirlenen Bazı Yerlere Gidememe veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilme ...	106
c) Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İlişki Kurmama	108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADLÎ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN

İNFAZI, KANUN YOLU, SONA ERMESİ, MAHSUBU VE HAKSIZ UYGULANMASI NEDENİYLE DOĞAN ZARARIN TAZMİNİ

A) ADLÎ KONTROL KARARLARININ İNFAZI	109
1. Genel Olarak	109
2. Yükümlülüklerin İnfazı Yönünden Denetimli Serbestlik Sistemi	110
B) ADLÎ KONTROL YÜKÜMLÜLÜĞÜNE UYULMAMASININ SONUÇLARI	116
C) ADLÎ KONTROL KARARLARINA KARŞI KANUN YOLU	120
1. İtiraz	120
2. İtiraz Yoluna Başvurabilecek Kişiler	121
3. İtiraz Mercii	121
4. İtirazın Süresi, İncelenmesi ve Sonuçları	122

D) ADLÎ KONTROLÜN DEVAMININ İNCELENMESİ.....	124
E) ADLÎ KONTROLÜN SONA ERMESİ.....	126
F) ADLÎ KONTROLDE GEÇEN SÜRENİN MAHSUBU.....	128
G) ADLÎ KONTROL TEDBİRLERİNİN HAKSIZ UYGULANMASI NEDENİYLE DOĞAN ZARARIN TAZMİNİ.....	131
SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA.....	138

KISALTMALAR

ACM	: Ağır Ceza Mahkemesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
AÜHFD	: Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi dergisi
MK	: Türk Medeni Kanunu
bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C	: Cilt
CD	: Ceza Dairesi
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (Mülga)
CTEGM	: Ceza Tevkif evleri Genel Müdürlüğü
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
ÇMK	: Çocuk Mahkemeleri Kanunu
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi dergisi
Dn	: Dipnot
DSYM	: Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri
DSYMKKK	: Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İle Koruma Kurulları Kanunu
DSYMKKY	: Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İle Koruma Kurulları Yönetmeliği
DÜ	: Dumlupınar Üniversitesi
E	: Esas
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
İÜHF	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mecmuası
KTK	: Karayolları Trafik Kanunu

K	: Karar
MUYEP	: Mevzuat Uygulamaları Eğitim Projesi
MÜHF	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
m	: Madde
PK	: Pasaport Kanunu
PVSK	: Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu
RG	: Resmi gazete
S	: Sayı
s	: Sayfa
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği dergisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
T	: Tarihli
T.Y.	: Tarihi yok
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu(United Nations Children's Fund)
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Projesi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
v.d.	: Ve diğerleri
Y.Y.	: Yazarı yok.

GİRİŞ

Ceza Muhakemesi hukukunun amacı, muhakeme sonucunda maddi gerçeğin ortaya çıkartılmasıdır. Böylelikle hem kamu vicdanının hem de suçtan zarar görenlerin tatmin edilmesidir. Bu kapsamda, ceza muhakemesi hukukumuzda önceden var olan koruma tedbiri niteliği taşıyan tutuklamanın yanı sıra 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu¹ ile adli kontrol² kurumu ceza muhakemesi hukukumuzda kazandırılan yeni bir kurumdur. Tutuklamanın ağır ve telafisi imkânsız sonuçlarını bertaraf etmek ve yargılamanın tamamlanabilmesi için insan haklarına yapılan orantısız müdahalelerin önüne geçmek amacıyla kanun koyucu tarafından 5271 CMK'nın 109. ve devamı maddelerinde bağımsız bir kurum olarak ihdas edilmiştir. Adli kontrol ilk olarak Fransız hukukunda düzenlenmiş olmakla halen birçok Avrupa ülkesinde uygulanmaktadır.

Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenen koruma tedbirleri içerisinde birey hak ve özgürlükleri bakımından en ağır, tutuklama tedbiridir. Soruşturma aşamasında mahkemenin tutuklama kararı ile henüz suç isleyip işlemediği kesinleşmemiş bir kişinin, özgürlüğü elinden alınmaktadır. Yargılama sonucunda belki de beraat edebilecek veya hürriyeti bağlayıcı bir cezaya hükmedilemeyecek bir kişinin, tutuklama koruma tedbiri ile özgürlüğünün elinden alınması, bu kişilerin mağduriyetine neden olabileceği gibi, genel olarak toplumda yargıya karşı güvensizliğin artmasına yol açacaktır. Bu nedenle tutuklamaya alternatif olabilecek başka tedbirlerin uygulanması ihtiyacı, bu yönde yeni kurumların tesisini zorunluluk haline getirmiştir.

Tutuklama koruma tedbirine alternatif bir tedbir olarak düzenlenen adli kontrol tedbiri, Ceza Muhakemesi Kanununda, birinci kitabın “*Koruma Tedbirleri*” başlıklı dördüncü kısmının üçüncü bölümünde, “*Adli Kontrol*” başlığı altında, 109–115 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu tedbir, ayrıca çocuklar için 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 20 ve 21. maddelerinde de aynı başlıkta düzenlenmiştir. Ceza

¹ R.G, 17.12.2004, S. 25673, Kanun No. 5271, Kabul Tarihi: 4.12.2004.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. ŞENTUNA, Mustafa Tarık, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama ve Adli Kontrol, Ankara 2007 s. 117 vd.; ÖZGÜVEN, A. Duygu , “**Ceza Muhakemesi Kanunu Çerçevesinde Adli Kontrol**”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.81, Ankara 2009, s. 311 vd.

muhakemesi için yeni bir kurum olan adli kontrolün yanı sıra son zamanlarda medya ve toplumda tartışıla gelen, özellikle uygulaması İngiltere örneği ile dikkat çeken elektronik kelepçe sistemi de tutuklamaya alternatif olabilecek bir kurumdur. Kanun koyucunun henüz bu yönde herhangi bir çalışması mevcut değilse de yakın gelecekte bir çalışma olması beklenmektedir.

Adli Kontrol koruma tedbiri, daha önce yürürlükte olan 1412 sayılı CMUK'da yer almayan bir tedbirdir. Buna rağmen yürürlükten kaldırılan CMUK'da adli kontrol kurumuna benzer koruma tedbirleri çeşitleri de vardı. Yurt dışına çıkma yasağı³ ve teminatla salıverme gibi tedbirler uygulanmakta idi. Tutuklamanın alternatifi olarak düzenlenen bu tedbirler, uygulama aşamasında mahkemelerce yeterince uygulanmamaktaydı. Bu sebeple kanun koyucu, adli kontrolü 5271 sayılı CMK'da başlı başına bir koruma tedbiri olarak düzenlemiştir. Ayrıca CMK'nın 101. maddesi uyarınca *“adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukuki ve fiili nedenler”* bulunması halinde ancak tutuklamaya karar verilebileceğini öngörmekle uygulanmasını genişletmeyi amaçlamıştır.

Bu çalışmamızda ceza muhakemesi hukukumuz açısından yeni bir kurum olan adli kontrol koruma tedbirinin uygulamasının gelişimi ve yaygın bir uygulanırlılık kazanması açısından, her yönüyle ve farklı bakış açılarıyla tartışılması gerektiğine inancımız gereği; birinci bölümde adli kontrolün tanımı, hukuki niteliği, amacı ve öneminin üzerinde durduktan sonra, ikinci bölümde uygulanma şartları ve yükümlülükleri ayrıntılı bir şekilde irdeledik. Bu aşamada ayrı ayrı mevzuat gereğince uygulamanın nasıl yapıldığını ve unsurlarını incelerken; eksiklikler ve olması gereken unsurları belirtip bu konuda görüşlerimizi ortaya koyduk. Sonuç bölümünde ise genel olarak adli kontrol kurumunun sorunlarını, eksiklikleri ve uygulamada fayda getirecek hususları ayrıntılı olarak belirttik.

³ CMUK'da bu konuda bir düzenleme yoktu, 5682 sayılı Pasaport Kanunu hükümleri uyarınca bu tedbir uygulanmaktaydı.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR KORUMA TEDBİRİ OLARAK ADLÎ KONTROLÜN TANIMI, HUKUKÎ NİTELİĞİ, AMACI ve ÖNEMİ, ÖN ŞARTLARI, TARİHİ GELİŞİMİ ve MUKAYESELİ HUKUKTA DÜZENLENİŞİ

A) KORUMA TEDBİRİ VE ADLÎ KONTROL KAVRAMLARI

1. Koruma Tedbiri Kavramı

Ceza muhakemesi işlemlerinin sağlıklı olarak yapılabilmesi veya yapılacak olan muhakeme sonucunda verilen kararın eksiksiz olarak yerine getirilebilmesi amacıyla ceza muhakemesinde karar verme yetkisini haiz makam olan hâkim veya mahkeme tarafından, sadece gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda geçici olarak başvurulabilen ve bazı temel kişilik haklarına kanuni olarak müdahale edilmesi anlamına gelen hallere koruma tedbiri denilmektedir⁴. Bir diğer tanıma göre koruma tedbirleri, hükümden önce ceza muhakemesinin yapılmasını ve bunun sonunda verilecek kararın yerine getirilmesini ve muhakeme giderlerinin karşılanmasını sağlamak amacıyla hükmedilen temel hak ve özgürlüklere müdahaleyi gerektiren yasal çarelerdir⁵.

Öğretide koruma tedbirlerine ilişkin farklı tanımlar yapılmıştır. Yukarıdaki tanımın yanında bir kısım yazarlar ise koruma tedbirini, “*ceza muhakemesinin yapılabilmesini, ya da hükmün verilmesini güvence altına almak amacıyla henüz hüküm verilmeden önce kural olarak hâkim kararı ile başvurulabilen ve sanığın hürriyetine yönelik müdahale sayılan tedbirler*” olarak tanımlamaktadır⁶. Koruma tedbirleri ile ilgili yapılan tanımlar birbirlerinden farklı olmakla beraber bazı noktalarda benzerlikler taşımaktadırlar. Bu tanımların ortak özelliklerine göre, koruma tedbirleri, muhakemenin yapılabilmesi için şüpheli veya sanığın yargılama faaliyetlerinde hazır bulundurulması,

⁴ ÖZTÜRK, Bahri/ ERDEM, Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2008, s. 537; CENTEL, Nur/ ZAFER, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 2008, s. 302.

⁵ ÖZBEK, Veli Özer/BACAKSIZ Pınar/DOĞAN Koray, Ceza Muhakemesi Hukuku(Açıklamalı Ve Şematik Çalışma Kitabı), Ankara 2007, s. 114.

⁶ ŞAHİN, Cumhur, Ceza Muhakemesi Hukuku, C.I, Ankara 2009, s.197; KUNTER, Nurullah, YENİSEY, Feridun, NUHOĞLU, Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul, Kasım 2009, s. 730; ÖZBEK, Veli Özer, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006, s.251.

delillerin elde edilmesi, delillerin korunması ve verilen hükmün infazının sağlanması için hükümden önce temel hak ve özgürlüklere müdahaleyi gerektiren zorlayıcı tedbirlerdir. Koruma tedbirleri şahısların bazı hak ve özgürlüklerini kısıtlaması ve eşyaları üzerinde, kısıtlayıcı ve zorlayıcı niteliği nedeni ile “*koruma tedbirleri*” olarak nitelendirilmektedir⁷. Ayrıca koruma tedbirleri, CMK’nın 113. maddesine göre yargılama giderlerinin ve mağdurun zararlarını karşılamayı sağlamaya yönelik olarak da uygulanabilmektedir.

Ceza muhakemesinde maddi gerçeğin tespiti için bazı koruyucu tedbirlerin uygulanması zorunludur. Koruyucu tedbirlerin uygulanması sonucunda kişilerin özgürlüğü kısıtlanmaktadır. Her ne kadar koruyucu tedbirlerin uygulanması belirli şartların mevcut olmasına bağlı ise de, muhakeme mercilerine bazı durumlarda sadece şüphe üzerine, bireylerin özgürlüklerini kısıtlama imkânı verilmektedir. Bu husus nedeniyle öğretilerde koruma tedbirlerinin nitelikleri sürekli tartışma konusu olmuştur⁸. Sanık veya şüphelinin suçu işleyip işlemediği henüz belli olmadan koruma tedbiri uygulanması, kişi hak ve özgürlüklerine önemli müdahaleler yapılmasına sebep olabilmektedir. Örneğin tutuklama, kişi özgürlüğüne, el koyma mülkiyet hakkına, iletişimin dinlenmesi özel hayatın dokunulmazlığına müdahaleyi doğurmaktadır. Bu nedenle koruma tedbirlerine başvurma koşullarının demokratik devletin zorunluluğu olan hukuk devleti ilkesine ve insan haklarına uygun bir biçimde düzenlenmesi gerekir⁹.

Koruma tedbiri, öğretilerde *KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU*’na göre tehlike tedbirinin bir çeşididir¹⁰. Tehlikeden kasıt zarar görme ihtimalidir. Buna göre tehlike yakınsa eğer, artık tehlikeyi önlemek için çok geçtir. Ancak sonuçlarından korunmaya çalışmaya “*koruma tedbirleri*”, uzak tehlikeyi önlemeye ise “*önleme tedbirleri*” denir. Koruma tedbirlerini önleme tedbirlerinden ayıran bazı hususlar vardır. Koruma tedbirlerinin uygulanmasında gecikme halinde bazı sakıncaların doğması ihtimali

⁷ ÇOLAK, Haluk/TAŞKIN, Mustafa, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu, Ankara Haziran 2005, s.290.

⁸ Bkz. ÖKÇESİZ, Hayrettin, “Özgürlük Güvenlik İlişkisinde Yedi Sav”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.4, İstanbul Ağustos 2005, s.169; SEMERCİ, Bengi, “İnsanın Yaman Çelişkisi: Güvenlik mi? Özgürlük mü?”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.4, İstanbul Ağustos 2005, s.171.

⁹ SÖZÜER, Adem/TEKDAĞ, Kenan, “Ceza Muhakemesi Kanunu Neler Getiriyor”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.3, İstanbul Nisan 2005, s.53).

¹⁰ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 730.

varken, önleme tedbirlerinde gecikmede sakınca bulunmaz. Koruma tedbirlerinde gecikmezlik yüzünden hak aranmaması, sadece haklı görünüşle yetinilmesine rağmen önleme tedbirlerinde mutlaka korunması gereken bir hakkın varlığı gerekir¹¹. Önleme tedbirleri bir bütün olarak suçla mücadelede etkili olunabilmesi için suçun işlenmesini engellemek için suç öncesi safhada da tedbir alınmasını ifade eder. Örneğin, uyuşturucu madde tutkunları, alkolikler, akıl hastası olan şahıslar için bir adım daha atarak suç öncesi alandan suç alanına girmelerine engel olmak için önleyici güvenlik tedbirleri veya “*toplumsal savunma tedbirleri*” alınabilir¹².

Öğretide bir görüşe göre¹³ koruma tedbirleri de kendi arasında “*tutucu*” ve “*önleyici*” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tutucu koruma tedbirleri, değişikliğe engel olmak suretiyle önceki durumu yaşatmaya çalışır. Önleyici koruma tedbirleri ise, ileride gerçekleşecek durumu önleyerek belli bir işlemin uygulamada bir değerinin olmasını sağlar. Tutucu koruma tedbirlerinin amacı, hükmün verilmesi aşamasına gelinceye kadar olayın meydana geldiği duruma göre, yani bir diğer ifadeyle suçun işlendiği zamanki duruma göre farklı durumlar söz konusu olduğunda, bu tip değişikliklere ve doğabilecek bazı hak ihlallerine engel olmaktır. Önleyici koruma tedbirlerinin amacı ise, verilecek olan hükmün yerine getirilememesi gibi bazı yakın tehlikeler söz konusu olduğunda, bu tip tehlikeleri engellemektir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda adli kontrol, yakalama, gözaltına alma, tutuklama, arama ve el koyma, beden muayenesi ve vücuttan örnek alınması, moleküler genetik inceleme, fizik kimliğin tespiti, iletişimin tespiti ve dinlenmesi, gizli soruşturmacı ve teknik araçlarla izleme kurumları düzenlenirken, koruma tedbirleri başlığı altında düzenlenmiştir. Öğretide koruma tedbirleri yerine usul tedbirleri¹⁴, ihtiyati tedbir¹⁵, ceza yargılaması önlemleri¹⁶, zorlayıcı tedbir¹⁷ ve temel hak müdahaleleri¹⁸ gibi terimler de kullanılmıştır.

¹¹ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 730,731.

¹² 1982 Anayasası’nın m.19/2 gerekçesi; YENİSEY, Feridun, Hazırlık Soruşturması ve Polis, İstanbul 1987, s.139.

¹³ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 732.

¹⁴ EREM, Faruk, Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku, Ankara 1986, s.435 vd.

¹⁵ TANER, Tahir, Ceza Muhakemeleri Usulü, İstanbul, 1945, s.125.

¹⁶ YURTCAN, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, İstanbul 1998, s.395; MAHMUTOĞLU, Fatih Selami, “İnsan Hakları Açısından Tutuklama ve Türk Hukuku”, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, İstanbul 1998, s.158.

2. Adli Kontrol Kavramı

Koruma tedbirlerinden biri olan adli kontrol, şahıs hakkında işlediğine dair kuvvetli şüphe olan bir suçtan dolayı yürütülen soruşturmanın, başında veya her aşamasında, kaçma veya delilleri karartma şüphesinin bulunması durumunda, yargılamanın amacına ulaşması için kanunda yazılı belli yükümlülükleri yerine getirmesi şartıyla, adli makam ve mercilerin denetimi ve kontrolü altında şahsın serbest bırakılmasıdır. 1412 sayılı CMUK'da yer almayan adli kontrol, 5271 sayılı CMK'nın yasalaşma döneminde hazırlanan 2001 tasarısında Alman, İtalyan ve Fransız hukukundaki tanımlar dikkate alınarak *"ilgiliyi özgürlüğünden yoksun kılmamakla birlikte gözlemeye ve denetlemeye tabi tutmaktadır; böylece kişinin kaçması riski azaltılırken hürriyetten tümü ile yoksun kılmanın zararları da ortadan kaldırılmış olmaktadır...kurum şüpheliyi hürriyetinden yoksun hale getirmemekle birlikte, aynı sonuçların elde edilebileceği hallerde adli kontrole hükmetmek gerekecektir"*¹⁹ şeklinde gerekçelendirilmiştir.

Ceza Muhakemesi Kanununda adli kontrolün tanımı yapılmamıştır. Öğretide ise adli kontrolün tanımı konusunda bir görüş birliği yoktur. Bazı görüşlere göre adli kontrol, sanığın veya şüphelinin CMK'nın 109. maddesinde sıralanan yükümlülüklerden birine ya da birden çoğuna tabi tutulması²⁰, serbest bırakılma ile tutuklama arasında bir etkinliğe sahip şahsın tutukevine konmadan hürriyetini sınırlayan bir koruma tedbiri²¹, tutuklanmayan veya hukukî engel nedeniyle (işlediği fiilin cezasının bir yıldan az hapis gerektirmesi) hakkında tutuklama kararı verilemeyen şahsın mahkeme ve savcılığın denetimi altına alınması²², şüpheli veya sanık hakkında

¹⁷ YÜCE, Turhan Tufan, "Ceza Yargılaması Hukukunda Zorlayıcı Önlem Teorisi", DEÜHFD, S.1, İzmir 1980, s. 69.

¹⁸ K.Amelung, "Zur dogmatischen Einordnung strafprozessualer Grundrechtseingriffe", JZ II, 15/16(14.8.1987), 737 vd.; H.H.Kühne, Strafprozesslehre, Heidelberg 1988, k.no.162; H.Rüping, Das Strafverfahren, München 1983, 169; Roxin,186 vd. ; Benfer, Grundrechtseingriffe im Ermittlungsverfahren, Köln Berlin Bonn München 1982, 11; V.Krey, Strafverfahrensrecht , Stuttgart Berlin Köln Mainz 1988, k.no.11 k.no.753, zikreden: CENTEL/ZAFER, s. 302.

¹⁹ "2001 tasarısı 112. madde gerekçesi", ÜNVER, Yener/HAKERİ, Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2010, s.370

²⁰ YURTCAN, Erdener, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ve Yorumu, İstanbul 2005, s.279.

²¹ ÇOLAK / TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s.320.

²² SOYASLAN, Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2010 s. 321.

tutuklamanın işlevini görecektir, alternatif tedbirler²³ şeklinde de tanımlanmıştır. Ayrıca başka bir görüşe göre adli kontrol, “*tutuklama sebeplerinin varlığına bağlı olarak, islediği bir suçtan dolayı soruşturma ve kovuşturma evresinde şüpheli veya sanığın bütün usulî işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmasını, katılanın zarar ve masraflarının ve muhakeme masraflarının giderilmesinin sağlamak amacıyla belli yükümlülükler altına alınarak adli makam ve mercilerin denetimi veya kontrolü altına sokulmasıdır*”²⁴. Adli kontrol ile şahsın hürriyetinden yoksun kalmasının yol açacağı zararlar giderilirken, kaçma riski de azaltılmış olmaktadır²⁵.

Özgürlük, şahsın vazgeçemeyeceği en önemli değerlerindedir. Özgürlük, sözlük anlamıyla, herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî ve her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine dayanarak karar vermesi durumu²⁶ olarak tanımlanmıştır. Adli kontrol şahısların özgürlüğünü herhangi bir şarta bağlı olmama durumu ve serbesti anlamında kısıtlamaktadır. Ancak tutuklamanın özgürlüğü kısıtladığı dereceden, daha az oranda özgürlüğü kısıtladığı da aşikârdır.

Adli kontrol 5271 sayılı CMK'nın 109. maddesinin gerekçesinde; “*Yalnız başına tutuklama, hâkimi, şüpheli veya sanık hakkında ya bütünüyle hürriyetten yoksunluğa ya da tam serbest bırakmaya mecbur kılan bir tedbirdir; adı geçenler ya bir yere kapatılacaklar veya tam serbest kalacaklardır. Tasarı bu maddesi ile bu iki durum arasında adli kontrol kurumunu getirmiş bulunmaktadır. Kurum ilgiliyi özgürlüğünden yoksun kılmamakla birlikte gözlemeyi ve denetlemeyi olanaklı kılan tedbirlere tâbi kılmaktadır; böylece kişinin kaçması riski azaltılırken hürriyetten tümü ile yoksun kılmanın zararları da ortadan kaldırılmış olmaktadır. Bu yeni kurumun hem özgürlükçü ve hem de kamu düzenini koruyucu nitelikte olduğu söylenebilir. Bu kurumdan sonra tutukluluk uygulaması istisnâî hâle gelmektedir. Kurum şüpheliyi*

²³ CENTEL/ZAFER, s. 380.

²⁴ HACIOĞLU, Burhan Caner, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme", AÜEHFD, C.IX, S.1-2, Erzincan 2005, s.171.

²⁵ EROL, Haydar, Adli Yargı İlk Derece Mahkemelerinde Ceza Yargılaması ve Uygulaması, Ankara 2006, s. 482.

²⁶ <http://www.tdk.gov.tr>(Erişim tarihi:10.01.2011)

hürriyetten yoksun hâle getirmemekle birlikte, aynı sonuçların elde edilebileceği hâllerde adlî kontrole hükmetmek gerekecektir."²⁷ şeklinde ele alınmış olmakla, burada kanunun özgürlükçü yönü vurgulanmıştır.

Kişi özgürlüğü, üzerinde tasarruf edilebilecek bir unsur değildir. Kanunlarda ve usulüne göre yürürlüğe konularak iç hukuk haline getirilmiş olan uluslararası sözleşmelerde gösterilen şartlar gerçekleşmedikçe kimse yakalanamaz, gözaltına alınmaz veya tutuklanamaz²⁸. Bir suç işlendiğinde, kişinin özgürlüğünün kısıtlanabileceği tüm hukuk sistemlerinde kabul edilerek bu hususlarda kanunlarda kısıtlamanın şartlarını belirleyen düzenlemeler yapılmıştır. Burada kişi özgürlüğü kadar önemli olan başkasının özgürlüğü ve kamu düzeni gibi hususlar söz konusudur.

Kişi özgürlüğünün yanında kişilerin güvenliği de, o kadar önemlidir. 1982 Anayasasının 19. maddesinde kişi özgürlüğü ve güvenliği başlığı altında, şahısların özgürlüğünün hangi hallerde ve nasıl kısıtlanacağı düzenlenmiştir²⁹. Bu düzenleme iç

²⁷ CMK'nın 109. maddesi gerekçesi, <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/maddegerekce.doc>. (Erişim tarihi: 10.01.2011).

²⁸ **KABOĞLU**, İbrahim, Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme, Ankara 1994, s. 171.

²⁹ 1982 Anayasası Madde 19 : "Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

Şekil ve şartları kanunda gösterilen:

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılmaya kadar bildirilir.

(Değişik ilk cümle: 03/10/2001-4709 S.K./4. md.) Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırk sekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir.

(Değişik fıkra: 03/10/2001-4709 S.K./4. md.) Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir.

Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

hukuk kuralı gibi uygulanan AİHS'nin aynı başlıklı 5. maddesine paralel bir düzenlemedir. Burada kişinin özgürlüğü ve güvenliği arasında bir denge göze çarpmaktadır. Anayasanın bu maddesinde 2001 yılında yapılan değişiklikle, Anayasada düzenlenen esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, devletçe ödeneceği hususu eklenmiştir. Kişi hürriyeti ve güvenliği anayasal bir haktır. Hukuk devleti olmanın gereği olarak anayasayla teminat altına alınan birey haklarının korunması için kanun koyucu tedbirler almak zorundadır. Bu bağlamda kişi hürriyetini daha ağır bir şekilde etkileyen tutuklama koruma tedbirinin yerine, tutuklama ile ulaşılmak istenen amaca ulaşılmasını sağlayacak tedbirlere başvurmak kişilerin hürriyetini daha az etkileyecektir.

Adli kontrol terimi yerine öğretilerde “*adli denetim*”³⁰ teriminin kullanıldığı da olmuştur. Ancak kanun koyucu tarafından Ceza Muhakemesi Kanununda adli kontrol terimi kullanıldığından ceza muhakemesi hukukumuzda genellikle adli kontrol terimi kullanılmaktadır.

B) ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Adli kontrol her şeyden önce bağımsız bir koruma tedbiridir. Bu yönüyle 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda bulunan teminatla salıvermeden ayrılır. Teminatla salıverme ancak tutuklama kararı verildikten sonra tutuklu şahıslar hakkında uygulanabilmekteydi. Oysa 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda herhangi bir koruma tedbirine bağlı olmayan bir kurum olarak düzenlenmiştir. Kanaatimizce adli kontrolün kanun koyucu tarafından kanunda tutuklamadan sonra düzenlenmiş olması da eski alışkanlıkların bir tezahürüdür. Şüpheli hakkında adli kontrol kararı ile beklenen amaca ulaşıp ulaşılamayacağı tespit edilmeli, bu aşamadan

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

(Değişik fıkra: 03/10/2001-4709 S.K./4. md.) Bu esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödenir.”

³⁰ Bkz. TUNÇ, Mehmet, “Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler”, Adalet Dergisi, S. 6, Ankara 2001, s.78 vd. <http://www.yayin.adalet.gov.tr/6.sayi/içerik/MehmetTUNÇ.htm>, (Erişim Tarihi:14.01.2011); MAHMUTOĞLU, s.178.

sonra adli kontrol kararının yetersiz kalacağı anlaşıldığında; tutuklama yoluna gidilmelidir. Kanun koyucunun buradaki amacı, koruma tedbirlerinin uygulanması sebebiyle kişilerin uğrayacakları zararların azaltılmasıdır. Adli kontrol tedbiri, kişinin serbest kalmasını sağlaması ve ceza muhakemesinin diğer tedbirlerinden daha az özgürlüğü zedeleyici olması nedeniyle, tutuklamaya göre daha hafif tedbir sayılmaktadır³¹.

Öğretide adli kontrolün hukuki niteliği konusunda bir görüş birliği yoktur. Bunun yanında bazı yazarlar CMK’da yer alan adli kontrol tedbirini, tutuklama koruma tedbirinin bir türevi³², onun alternatifi³³ olarak nitelendirmekle birlikte, adli kontrol kurumunun tutuklama kararını istisnai hale getirdiğini³⁴ zikretmişlerdir. Adli kontrol tutuklamanın alternatifi olarak öngörüldüğünden, tutuklama için öngörülen gerekli şartlar oluşmadan uygulanmamalıdır. Şahıs hakkında herhangi bir şekilde önleyici bir koruma tedbirine hükmedilmesi gerektiği kanaatine varıldığında uygulanmasına karar verilmelidir. Hâkim, adli kontrolün şartları bulunmadıkça, yani şüpheli veya sanığın kaçma şüphesi veya delilleri karartma şüphesi yoksa bu tedbire hükmetmemelidir³⁵.

Ceza Muhakemesi Kanununun 102. maddesinde tutuklama süreleri öngörülmüştür. Buna göre ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde, tutukluluk süresi en çok bir yıl olacağı, zorunlu hallerde gerekçeleri gösterilerek altı ay daha uzatılabileceği, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde ise, tutukluluk süresinin en çok iki yıl olacağı, bu sürenin de, zorunlu hallerde, gerekçesi gösterilerek toplam üç yıl kadar uzatılarak toplam beş yılı geçemeyeceği düzenlenmiştir. Kanun koyucu tarafından 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun Yürürlük ve Uygulama Şekli hakkındaki kanunun 12. maddesi gereğince bu maddenin yürürlüğü 31.12.2010 tarihine kadar ertelenmiştir. Bu maddenin yürürlüğe girmesi ile Adalet Bakanlığı’nın açıklamasına göre henüz yargılamaları devam eden veya haklarında verilen hüküm

³¹ TUNÇ, s.86.

³² YURTCAN, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ve Yorumu, s.322; YURTCAN, Erdener, CMK Şerhi, İstanbul 2008, s.302.

³³ ÖZBEK Veli Özer, İzmir Şerhi, Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı, Ankara 2005,s.373; CENTEL / ZAFER, s. 286; ŞAHİN Cumhur, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Ankara 2005, s. 318.

³⁴ YAŞAR, Osman, Uygulamalı ve Yorumlu 5271 sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu, Ankara 2005, s.489.

³⁵ HACIOĞLU, s.172.

kesinleşmeyen 953 tutuklu şahıs salıverilmiştir³⁶. Bu şahısların salıverilmesi toplumda yaygın anlayışın aksine beraat ettikleri anlamına gelmeyeceği gibi haklarında yeniden koruma tedbiri uygulanamayacağı anlamına da gelmeyecektir.

2006 yılının Aralık ayında 5560 sayılı kanun ile CMK'da yapılan değişikliklerle ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen suçlar bakımından tutukluluk süresi artmış, ayrıca adli kontrole ilişkin temel bir değişiklik yapılmıştır. Bu temel değişiklik adli kontrol tedbirinin kapsamını değiştirmiştir. 5560 sayılı yasa ile CMK'nın 109. maddesine eklenen 7. fıkra ile kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle, salıverilenler hakkında süre şartı olmaksızın adli kontrol uygulanabileceği kabul edilmiştir. Bu düzenleme ile adli kontrol, tutuklamanın alternatifini olmanın yanında tutuklamanın devamı niteliğini de kazanmıştır³⁷.

C) ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN AMACI ve ÖNEMİ

Ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeği ortaya çıkarmaktır. Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için bazı koruma tedbirlerine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda adli kontrol koruma tedbirinin de amacı öncelikle maddi gerçeğin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktır. Adli kontrolün amacı; kişi özgürlüğünü önemli ölçüde kısıtlamaksızın sanığın soruşturma veya kovuşturma evresindeki bütün usulü işlemlerinde ve hükmün infazında hazır bulunması, ayrıca muhakeme masrafları gibi kamusal giderlerin ve mağdurların zararlarının giderilmesidir³⁸. Bir başka yönden ise, şüpheli veya sanığın kaçmasını, delilleri karatmasını önlemek suretiyle muhakemenin gecikmeksizin, amacını tehlikeye düşürmeden yapılmasını ve verilecek kararların uygulanmasını sağlamaktır³⁹.

³⁶ <http://www.vekil.net/forum/guncel-hukuk-haberleri-paylasim-ve-yorum-bolumu/tutukluluk-suresini-sinirlayan-cmknin-102-maddesi-uygulamaya-giriyor/?action=printpage>

³⁷ SÖZÜER, Adem/DURSUN, Selman, "TCK, CMK ve Kabahatler Kanunundaki Son Değişiklikler Ne Getiriyor", Hukuki Perspektifler Dergisi, S.9, İstanbul Aralık 2006, s.203.

³⁸ HACIOĞLU, s.172.

³⁹ ÖZGÜVEN, s.318.

Adli kontrol ile kişi özgürlüğünün kapalı yere koymak suretiyle doğrudan kısıtlanmasını sağlayan tutuklama kurumunun istisnaî hâle gelmesi ve bu şekilde tutuklamanın ağır sonuçlarının ortadan kaldırılması sağlanmak istenmektedir. Bu bağlamda şüpheli veya sanığın sadece yurt dışına kaçmasından korkuluyorsa, tutuklanması yerine hakkında yurt dışına çıkma yasağı konularak tutuklamadan beklenen sonuca ulaşılabilir. İşte adli kontrol kurumuyla ortaya konulan hedef, kişi özgürlüğünün en az sınırlanması ve tutuklama kararıyla muhakemede elde edilmek istenen sonuçlara ulaşmaktır⁴⁰. Adli kontrol yükümlülüklerinden biri olan tedavi yükümlülüğü ile kişinin ıslahı ve yargılama sürecine daha sağlıklı bir şekilde katılımının sağlanması, güvence yükümlülükleri ile de mağdurun zararının ve kamusal zararların karşılanması amaçlanmaktadır⁴¹.

Adli kontrolün uygulanması ile tutuklamanın ağır sonuçlarından şahıslar kurtulacaktır. Yürürlükteki CMK'nın kanunlaşma sürecinde tasarı çalışmaları sırasında adli kontrol koruma tedbirinin hem özgürlükçü ve hem de kamu düzenini koruyucu nitelikte bulunduğu savunulmuştur⁴². Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü verilerine göre, 2009 yılında 56.581 hükümlü, 59.759 tutuklu olmak üzere toplam 116.340 adli süreci bulunan kişi cezaevinde bulunurken, 2010 yılı 31 Aralık tarihi itibarıyla Türkiye cezaevlerinde bulunan 120.814 şahıstan, 65.236 kişinin hükümlü, 55.578'i tutuklu olduğu, tutuklulardan 34.248'i hakkında henüz hüküm bile kurulmadığı, kalan 21.333 hükmen tutuklu oldukları ve henüz dosyalarının Yargıtay incelemesinden geçerek kesinleşmediği anlaşılmıştır⁴³. Tutuklu sayısının bu denli çok olması hukuk sisteminin kamburudur. Adli kontrol koruma tedbiri şahsı tutuklamadan, denetim altına alması sebebiyle tutuklamanın en önemli alternatifidir.

⁴⁰ YILDIZ, Volkan, Adli Kontrol, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Ceza Adaleti Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s.8, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi, 06.02.2011).

⁴¹ YILDIZ, s.9.

⁴² DÖNMEZER, Sulhi / YENİSEY, Feridun, Karşılaştırmalı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve 1999 Tasarısı, Gerekçeler, İstanbul 1999; TUNÇ, s. 88; YERDELEN, Erdal, "5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Koruma Tedbirleri", <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/191.doc>, (Erişim tarihi: 15.01.2011).

⁴³ <http://www.samsunhaber.com/haberdetay/34713/55-Bin-Tutuklu-Karar-Bekliyor.html> (Erişim tarihi: 15.01.2011)

Tutuklama koruma tedbirinin uygulanmasının kanunen gerekli olduğu durumlarda adli kontrol koruma tedbiri uygulanarak aynı amaca ulaşılabilecekken tutuklama koruma tedbirinin uygulanmasının ekonomik ve sosyal sakıncaları vardır. Adli kontrol tedbirinin uygulanması ile cezaevlerinde biriken ve haklarında verilecek kararı bekleyen şahısları hem ceza infaz kurumlarına alarak devlete masraf olmaktan çıkaracak, hem de beraat ettikleri takdirde devletin tazminat vermesinin önüne geçilecektir. Ayrıca tutuklanarak cezaevine giren şahısların ailevi ve sosyal açıdan yoğun bir şekilde etkilendikleri gözlemlenmektedir. Örneğin; tutuklanan kişi eşini, işini ve dostlarını kaybedebilmektedir. Ayrıca tutuklanan kişiler, muhakemenin sonucuna bakılmaksızın toplumda suçlu olarak yaftalanmaktadır. Bu sebeple tutuklanması gereken şahıslar hakkında amaca uygun olarak adli kontrol tedbirinin uygulanması, sosyal yönden topluma fayda sağlayacağı gibi, devleti de büyük bir maddi külfetten kurtaracaktır.

D) ADLİ KONTROLÜN ÖZELLİKLERİ VE ÖN ŞARTLARI

1. Adli Kontrolün Özellikleri

Adli kontrol, koruma tedbiri olması sebebiyle koruma tedbirlerinin tüm özelliklerine sahiptir. Bu anlamda iki özelliği vardır, bunlardan birisi vasıta olma, diğeri ise geçici olmadır.

a) Vasıta Olması

Adli kontrolün önemli özelliğinden birisi vasıta olmasıdır. Vasıta olması, uygulanan adli kontrol tedbirinin amaç olmayıp, maddi gerçeğe ulaşmada ve hükmün infazını sağlamada araç olmasını ifade eder. Adli kontrol, ceza yargılaması hukukunun bir aracı olup, başlı başına bir cezai niteliği yoktur. Adli kontrol tedbirinin diğer koruma tedbirleri gibi kendi başına bir anlam ifade etmeyip tutuklama yerine muhakeme boyunca eski durumu yaşatmak veya verilecek kararın yerine getirilebilmesini sağlamak

için kullanılan vasıta olma özelliği vardır⁴⁴. Örneğin; yurt dışına çıkma yasağının getirilmesi, şüpheli veya sanık hakkında verilen kararın infaz edilebilmesine yönelik bir koruma tedbiridir. Şüpheli veya sanığın güvence yatırması sağlanarak usul işlemlerine katılmasının sağlanması amacının yanında, yukarıda değinildiği gibi eski durumu yaşatmaya yönelik bir tedbir niteliğini de haizdir⁴⁵.

Vasıta olma tutuklama ve yakalama gibi koruma tedbirlerinde olduğu gibi adli kontrol tedbirinin, ceza muhakemesinin usulüne uygun olarak gerçekleştirilmesine veya bu boyutta koruma tedbirinin bir diğer koruma tedbirine yol açabilmesine araç olmasını ortaya koymaktadır⁴⁶. Örneğin tutuklama şüpheli veya sanığın kaçmasını engellemek için, yakalama tedbiri ise tutuklamanın gerçekleşmesi için vasıta konumundadır⁴⁷.

Adli kontrol, şüphelinin veya sanığın muhakemeye katılması, delillerin korunması ve mağdurun zararının karşılanması için bir araçtır. Aynı zamanda bireyi eğitime, ıslah etme ve topluma yeniden kazandırma aracı olarak da kullanılabilir. Örneğin ilgili yükümlülükler uygulanmak suretiyle uyuşturucu bağımlısı kişilerin, tedavi altına alınması veya suça sürüklenen çocukların eğitim kurumuna devam etmeleri sağlanabilecektir.

b) Geçici Olması

Adli kontrol koruma tedbirinin geçici oluşu bazen sadece zamanla sınırlanması anlamına gelmekle⁴⁸; üst sınırı gösterilmiş olduğu takdirde bu süreye uyulmak suretiyle veya uygulanmasını gerektiren şartların varlığı süresince devam ettirilebilmesini ifade etmektedir⁴⁹. Tüm koruma tedbirlerinde bir süre öngörülmesine rağmen adli kontrol koruma tedbiri için kanunda bir süre öngörülmemiştir. Örneğin,

⁴⁴ KOCA, Mahmut, “Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi”, DEÜHFD, C.5, İzmir 2003, s. 126; KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 733.

⁴⁵ ÇOLAK, Haluk/TAŞKIN, Mustafa, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, Ankara 2007, s. 482.

⁴⁶ YURTCAN, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, İstanbul Ocak 2007, s.316.

⁴⁷ ÖZGÜVEN, s.313.

⁴⁸ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 734.

⁴⁹ TOROSLU, Nevzat/FEYZİOĞLU, Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2008, s.211.

gözüne alma kararı için yakalama anından itibaren 24 saat, tutukluluk için ise ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde bir yıl, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde iki yıl gibi süreler belirlenmiştir. Ayrıca iletişimin tespiti ve teknik araçlarla izleme gibi tedbirler de sürelidir.

Adli kontrole karar verilirken, ne kadar süre ile adli kontrole karar verildiği belirtilmemiş olması yükümlülüğün “geçicilik” özelliğini etkilemeyecektir⁵⁰. Uygulamada adli kontrol yükümlülüklerinin uygulanacağı süreler öngörülmekte ise de, bu durum kanuna aykırıdır. Aksi belirtilmemişse yargılamanın bitmesi ile adli kontrol yükümlülüğü de sona erecektir. Ayrıca kendisinden umulan yarar elde edildiğinde veya koşulları ortadan kalktığında hâkim tarafından yükümlülüğün sona erdirilmesi gerekir.

Geçicilik, tedbirin haklılığını gösteren sebeplerin ortadan kalkması halinde de tedbirin sona erdirilmesi anlamını da ifade eder⁵¹. Bu durum tedbirin ilgili olduğu tehlikenin ortadan kalkması ile ilgilidir. Bazı durumlarda bu tehlikenin arttığı ve ortadan kalkmamakla birlikte azaldığı tespit edildiğinde, koruma tedbirlerinin ortak özelliği olan orantılılık ilkesi gereğince şüpheli veya sanık hakkında diğer bir koruma tedbiri uygulanabilecektir.

2. Adli Kontrolün Ön Şartları:

Koruma tedbirlerinin ön şartları genel olarak adli kontrol için de geçerlidir. Soruşturmacı bir suç şüphesi üzerine harekete geçtiğinde, bireyin özgürlük alanını kısıtlayacağı bazı tedbirlere başvurması için bazı ön şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar; gecikmede sakınca bulunması, tedbire başvurunun haklı görünmesi ve koruma tedbiri ile işin önemi veya muhtemel ceza arasında orantı bulunmasıdır. Tedbir kanuna uygun olmanın yanında hukuka da uygun olmalı, diğer bir söyleyişle vicdana uygun olmalıdır⁵².

⁵⁰ ÇOLAK /TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s. 353; KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.734.

⁵¹ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.734.

⁵² KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.734.

a) Gecikmede sakınca olması

Tüm koruma tedbirleri gibi adli kontrol koruma tedbiri de uyuşmazlığın henüz esasını inceleyip sonuca ulaştırmadan önce, özgürlükleri kısıtlayan tedbirler olduğundan⁵³ uygulanmasında ancak muhakeme açısından zorunluluk olduğu durumlarda uygulanabilir. Buradaki gecikme muhakeme için telafisi mümkün olmayacak durumlardan muhakemenin amacını korumaktır. Muhakemede koruma tedbirleri ile elde edilmek istenen amaç, şüpheli veya sanık kaçmadan veya delilleri karartmadan muhakeme sonucunda verilecek hükmün infazının yapılabilmesi ve muhakeme masraflarının tahsil edilmesidir. Bu açıdan zaman yitirmeden bu tedbirleri almak gerekmektedir.

Öğretide genel olarak gecikmede sakınca⁵⁴ bulunması terimi yerine, “*gecikmede tehlike bulunması*”⁵⁵ terimi kullanılmaktadır. Buradaki sakınca durumu, mümkün ve gerçekleşme ihtimali yüksek olan tehlikeli halleri ifade eder. Muhtemel olan bir tehlike için müdahale edilmediği takdirde bir zarar meydana gelme ihtimalinin olması gerekir. Tehlike, ceza muhakemesinin amacına uygun biçimde yapılamaması tehlikesidir⁵⁶.

Şüpheli veya sanık hakkında herhangi bir yükümlülüğe karar verilebilmesi için mutlaka gecikmesinde sakınca doğuracak bir durum bulunmalıdır. Gecikmesinde tehlike ihtimali yoksa adli kontrol tedbiri vasıtasıyla kişinin özgürlüğü sınırlandırılmamalıdır. Gecikmede sakınca bulunup bulunmadığı her somut olayda mevcut deliller itibariyle, olayın niteliğine göre hâkim tarafından takdir edilmelidir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109. maddesinde adli kontrolün uygulanması için tutuklama şartlarının oluşması gerektiği belirtilmektedir. Tutuklamayı düzenleyen

⁵³ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.734.

⁵⁴ Türk Dil Kurumunun tanımına göre sakınca kelimesi “Bir gözlem durumu ya da bir ölçme işleminin amaca ulaşmasını engelleyen etken ya da koşul” olarak açıklanmıştır. <http://tdkterim.gov.tr/bts/>(erişim tarihi:17.01.2011)

⁵⁵ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.734; CENTEL / ZAFER, s. 304; ŞAHİN, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.201.

⁵⁶ CENTEL / ZAFER, s. 304.

CMK'nın 100. maddesinde şartların oluşması için kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebileceği gibi işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemeyeceği düzenlenmiştir. Aynı maddenin devam eden fıkralarında tutuklama nedeni var sayılabilecek haller ayrı ayrı belirtilmiştir. Bunlar: Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olgular varsa ve şüpheli veya sanığın davranışları, delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma hususlarında kuvvetli şüphe oluşturuyorsa tutuklanma nedeni var sayılabilir.

Ayrıca kanun koyucu bazı ağır cezalar öngören ve kamu düzeni için önem arz eden bazı suçlar için, bu suçların işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı halinde tutuklama nedeni var sayılabileceğini düzenlemiştir. Buna göre:

aa) 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer alan;

Soykırım ve insanlığa karşı suçlar, kasten öldürme, silahla işlenmiş kasten yaralama ve neticesi sebebiyle ağırlaşmış kasten yaralama, işkence, cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı, hırsızlık ve yağma, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti, suç işlemek amacıyla örgüt kurma, devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar.

bb) 10.7.1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı suçları.

cc) 18.6.1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanununun 22 inci maddesinin [3] ve [4] numaralı fıkralarında tanımlanan zimmet suçu.

dd) 10.7.2003 tarihli ve Mülga 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar.

ee) 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 68 ve 74 üncü maddelerinde tanımlanan suçlar.

ff) 31.8.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 110 uncu maddesinin dört ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları bu suçlardandır.

Buradan anlaşılacağı üzere olayda bu suçların işlendiğine dair kanaat oluşturuyorsa gecikmesinde sakınca bulunacağı kabul edilmelidir. Ayrıca yine

CMK'nın 100/4 maddesinde düzenlenen hususa göre, sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı bir yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemeyeceği belirtilmiştir. Bu suçlar yönünden sadece tutuklama yasağı düzenlenmiş olup, olayın niteliğine göre diğer tutuklama nedenleri olduğunda bu suçlar açısından şüpheli veya sanığa adli kontrol tedbiri uygulanabilecektir⁵⁷.

b) Haklı Görünmesi

Koruma tedbirleri tehlike tedbirleri olduğundan, bir suçla ilgili şahıslar hakkında uygulanmaları için bir hakkın tehlikede olması gerekir⁵⁸. Buradaki hak muhakemenin amacına ulaşılmasını engelleyecek ve nihayetinde mağdurun ve toplumun haklarını etkileyecek bir durumu ifade eder. Haklılık muhakeme sonucunda oluşan kanaat ile tespit edilen haklılıktan farklıdır. Çünkü gecikmesinde sakıncalı bir durumda tehlikede olan bir hakkın korunması söz konusudur. Bu nedenle koruma tedbirlerine başvurulmasında ancak görünüşte haklılık ile yetinilir⁵⁹. Görünüşte haklılık, muhakeme henüz bitmediğinden muhakemenin amacının ve bu anlamda bir hakkın korunması için bir karar vermek gerektiğinden eldeki delillere göre yapılan değerlendirmedir.

Adli kontrol tedbirinin şüpheli veya sanık hakkında uygulanması için diğer koruma tedbirlerinde olduğu gibi haklılık gerekmektedir. Muhakeme sonucunda, tamamlanan tahkikatla sanığın veya şüphelinin suçluluğundan farklı sonuca ulaşılsa dahi haklılık adli kontrol tedbirinin ön şartıdır. Eldeki delillere göre oluşan kanaat ile adli kontrol tedbirini haklı gösterecek somut delillerin bulunması ve suçluluğa ilişkin şüpheleri haklı göstermesi gereklidir. Bu delillerin olmadığı ve suçluluğa ilişkin şüpheleri desteklemediği durumlarda adli kontrol tedbirine hükmedilemeyeceği gibi sonradan bu durumun ortaya çıkması hâlinde, adli kontrol kararının haklılığı ortadan kalkacağından adli kontrol tedbirine son verilmesi gerekir.

⁵⁷ Benzer görüş için bkz. **DİKİCİ**, M.Fatih, Ceza Hukuku ve Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara Kasım 2009, s. 289.

⁵⁸ **KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU**, s.736.

⁵⁹ **CENTEL/ZAFER**, s. 328.

c) Ölçülü Olması

Ölçülü olma ilkesi, ceza muhakemesinin amacına ulaşmak doğrultusunda şüpheli veya sanık hakkında uygulanacak tedbirin işlediği suç ve bunun etkileri ile orantılı olmasını ifade eder. Bu ilke tüm koruma tedbirleri için geçerlidir. Adli kontrolü düzenleyen CMK'nın 109. ve devamı maddelerinde bu ölçüte yer verilmemiştir. Fakat ölçülülük ilkesine tutuklama koruma tedbiri açısından değinilmiştir. CMK'nın 100/1 maddesinde *“işin önemi ile verilmesi beklenen ceza ve güvenlik tedbirinin orantılı olmaması hâlinde”* tutuklama kararı verilemeyeceği düzenlenmiştir. Uygulanması tutuklamanın şartlarına bağlı olan adli kontrol tedbiri açısından da bu ilke geçerlidir. Bu husus adli kontrol tedbiri için her olayda aranması gereken bir ölçüttür. Tutuklama gibi, adli kontrol tedbiri de delillerin sağlıklı toplanmasını ve muhakemenin sağlıklı yapılmasını amaçlamaktadır⁶⁰.

Anayasanın temel hak ve hürriyetleri düzenleyen 13. ve 15. maddelerinde temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması durumunda ölçülü olunması gerektiği belirtilmiştir. Ölçülülük ilkesi, Anayasaya Avrupa Birliği uyum sürecinde 2001 yılında 4709 sayılı kanunla yapılan geniş kapsamlı değişikliklerle dâhil edilmiştir. Bu düzenleme ile ölçülülük tüm kanunlarda temel hakların sınırlandırılmasında geçerli olan bir ilke olarak belirlenmiştir. Ölçülülük ilkesi, temel hak ve özgürlüklere müdahale söz konusu olduğunda, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında başvurulan aracın, sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını, bu aracın sınırlama amacı açısından gerekli olmasını ve araçla amacın ölçsüz bir oran içinde bulunmamasını gerektirir⁶¹. Bu anlamda kişilerin temel hak ve hürriyetleri açısından anayasal güvencede ölçüt olarak kabul edilen ölçülülük ilkesinin Anayasada ve CMK'da açık bir şekilde ifade edilmesi, birey hak ve özgürlükleri açısından etkin bir güvence sağlamıştır⁶².

⁶⁰ BOZKUŞ, Naci, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Bir Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol” Hukuk Dünyası Dergisi, İstanbul Nisan-Haziran 2006, s.110.

⁶¹ ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2002, s. 104.

⁶² ŞAHİN, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi., s. 317.

Ölçülülük ilkesi, devlet karşısında bireyi koruyucu bir araçtır⁶³. Diğer ön şartlar gecikmede tehlike bulunması ve haklı görünüş gibi iki değişken temele dayanarak, muhakemenin amacını zarardan korumak ile hak ve özgürlüklerden fedakârlık pahasına şüpheli veya sanık hakkında bir koruma tedbirine karar vermek, bunun sonucunda doğacak riskleri göze almak demektir. Böyle bir tedbirin haklı, dolayısı ile kabul edilebilir görülebilmesi için riski mümkün olduğunca azaltmak, bunun için de amaç ile kullanılacak araç arasında bir denge, karşılıklı bir uygunluk veya bir orantılılık aramak gerekmektedir⁶⁴.

Ölçülülük ilkesi, *CENTEL/ZAFER* ve *ŞAHİN*'e göre ceza muhakemesinde ulaşılmak istenen amaç ile kullanılan aracın ve bu kapsamda başvuru tedbir ile feda edilen hakların uyumlu ve orantılı olmasıdır⁶⁵. İşlenen bir suçla ilgili yapılan soruşturmada temel hak ve özgürlüklere müdahalelerde sadece elverişli ve gerekli olan, ulaşılmak istenen amaca bir katkı sağlayan ve en az yükümlülük getiren araçların kullanılması, sınırlamada orantılılığın gözetilmesi gerekir. Bu anlamda koruma tedbirleri keyfi ve gerekçesiz olarak uygulamamak gerekir. Aksi durum insan haklarına aykırılık teşkil edecektir. AİHM'de insan haklarının kısıtlanması açısından, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gereğince, mutlak bir sosyal ihtiyaç yüzünden alınan tedbir ile haklı amaç arasında orantı olmasını aramaktadır⁶⁶. İç hukukumuz gibi uygulanan AİHS'nin aradığı ölçüt, kanunlarda kabul ettiğimiz ve uyguladığımız bir ölçüttür.

Ölçülülük ilkesi ile koruma tedbirleri arasında kişi hürriyetinin kısıtlanması derecesine göre, amaca ve olayın niteliğine uygun olarak hafiften ağıra doğru giden aşamalı bir uygulama benimsenmiş olup, böylelikle temel hak ve hürriyetlere müdahalenin mümkün olduğunca az oranda kalması amaçlanmıştır. Ceza muhakemesinin amacına daha hafif bir tedbirle ulaşılması mümkün ise bu tedbirin öncelikle uygulanması gerekir⁶⁷. Koruma tedbirlerinde olduğu gibi kanun koyucu adli kontrol hükümlerini düzenlerken olayın niteliği ve içeriğine göre kabul edilebilir bir

⁶³ KOCA, "Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi...", s.114.

⁶⁴ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.737.

⁶⁵ CENTEL/ZAFER, s. 328; ŞAHİN, Ceza Muhakemesi Hukuku., s. 202.

⁶⁶ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.737.

⁶⁷ KOPARAN, Mehmet Yaşar, "Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama", http://www.ceza_bb.adalet.gov.tr/makale/195.doc/makale_374.html, (Erişim Tarihi: 21.01.2011).

ölçüde uygulanacak adli kontrol koruma tedbirleri çeşitlerini belirlemiştir. Örneğin “*yurt dışına çıkamamak*” adli kontrol yükümlülüğü ile amaca ulaşılabilecekse, bunun yerine daha fazla özgürlüğü kısıtlayıcı olan “*belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak*” yükümlülüğüne başvurulmamalıdır. Eğer hükmedilen adli kontrol tedbirinin yetersiz kaldığı anlaşılır veya mevcut durum şüpheli veya sanık aleyhine daha ağır bir durumu gerektirecek şekilde değişirse, yine ölçülülük ilkesi gereğince uygulanacak tedbir sanık veya şüpheli aleyhine değiştirilebilir.

E) ADLİ KONTROLÜN TARİHİ GELİŞİMİ

1.Osmanlı Döneminde

Osmanlı döneminde hukukun temel kaynağı İslam hukukudur. İslam hukukunda bedeni cezaların esas olması ve hapis cezasının bulunmaması nedeniyle, hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz edildiği yer anlamında cezaevleri öngörülmemiştir⁶⁸. Çünkü İslam hukukunda hürriyeti bağlayıcı cezalar düzenlenmemiştir. Bu sebeple şahısların hürriyetleri kısıtlanması ancak cezaların infazına kadar belli yerlerde tutulmaları ile mümkündür. Osmanlı Devleti’nde de aynı durum söz konusudur. Ancak, taz’iren⁶⁹ cezalandırılan suçlarda, padişah ve onun adına bu yetkiyi kullananlar, suçun nitelik ve ağırlığına göre cezayı belirlerlerdi. Bu cezalar arasında, hapis cezası da bulunmaktaydı. Bu bakımdan, taz’ir ve kanunnameler hapis cezasının başlıca dayanağını oluşturmuşlardır⁷⁰. Osmanlı Devleti zamanında 1274 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu hürriyeti bağlayıcı ceza olmak üzere kürek, kalebentlik, hapis ve nefi⁷¹ cezalarını belirtmiştir⁷². Bunun dışında hürriyeti kısıtlayan iki ayrı kurum uygulanmaktaydı. Bunlar, şahsa kefalet ve teminatla salıvermedir.

⁶⁸ KALE, Mustafa, Türkiye’de Denetimli Serbestlik Sistemi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2009, s.10, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi, 05.02.2011).

⁶⁹ “Taz’ir: Haksız bir eylem olmakla birlikte açıkça gösterilmeyen(kanunda düzenlenmeyen ve cezası belirlenmeyen) bazı eylemlere kadı tarafından verilecek ceza.” YILMAZ, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Ankara 1996, s.792.

⁷⁰ DEMİRBAŞ, Timur, İnfaz Hukuku, Ankara 2003, s. 128.

⁷¹ “Nefi cezası suç işleyen kişinin bir müddet bulunduğu beldeden başka bir beldeye gönderilmesidir. Bu müddet hâkim tarafından belirlenir. Nefi cezasının suçun birden fazla olup başkalarını da suça teşviki veya zararı mucip olması halinde başvurulacak bir metot olduğu belirtilmiştir. Hz. Peygamber(s.a.v.) kadınlara benzeyen erkeklere nefi cezası vermiş ve onların Medine dışına çıkarılmasını emretmiştir.” (GÖKÇEN, Ahmet, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza

a) Şahsa Kefalet

Şahsa kefalet borçlu–sanık veya davalının, mahkemeye veya önceden tayin edilmiş belirli bir yere getirileceğine 3. bir şahsın kefil olmasıdır⁷³. Şahsa kefalet ceza muhakemesi anlamında şüpheli veya sanığı duruşma için mahkemede hazır bulundurmak amacıyla yapılan bir tür kefalet sözleşmesi olmakla borçlu veya sanığın yargılanmak üzere mahkemede hazır edilmesini veya borcunu ödemesinin sağlanmasını kapsar. İslam hukukunda genel olarak cezaların şahsiliği ilkesinin kabul edilmesi nedeniyle, kimse bir başkasının suçunu veya cezasını üstlenemez⁷⁴. Bu bağlamda şahsa kefalet, cezanın bizzat suçu işleyenin kendisine uygulanmasını gerektiren had ve kısas cezalarında kabul edilmemiştir. Ancak bu cezaların belirli bir bedel olarak ödenmesi durumunda veya diyet ile ödenmesi gerektiğinde mali sorumluluk gerektiren mali kefalet kabul edilmiştir⁷⁵.

IV. Mehmet'in kanunnamesinin birinci faslında tutuklama yerine kefil ile serbest bırakma imkânı düzenlenmiştir. “*Tutuklama yerine kefil bulunursa hapsedmeyip dergâhıma arz edeler, meğerki şenaat-i azime ola ve dahi firar ihtimali olup kefil bulunmaya hapsedeler*”⁷⁶. Şahsa kefalette üçüncü şahıs sorumluluk altına girdiği borçlu veya sanığı duruşmada hazır ettiğinde, bu sorumluluğu sona ermekteydi. Bu durumlarda sorumluluğun sınırları nakdi teminata göre daha geniştir. Yapılan ihtar rağmen bir kimse belirtilen tarihte duruşmada hazır edilemezse kefilin belirlenen şartlara göre sorumluluğuna gidilebilirdi. Osmanlı muhakeme hukukunda, şahsa kefalet ile kefil olmuş kefilin borçlu ve sanığı hazır edemediği durumlarda tutuklanması kabul edilmiş

Müeyyideleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987, s. 67, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, Erişim Tarihi, 05.02.2011).

⁷² ÇOLAK, Haluk/ALTUN, Uğurtan, “Tarihi ve Kronolojik Perspektifte Ceza İnfaz Kurumları”, Adalet Dergisi, S.31, Ankara Mayıs 2008, s.18.

⁷³ KAHRAMAN, Abdullah, “İslam Hukukunda Şahsa Kefalet ve Türk Ceza Muhakemeleri Hukukundaki Teminatla Salverme Müessesesi ile Mukayesesi”, CÜİFD, Sivas 1998, s. 301.

⁷⁴ AVCI, Mustafa, “Ceza Yargılaması Hukuku Tarihimizde Koruma Tedbirlerinden Tutuklama”, Kamu Hukuku Arşivi, S.1, Haziran 1998, s.36, <http://www.akader.info/KHUKA/index.htm>(Erişim Tarihi: 15.02.2011)

⁷⁵ DÖNDÜREN, Hamdi, “Kefalet”, Tarih ve yayın yeri yok, <http://www.turk.ch/samilislam/K/kefalet.htm>, (Erişim Tarihi: 23.01.2011)

⁷⁶ AVCI, s.36.

olup borçlu ve sanığın önceden belirlenen yerde hazır edilmesi halinde kefilin sorumluluğunun kalktığı kabul edilmiştir. Şahsa kefalet kurumu, modern ceza hukukunda koruma tedbiri olarak uygulanmamakla beraber Osmanlı ceza muhakemesinde yaygın olarak kullanılmıştır⁷⁷.

b) Teminatla salıverme

Teminatla salıverme, tutuklanması gerektiren bir suç işleyen şüpheli veya sanığın belli bir nakdi teminat yatırmak suretiyle yargılama aşamasında serbest kalmasıdır. Belirli suçlarda ve delilleri karartma tehlikesi olmayan şahıslar hakkında uygulanabilmekteydi. Tutuklama gibi teminatla salıverme de yetkili merciler için ihtiyaridir⁷⁸. Bunun yanında teminatla salıverme had gerektiren suçlarda mümkün değildi. Ta'zir ve kişi haklarına ilişkin suçlarda teminatla salıverme uygulanmaktaydı. Fatih Kanunnamesi'nde geçen para cezalarındaki gibi tutuklunun mali durumuna göre belirlenecek değişik miktarlarla alt-üst sınır tespiti gibi çareler ile nakdi teminatın işlerliği sağlanmaya çalışılmıştır⁷⁹. Halen uygulanmakta olan sistemde olduğu gibi, şüphelinin veya sanığın duruşmaya çağrıldığında gelmesi, mahkûmiyet durumunda infazın yapılması için hazır olması ve para cezalarını ödemesi hallerinde teminatın iade edilmesi, aksi takdirde teminat devlete gelir olarak kaydedilmesi öngörülmüştü.

Osmanlı döneminde, İslam hukukundan gelen anlayış gereği hak kavramı geniş olarak ele alınıp, şahısların en önemli haklarından olan hürriyeti kısıtlamadan amaca ulaşılmasını sağlayan teminatla salıverme, sanığın suçluluğu sabit oluncaya kadar serbest kalmasını yani hür olmasını sağlamaktaydı. Bu kurum sanığın mahkemenin davetine icabet etmemek suretiyle kendisi veya başkası tarafından yatırılan teminatı terk etmek istemeyeceği inancı ile kabul edilmiştir⁸⁰. İslam hukukçuları teminatla salıvermenin parası olan ile olmayan arasında eşitsizliğe yol açacağı endişesiyle teminatın bu türüne soğuk bakmışlarsa da, sanığı mahkemede hazır

⁷⁷ **KAHRAMAN**, Mehmet "Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Erzincan 2007, s. 24, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi, 05.01.2011).

⁷⁸ **AVCI**, s.36.

⁷⁹ **KAHRAMAN**, Mehmet, s. 24.

⁸⁰ **KAHRAMAN**, Mehmet, s. 24.

bulundurmak yetkisinin kolluk güçlerine ait olduğu düşünülürse mali teminat şahsi kefalete tercih edilir⁸¹. 1879 tarihli Osmanlı Devleti zamanında kabul edilen ilk ceza usul kanunumuz olan “*Usulü Muhakematı Cezaiye Kanunu*”na göre cünha⁸² niteliğindeki suçlar bakımından mali teminatla salıvermek ve teminatın üçüncü bir kişi tarafından yatırılması kabul edilmekteydi.

2.Cumhuriyet Döneminde

Dünyada demokrasi hareketleri de her geçen gün artmakta iken, Osmanlı döneminde Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Meşrutiyet ve Kanuni Esasi gibi demokrasi hareketleri yaşanmıştır. Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra ilan edilen Cumhuriyet rejimi ile modern kanunlar mevzuatımıza kazandırılmaya başlanmıştır. 04.04.1929 tarihli Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu bunlardan biridir. Koruma tedbirleri ilk kez bu kanunla mevzuatımıza girmiştir. Daha önceden uygulanan 1879 tarihli Osmanlı ceza usul kanununda el koyma ve arama yetkisi savcılara verilmiş iken, CMUK ile bu tedbirler yönünden hâkim güvencesi getirilmiştir. Modern ceza yasalarında olduğu gibi yakalama ve tutuklamaya ilişkin hükümler yeniden düzenlenerek belirli ilkelere bağlanmış, tutuklamayı gerektirecek hususlar düzenlenmiştir.

Tüm dünyada 20. yy.da demokrasi hareketleri oldukça yayılmış, kurulan uluslararası örgütler ile demokrasinin kazanımlarından olan insan hakları kavramı demokratik devletlerce güvence altına alınmıştır. Dünya tarihinin insan hakları açısından en önemli gelişmelerinden biri olan İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A(III) sayılı kararıyla ilan edilmiştir. Ülkemizde 6 Nisan 1949 tarih ve 9119 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile İnsan Hakları Evrensel Beyanname'nin Resmi Gazete ile yayınlanması yayımdan sonra okullarda ve diğer eğitim müesseselerinde okutulması ve yorumlanması ve bu Beyanname hakkında radyo ve gazetelerde münasip neşriyatta bulunulması

⁸¹ AVCI, s.36.

⁸² “Cünha: Küçük kabahat, küçük cürüm; ufak suç.” YILMAZ, Ejder, s.164.

kararlaştırılmıştır⁸³. Bakanlar Kurulu Kararı 27 Mayıs 1949 tarih ve 7217 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bunun devamında Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi imzalanmıştır. 20 Mart 1950'de Roma'da imzalanan sözleşme, 3 Eylül 1952'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşme metni, 21 Eylül 1970'de yürürlüğe giren 3 nolu protokolün 20 Aralık 1971'de yürürlüğe giren 5 nolu protokolün ve 1 Ocak 1990'da yürürlüğe giren 8 nolu protokolün düzenlemelerine uygun olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, yürürlüğe girdiği 21 Eylül 1970'ten bu yana 5. maddesinin 3. fıkrasına uygun olarak sözleşmenin bir parçası olan 2 nolu protokolün metnini içermekteydi. Protokollerin getirdiği bütün bu değişikliklerin veya eklemelerin yerini, yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Kasım 1998'den itibaren 11 nolu protokol aldı. Bu tarihten itibaren, 1 Ekim 1994'te yürürlüğe giren 9 nolu protokol yürürlükten kaldırıldı. Türkiye, sözleşmeyi 18 Mayıs 1954'de onayladı(R.G. 19 Mart 1954-8662)⁸⁴. Bu sözleşmeyi yaptığı yargılamaya esas alan AİHM'nin yargılama yetkisini de 22 Ocak 1987 tarih ve 1987/11439 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul etmiştir⁸⁵.

Bu süreçte dünyadaki tüm demokratik gelişmelere kayıtsız kalmak istemeyen genç Cumhuriyet bu gelişmeleri iç hukukumuzda kazandırmak ve demokrasi anlayışını geliştirmek için düzenlemeler yapmıştır. Avrupa Birliğine aday olduktan sonraki süreçte modern demokrasiler seviyesine çıkmak amacıyla CMUK'da birçok değişiklik yapılmıştır. 3842 sayılı yasa⁸⁶ ile tutuklama nedenleri sınırlandırılarak tutuklama süreleri de kısaltılmıştır. Tutuklamalarda süre şartı getirilerek 6 ay ve 2 yıl olarak süreler öngörülmüştür. Tutuklamada üst sınır 7 yıl olarak kabul edilmiştir. Sürecin devamında ve dünyadaki gelişmelere paralel olarak kişi hak ve hürriyetleri açısından yapılan bu değişiklikler de yetersiz kalmıştır. Uzun yıllardır yapılan çalışmalar sonucunda CMUK kaldırılarak, 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı CMK kabul edilmiştir. 3842 sayılı yasa ile ceza yargılamasına getirilen kazanımlar korunmak suretiyle koruma tedbirleri arttırılmış, tutuklama tedbiri daha özgürlükçü bir rejime tabi

⁸³ B.M.İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, <http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/iheb.html>.(Erişim Tarihi: 15.02.2011)

⁸⁴ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/aihs_01.html.(Erişim Tarihi: 15.02.2011)

⁸⁵ http://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin089/089_00_013.pdf R.G. 21 Nisan 1987 1987/19438(Erişim Tarihi: 15.02.2011).

⁸⁶ R.G. 01.12.1992 tarih ve 21422 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş Ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kabul Tarihi: 18.11.1992.

tutulmuş⁸⁷, adli kontrol gibi tutuklamaya alternatif tedbirler mevzuatımıza kazandırılmıştır.

Tutuklamaya alternatif tedbirler daha önceden de vardı. 5271 sayılı CMK'dan önce kanunlarımızda “*teminatla salıverme*”, “*yurt dışına çıkamama*”, “*müşahede içinde gözaltına alma*”, “*emniyet tedbirlerine geçici olarak başvurma*” ve “*faaliyetten menetme*” gibi çeşitli tedbirler vardı, ancak bunlar ayrı ayrı ve sistemsiz olarak düzenlenmişti⁸⁸. Hatta 1412 sayılı CMUK'un 104/son maddesinde “*soruşturma konusu fiilin önemi veya uygulanabilecek ceza veya emniyet tedbiri dikkate alındığında tutuklama haksızlığa sebep olabilecekse veya tutuklama yerine bir başka yargılama önlemi ile amaca ulaşılabilecek ise tutuklamaya karar verilemez*” denilmek suretiyle tutuklamaya alternatif tedbirlerin öncelikle uygulanması gerektiği düzenlenmişti. Ancak CMUK'da koruma tedbirlerinden en ağır olan tutuklama yerine alınabilecek tedbirler hususunda, teminatla salıverme dışında başka herhangi bir düzenleme yapılmamıştı⁸⁹.

Diğer kanunlarda, örneğin; askeri ceza yargılamasında tutuklamaya alternatif olarak düzenlenmiş tedbir bulunmama ile birlikte, tutuklamaya başvurmadan uygulanacak tedbirler düzenlenmiştir⁹⁰. 353 sayılı Askeri Yargılama Usulü Kanununun 84. maddesine göre asker kişi olan şüpheli veya sanığın savcının talebi üzerine, geçici olarak işten el çektirilebileceği düzenlenmiştir⁹¹. Ayrıca Askeri İzin Yönetmeliğinin 13. maddesi uyarınca silahlı kuvvetler mensuplarının yargılanmakta oldukları davalar sebebiyle yıllık izinlerinin verilmesi hususu mahkemenin izin vermesine bağlanmıştır⁹². Böylece sanık veya şüphelinin kaçmasının önüne geçilerek istenildiği zaman ulaşılabilmesi ve yargılamanın hızlandırılması amaçlanmıştır.

Adli kontrol, ceza muhakemesi hukukumuzda girmeden önce kıta Avrupa'sında uygulanmakta olan bir kurum olup, öğretilerdeki çalışmalarda Fransa

⁸⁷ ÖZTÜRK / ERDEM, s.505.

⁸⁸ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 743.

⁸⁹ KIRCI, Muhittin, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜHF, Ankara 2002, s.155, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi, 05.02.2011).

⁹⁰ ÖZCAN, Kemal, “AİHM Kararları Işığında Askeri Yargıda Tutuklama”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İÜHF, İstanbul 2001, s.119, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi, 05.02.2011).

⁹¹ ÖZBAKAN, Hulusi, Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu, C.I – II, Ankara 1989, s.440.

⁹² Uyap Mevzuat Programı 10.0

hukuku başta olmak üzere kıta Avrupası hukuku dikkate alınmıştır. Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu, adli kontrol tedbirini, ilgili çalışmalarda, “*adli denetim*” olarak sözcüğünü kullandığından ilk tercümelemler de bu şekilde yapılmıştır⁹³. 2000’li yıllara girerken yeni Ceza Muhakemesi Kanunu çalışmaları sırasında 1999 yılında oluşturulan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Komisyonu tarafından hazırlanan CMUK tasarısının, “*koruma tedbirleri*” başlığını taşıyan dördüncü kısmın üçüncü bölümünde “*adli kontrol*” tedbirine yer verilmiştir.

2002 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu tasarısının 108. maddesinde 16 bent halinde öngörülen adli kontrol yükümlülüklerinin, o tarihte yürürlükte olan Fransız CMK’nın 138. maddesinde 16 bent halinde düzenlenen “*adli denetim*” kurumunun aynısı olduğu ifade edilmektedir⁹⁴. Koruma tedbirlerinin düzenlendiği dördüncü kısmın üçüncü bölümünde “*adli kontrol*” tutuklamadan önceki bölümünde düzenlenmiştir. Yerinde bir uygulama ile tasarıda tutuklama tedbirine başvurulmadan önce, adli kontrol tedbirinin uygulanmasının tartışılması gerektiği uygulayıcıya hissettirilmek istenilmiştir. Kanaatimizce bu durum her iki kurumun özüne daha uygun bir düzenlenme şekli iken daha sonra bu sıralamadan dönülerek adli kontrol tutuklamadan sonra düzenlenmiştir.

Ceza Muhakemesi Kanunu 2002 tasarısının tutuklamayı düzenleyen 115’inci maddesinde “*108’inci maddede gösterilen adli kontrol altına alınma kararı verilmemiş ise...*” şeklinde bir madde metni vardır. Bu metne göre öncelikle olayda adli kontrolün tartışılması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Bu şekilde muhakeme hukukumuzda tutuklama istisnai bir kurum haline getirilmiştir. Yine tasarıda adli kontrol düzenleyen maddede adli denetimin uygulanmadığı veya şüphelinin veya sanığın kusuruyla yerine getirilemediği durumlarda tutuklama tedbirini uygulanabilecekti. Buna rağmen sonradan düzenlenen, 07.03.2003 tarihli TBMM’ye sunulan 5271 sayılı CMK’nın tasarısında adli kontrol tedbirini tasarıda bir takım değişiklikler yapılmıştır. Gereğince de belirtildiği gibi Fransız Ceza Usul Yasasına paralel olarak düzenlenmiştir. Ancak tasarıda on altı adet yükümlülük yer alırken meclis görüşmelerinde sadece dokuz tanesi kabul edilerek

⁹³ TUNÇ, s.89

⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. KOCA, Mahmut, “Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi..”, s. 181; ÇOLAK/TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi.., s.353.

yasalaşmıştır. Tasarıda tutuklama yapılabilecek tüm suçlara ilişkin adli kontrol tedbirine başvurulması mümkün iken yasada bu husus, suçlara ilişkin öngörülen hapis cezasının üst sınırı belirtilmek suretiyle sınırlandırılmıştır⁹⁵.

F) MUKAYESELİ HUKUKTA ADLÎ KONTROL

Cumhuriyetin ilanından bu yana hukukumuz Avrupa hukukunu örnek alarak kendisini değişen zamana uyarlamıştır. Adli kontrol, ilk olarak Avrupa’da uygulandığından uygulaması ile öne çıkan bazı Avrupa ülkelerinin uygulama şekillerini inceleyeceğiz. Daha önce değindiğimiz gibi Avrupa ülkeleri gelişen demokrasi hareketleri karşısında insan haklarını öne çıkararak hak ve hürriyetleri korunmasını güçlendiren sözleşmeler ve anlaşmalar yapmış, bunun devamında kanunlar çıkararak hak ve hürriyetleri güvence altına almıştır.

Ülkemizin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 09.04.1965 tarih ve 11 sayılı kararında, hükümetlere tutuklama konusunda tavsiyelerde bulunmuştur⁹⁶. Bu tavsiyeler arasında tutukluluğun istisnai bir tedbir olarak kabul edilmesi, tutukluluk süresinin kanun veya hâkim kararıyla tespit edilmesi, kanun tutuklamayı mecburi kılmaması, tutuklamanın tedbir olduğu ceza maksadıyla verilemeyeceği, gerekçelerin açık olması ve derhal şüpheli veya sanığa bildirilmesi vardır. Bu kararda tutuklamaya alternatif olarak başvurulabilecek tedbirlere başvurulması tavsiye olunmakla; şüpheli veya sanık hakkında, ikametgâhta gözetleme, hâkim izni olmadan belli bir yeri terk edememe, belli makamlara düzenli olarak başvurma, pasaport veya diğer kimlik belgelerinin geri alınması ve teminat istenmesi sayılmıştır. Ayrıca tutuklu şüpheli veya sanığın haklarının ihlal edilmemesi için tutukluluk süresini kanun veya hâkimin tespit etmesi, belli aralıklarla kararın gözden geçirilmesi, kanun yoluna başvurma hakkı tanınması ve müdafinin yardımından faydalanma hakkı tanınması tavsiyeler arasındadır. Görüleceği üzere hak ve hürriyetler açısından öngörülen güvenceler kişiyi hükümlan devletin haksız ve hukuk dışı uygulamalarından korumayı amaçlanmıştır.

⁹⁵ **KAHRAMAN**, Mehmet, s. 29.

⁹⁶ **KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU**, s.752.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tavsiyelerini, 1980’de verdiği tutukluluk hakkındaki R(80)11 sayılı kararı ile genişletmiş, tutuklamanın insani ve sosyal nedenlerle asgari düzeyde uygulanması gereğine değinerek, Fransız mevzuatına giren adli kontrol kurumuna benzer tedbirlerin uygulanmasını tavsiye etmiştir⁹⁷. Bu tavsiye kararında “*Alternatif tedbirlere uygulanacak ilkeler*” başlıklı maddesinde; ilgilinin adli makamca istenildiğinde gelmesi ve adaletin işleyişine müdahale etmemesi vaadi, adli makamca belirlenen koşullar altında belli bir adreste ikamet gereği, izin almaksızın belli bir yer veya bölgeyi terk etmesi veya o yerlere girmesinin kısıtlanması, belli makamlara düzenli aralıklarla rapor vermesi, pasaportun veya diğer kimlik belgelerinin geçici süre ile alınması, imkânları göz önüne alınarak kefalet veya diğer güvenlik biçimlerini isteme, teminat isteme ile adli makamca belirlenen bir büronun gözetim ve yardımıyla belli bir süre bulunması tedbirleri sayılmıştır⁹⁸.

Adli kontrol Fransa, Almanya, İtalya ve Avusturya olmak üzere Avrupa Konseyi’ne üye çeşitli ülkelerde uygulanmasına rağmen bu ülkeler arasında uygulamada bir birlik yoktur. Örneğin; diğer ülkelerde adli kontrol tedbirleri tutuklama kararına alternatif ve ondan bağımsız olarak düzenlenmesine karşın Almanya’da önce tutuklama kararı verilerek sonra tedbirler öngörülmekte, yani adli kontrol tedbirleri ancak tutuklama kararının infazını erteleyebilmektedir. Almanya hariç diğer ülkelerde adli kontrol tedbirleri kanunda sınırlı sayıda sayılmışken, Alman ceza muhakemesi hukukunda adli kontrol tedbirleri kanunda sayılmakla birlikte, hâkim kanunda belirtilen tedbirlerin dışında da yükümlülüğe karar verebilmektedir.

5271 sayılı CMK’nın tasarı çalışmaları sırasında adli kontrol kurumu tesis edilirken Alman, İtalyan ve özellikle Fransız hukuk sistemleri göz önünde bulundurulmuştur⁹⁹. Adli kontrolün mevcut düzenlemesi açısından önemine binaen incelememize Fransız hukukundan başlayacağız.

⁹⁷ ERİŞ, Uğur, “Tutuklamanın Yerini Alabilecek Tedbirler”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, C. II, Ankara 2000, s. 307.

⁹⁸ YÜCEL, Mustafa Tören, “Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi”, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2007, s. 419.

⁹⁹ CMK m. 109. gerekçe, <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/maddegerekce.doc>, (Erişim Tarihi: 23.01.2011).

1. Fransız Hukukunda Adli Kontrol

Kıta Avrupasında tutuklamaya alternatif olarak öngörülen koruma tedbirleri diğer ülkelerden önce Fransa’da 10.06.1983’te değişen 17.7.1970 tarihli Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nda, tutuklamadan hafif olan ve tutuklama yerine geçecek daha hafif koruma tedbirlerin hepsi “denetleme”, “adli denetim” altında toplanmış bir sisteme bağlanmıştır¹⁰⁰. Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu çalışmaları sırasında 2002 CMUK tasarısının adli kontrol başlığı altında yer verdiği düzenlemeler Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yer alan tedbirlerdi. Yani tasarımın adli kontrol adını verdiği bu koruma tedbiri Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 138. maddesinde düzenlenen adli denetim kurumundan aynen alınmıştı¹⁰¹.

Koruma tedbirleri ilgili olarak Fransız ceza muhakemesi sisteminde şahsın muhakemenin amacına ulaşılabilmesi için soruşturmanın gerektirdiği zorunluluklar veya bu suçla meydana gelen kargaşadan dolayı kamu güvenliğini sağlamak için tutuklanabileceği düzenlenmiştir. Kişi belli ağırlıktaki suçlar için tutuklamanın tek koruma tedbiri olması hâlinde ve çok istisnai olarak tutuklanabilmektedir¹⁰².

Fransız Ceza Usul Kanunu tutuklama koruma tedbirini ancak 2 yıl ve meşhut suçlarda 1 yıl ve daha fazla hapis gerektiren suçlarda mümkün kılmaktadır. Daha hafif ceza gerektiren suçlarda ise önce adli kontrol tedbirine hükmedileceği, buna uyulmaması halinde de bunun müeyyidesi olarak tutuklama yapılacağı kabul edilmiştir¹⁰³. Adli kontrolün kabahatler ve sadece para cezası gerektiren suçlar için uygulanamayacağı düzenlenmiştir. Adli kontrol tedbiri, Fransız Ceza Usulü Kanununun 137 ile 143. maddeleri arasında düzenlenmiştir¹⁰⁴. Adli kontrol tedbirinin içerdiği

¹⁰⁰ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.740.

¹⁰¹ UÇDU, İlker, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2007, s. 48, <http://www.tez2.yok.gov.tr>,(Erişim Tarihi: 02.01.2011).

¹⁰² KAMER, Vehbi Kadri, Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı, Ankara 2007, s.113.

¹⁰³ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.759.

¹⁰⁴ ÇOLAK, Haluk, “Fransız Hukukunda Adli Kontrol (Le Contrôle Judiciaire)”, Adalet Dergisi, S.10, Ankara Ocak 2002, s.7.

yükümlülükler ise Fransız Ceza Usul Kanunu'nun 138. maddesinde sayılmıştır¹⁰⁵. Bu yükümlülükler sırayla şunlardır:

1. Sorgu hâkiminin belirlediği çevreden ayrılmama,
2. İkametgâhından veya sorgu hâkiminin belirleyeceği oturma yerinden ayrılmama,
3. Belirli yerlere gitme veya hâkimce yasaklanmış yerlere gitmeme,
4. Belirli yer dışına çıkışta sorgu hâkiminden izin alma,
5. Sorgu hâkiminin belirleyeceği bazı makamlara belli zamanlarda başvurma,
6. Sorgu hâkiminin belirleyeceği makamların her çağırışında gitme ve meslek hayatı ve öğrenimine devam konularındaki sorulara cevap verme,
7. Kimliğe ilişkin her türlü dokümanı bir makama teslim etme,
8. Bazı motorlu araçları kullanmaktan kaçınma, sürücü belgesini gerekiyorsa sorgu hâkimliği yazı işleri müdürlüğüne teslim etme, (Kişinin mesleki uğraşını icra etmesi için ehliyetini kullanmasına izin verilebilir),
9. Sorgu hâkiminin belirleyeceği kurala göre, bazı kişileri kabul veya ziyaret etmekten, onlarla her ne suretle olursa olsun ilişki kurmaktan kaçınma,
10. Hastanede yatma dâhil her çeşit muayene ve tedavi tedbirine tâbi olma,
11. Malî yükümlülüğe göre teminat yatırma (Teminat, nakit veya çek olabilir. Bu tedbir aynı zamanda diğer malî tedbirlerle de uygulanabilir),
12. Suç, meslekî faaliyetle ilgili ise ve tekrar suç işleme tehlikesi varsa, belirli meslekî veya sosyal faaliyetleri yapmama,
13. Karşılığı bloke edilmişler dışında, çek keşide edememek ve gerektiğinde kullanılması yasaklanmış çek karnelerini kaleme verme,
14. Silâh taşımama ve bulundurmama, sahibi olduğu silâhı yazı işleri müdürlüğüne teslim etme,
15. Suçtan zarar görenin mağduriyetini gidermek ve haklarını korumak üzere sorgu hâkiminin tayin edeceği miktarda teminatı belli bir süre için yatırma,
16. Aile giderlerine katıldığını veya evlilik dolayısıyla ödemeye mahkûm olduğu nafakaları ödediğini belgeleme¹⁰⁶,

¹⁰⁵ **TEZCAN**, Durmuş, Türk Hukukunda Haksız Yakalama ve Tutuklama (Önleyici ve Giderici Tedbirler), Ankara 1989, s.56.

17. Eşler arasında meydana gelen, failin işlediği suç veya kabahatlerden ötürü mağdur eş ve çocuklara sosyal, psikolojik ve sağlık açısından fayda getirmek amacıyla failin evden uzaklaştırılması¹⁰⁷.

Bu tedbirler şahıslar hakkında uygulanacak tedbirlerdir. Kamu davası bir tüzel kişiye karşı açılmışsa, sorgu hâkimi yukarıda sayılan tedbirleri içeriğini değiştirebilir. Örneğin, teminat yatırarak mağdurların haklarını korumak, çek keşide etmekten yasaklamak, meslekî faaliyetten men gibi tedbirleri uygulayabilir¹⁰⁸.

Fransa'da 30.12.1987 tarihli 87-1062 sayılı kanunun ikinci maddesi ile Fransız CMK m. 137'ye yapılan eklerle bir yandan tutuklama koruma tedbirine başvurma imkânı daraltılmış, öte yandan tutuklamaya sadece üç hâkimden oluşan tutuklama mahkemesinin karar vermesi kabul edilmiş ve aynı kanunla değişik 138/1 maddesine göre adlî denetim kararının "*Sorgu Hâkimi*" tarafından verileceği düzenlenmiştir¹⁰⁹.

Bizim uygulamamızdan ve Fransız hukukunda düzenlenen tutuklamadan farklı olarak adlî denetim kararı için gerekçe gösterme zorunluluğu yoktur. Adlî denetim tedbirleri soruşturmanın gidişatına göre kendiliğinden veya istek üzerine her zaman değiştirilebilir, kaldırılabilir veya yenisi eklenebilir. Değişiklik kararına karşı sadece savcı itiraz edebilmektedir¹¹⁰. Bizim uygulamamızda olduğu gibi tedbire soruşturma sırasında sorgu hâkimi, kovuşturmada ise tutuklamaya karar verecek makam karar verir. Adlî denetim kararına hâkim re'sen tarafların veya Cumhuriyet savcısının talebi üzerine karar verebilir. Burada taraflara böyle bir hakkın verilmesi, bizim hukukumuzda göre ek bir unsurdur. Bilindiği üzere CMK'da suçun mağduruna veya başka kimseye koruma tedbiri yönünden bir talep hakkı verilmemiştir. CMK'nın sistematüğinde soruşturma aşamasında herhangi bir koruma tedbiri talep yetkisi sadece Cumhuriyet savcısındadır.

¹⁰⁶ ÇOLAK, s. 9; KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.740; Fransız Ceza Muhakemesi Kanununun İngilizcesi için bkz. <http://legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/preview>(Erişim Tarihi:20.04.2011)

¹⁰⁷ Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu için bkz. http://lexinter.net/PROCPEN/control_judiciaire.htm (Erişim Tarihi:20.04.2011)

¹⁰⁸ ÇOLAK, s.9.

¹⁰⁹ HACIOĞLU, s. 169.

¹¹⁰ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.740.

Hakkında adli denetime hükmedilmiş şahıs eğer, tedbirin içerdiği yükümlere bilerek ve isteyerek uymazsa hükmedilebilecek hürriyeti bağlayıcı cezanın süresi ne olursa olsun yetkili yargı mercii tutuklama veya zorla getirme müzekkeresi düzenleyebilir. Bunun için, tutuklama hakkında geçerli olan usul hükümleri tatbik olunur. Ancak buradaki süre en fazla altı ay olabilir. Altı aydan fazla süreli tutuklamalarda yeniden hâkim kararı alınmalıdır.¹¹¹

Fransız hukukunda sorgu hâkimi, her zaman adlî denetim kararını kaldırabilir. Buna karar verebilmesi için, bizim uygulamamıza paralel olarak resmî bir istemin bulunması, Cumhuriyet savcısının talepte bulunması veya hakkında soruşturma yapılan kişinin isteminin bulunması gerekir. Sorgu hâkimi, Cumhuriyet savcısının görüşünü aldıktan sonra 5 gün içinde talep hakkında kararını verir. Bu süre içinde sorgu hâkimi kararını vermezse, şüpheli veya sanık 20 gün içinde bir karar verilmesi için itham heyetine başvurabilir. Heyet bu süre içinde karar vermezse, tedbirler hukuken ortadan kalkar¹¹². Sorgu hâkimi kararına itiraz edildiğinde itham heyeti hem itiraza konu karar hakkında hem de adlî denetim hakkında bir karar verir. Sorgu işlemlerinden sonra, adlî denetim hakkında karar verme yetkisi dosyanın gönderildiği yargı yerine aittir¹¹³.

2. Alman Hukukunda Adli Kontrol

Alman ceza muhakemesi hukukunda nitelik itibariyle daha ağır olan tutuklama kararının yerine, bu amaca hizmet edecek daha hafif tedbirler alınabileceği düzenlenmiştir. Alman CMK'nın 116. maddesinde “*tutuklama kararının infazının geri bırakılması*” başlığı altında hâkime, tutuklama şartları oluşan yani hem kaçma şüphesi, hem de delilleri karartma tehlikesi bulunduğu gerekçesi ile hükmedilen tutuklama kararının infazını, daha hafif olan bir tedbire çevirerek geri bırakabilme yetkisi verilmiştir¹¹⁴. Dünya’da meydana gelen gelişmeler ve Avrupa Konseyi’nin tavsiyeleri

¹¹¹ ÇOLAK, s.9.

¹¹² ÇOLAK, s. 10.

¹¹³ ÇOLAK, s.10.

¹¹⁴ KOCA, “Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi..”, s.2; KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.743.

üzere 1964 yılında yapılan değişiklikle Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 116. maddesi bugünkü halini almıştır. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda tutuklama yerine geçen tedbirler belirli ve sınırlı olmayıp hâkim tarafından belirlenen amaca uygun bir tedbire de karar verilebilir¹¹⁵. Alman hukukunda adli kontrol, ancak tutuklamaya karar verildikten sonra ve infazın ertelenmesi şeklinde uygulanabilmektedir. Tutuklama kararı vermeden önce bu tedbire başvurulması mümkün değildir¹¹⁶.

Alman ceza muhakemesi uygulamasında tutuklama kararının infazının geri bırakılması ve adli kontrol uygulanması için, sanığın rızası veya talebi aranmamakta, mahkemece re'sen karar verilebilmektedir¹¹⁷. Alman Ceza Muhakemesi Kanununun 116/2 maddesi uyarınca delilleri karartma tehlikesi bulunan hallerde de gerektiğinde tutuklama kararının geri bırakılmasına karar verilerek adli kontrol uygulanması kabul etmiştir. Bu düzenleme, uygulamamızda daha önceden hazırlanan tasarının 117. maddesine alınmış, delillerin karartılması tehlikesi olan hallerde teminatla salıverilemeyeceği belirtilmesine rağmen, 5271 sayılı CMK'da ise bu şekilde istisnai bir uygulama benimsenmeyerek delillerin karartılması tehlikesinde de adli kontrol tedbirinin uygulanmasının önü açılmıştır. Kanaatimizce bu hususu hâkimin takdirine bırakarak olayın özelliğine göre delilleri karartma ihtimalinin derecesine göre belirlemek yargılamanın amacına hizmet edecektir. CMK'nın gerekçesinde adli kontrol tedbirinin bir kaynağının da Alman Ceza Usul Kanunu olduğu ifade edilmektedir.

Alman hukukunda adli kontrol bağımsız düzenlenmediği için tutuklamadan ayrı düşünülemeyeceği açıktır. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 112/1 maddesinde tutuklamada orantılılık ilkesi benimsenmiştir. Devamında aynı yasanın "*tutuklama kararının infazının geri bırakılması*" başlıklı 116. maddesinde tutuklama yerine geçecek daha hafif tedbirlerin neler olduğu düzenlenmiştir. Bu kapsamda işlenen suçun niteliği ve önemi, verilmesi beklenen ceza ve emniyet tedbiri ile tutuklamanın orantılı olması tutuklama şartları arasında sayılmıştır. Düzenlemenin içeriğine göre her

¹¹⁵ UÇDU, s.50; KOCA, "Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi.", s. 124; KAHRAMAN, s. 32.

¹¹⁶ CENTEL, Nur, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, İstanbul 1992, s. 294.

¹¹⁷ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s. 155.

türlü suçta ve kaçma tehlikesi dışındaki her türlü tutuklama durumlarında daha hafif tedbirler uygulanarak tutuklama kararının infazı ertelenmektedir.

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu tutuklama ile elde edilebilecek amaca ulaşabilme imkânı varsa tutuklama kararının infazını geri bırakabilme ve bunun yerine yukarıda belirtilen daha hafif tedbirlere başvurma yetkisini hâkime vermektedir¹¹⁸. Bu açıdan hâkime takdir yetkisi vermiştir. Yine olayın özelliğine göre tutuklama kararının gereksiz veya verilen kararın kaldırılabilceği hâllerde, kararın ertelenmesi yoluna gidilememektedir¹¹⁹. Alman hukukunda tutuklama yerine geçebilecek tedbirler tutuklama nedenlerine göre bir ayırıma tâbi tutularak düzenlenmiştir.

Alman Ceza Usul Kanununun 116/I maddesindeki adlî kontrol tedbirleri¹²⁰ şu şekildedir: Daha az ağır olan tedbirler ile tutuklama tedbiri ile varılacak gayeye erişme ihtimali yeterince haklı gözüküyorsa, hâkim, yalnızca kaçma tehlikesinin haklı gösterdiği tutuklama kararının infazını geri bırakır. Özellikle aşağıda sıralanan dört adet olan tedbirler uygulanabilir.

- Belli zamanlarda hâkime, kovuşturma organına veya bunlar tarafından belirlenecek idari makamlara başvurma emri,
- İkametgâhı veya kaldığı yeri veya belirli bir bölgeyi hâkim veya kovuşturma organının izni olmadan terk etmeme emri,
- İkametgâhtan dışarı sadece belirli bir kişinin izni ve gözetimi altında çıkma emri,
- Sanığın veya diğer bir şahsın uygun bir teminat ediminde bulunması emri¹²¹.

Olayda uygulanacak daha hafif tedbirin, delilleri karartma tehlikesini önemli ölçüde azaltması ihtimali yeterince kuvvetli ise hâkim karartma tehlikesi sebebiyle verilmiş olan tutuklama kararının da yerine getirilmesini geri bırakabilir. Söz konusu

¹¹⁸ UÇDU, s.50; KOCA, “Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi..”, s. 124

¹¹⁹ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s. 294.

¹²⁰ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.743.

¹²¹ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.743; Alman Ceza Muhakemesi Kanununun İngilizcesi için bkz. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html(Erişim Tarihi: 20.04.2011)

olan tedbirler sanığın, birlikte sanık durumunda olduğu kimselerle, tanıklarla veya bilirkişilerle temas etmemesi emridir¹²².

Mahkemece verilen tutuklama kararı, şüphelinin suçu tekrarlama tehlikesi nedeniyle verilmişse, tutuklama kararının infazının ertelenmesi için öngörülebilecek yükümlülükler, kaçma ve delilleri karartma tehlikesi bulunduğu başvurulabilecek tedbirlerin aynısıdır¹²³. Hâkim kanunda gösterilen tedbirlerin dışında da tedbir öngörebilir¹²⁴. Öngörülen yükümlülükler ihlâl edilirse, kaçma hazırlığı yapılırsa, yapılan davete mazeretsiz gelmez ise güven kaybına sebep olacak davranışta bulunulursa ve yeni bir tutuklama nedeni ortaya çıkarsa adli kontrol tedbiri yerine tutuklama yoluna gidilebilecektir¹²⁵.

Hâkim, re'sen “*tutuklama kararının infazının geri bırakılması*” kararı verebileceği gibi şüpheli veya savcının talebi üzerine de gerekçeli olarak bu kararı verebilir. Karardan önce savcının görüşü alınmalıdır. Karar bütün ilgililere bildirilmelidir. Hâkim tutuklamaya karar verirken, devamının gerekli olup olmadığını denetlerken veya itiraz incelemesi yaparken aynı zamanda tutuklama kararının infazının geri bırakılması şartlarının meydana gelip gelmediğini de değerlendirmelidir. Şüpheli veya sanığın talepte bulunmasına gerek yoktur¹²⁶. Kanaatimizce yerinde bir düzenlemedir. Ceza muhakemesi uygulamamızda bu husus uygulanmamaktadır, fakat bu konuda engel bulunmadığından uygulanabileceği ve uygulanmasının faydalı olacağı düşünmekteyiz.

3. İtalyan Hukukunda Adli Kontrol

İtalyan Ceza Muhakemesi Kanununda da adli kontrol düzenlenmiştir¹²⁷. İtalyan ceza muhakemesi hukukunda, tutuklama ve diğer koruma tedbirleri 1989 tarihli

¹²² KAHRAMAN, Mehmet, s. 32

¹²³ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s. 297.

¹²⁴ HACIOĞLU, s. 170.

¹²⁵ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s. 298.

¹²⁶ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s. 286.

¹²⁷ CENTEL, Nur; “*Ceza Muhakemeleri Usul Kanununa Eleştirel Yaklaşım*”, Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birsnel’e Armağan, İzmir 2001, s. 512.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun “*önleyici tedbirler*” başlıklı dördüncü kitabında 272 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Kişi özgürlüğünün sınırlandırılmasına yönelik tedbirler, “*kişiyeye yönelik koruma tedbirleri*” başlığı altında yer almaktadır¹²⁸.

Şüpheli veya sanık hakkında bir suçtan dolayı tedbir uygulanabilmesi için öncelikle kişinin suçluluğu hakkında kuvvetli bir belirti bulunması ve suçun oluşmasını ya da cezalandırılmasını önleyen bir nedenin bulunmaması gerekir. Orantılılık ilkesi gereğince tedbirin çeşidi ve ölçüsü, somut olayın önemi ve özelliğine göre değişir. İşlenen suçun ağırlığına göre delillerin karartılması ve kaçma tehlikesi varsa tedbir alınabilmektedir. Tutuklamaya başvurulabilmesi için diğer tedbirlerin uygun görülmemiş olması gerekmektedir¹²⁹.

İtalyan Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenen adli kontrol yükümlülükleri; yurt dışına çıkma yasağı, adli polise başvurma yükümlülüğü, ikamet yasağı, ikamet zorunluluğu ve ev hapsi¹³⁰ iken 23.02.2009 tarihli değişiklikle “*mağdurun uğrak yerlerine yaklaşma yasağı*” yükümlülüğü de adli kontrol yükümlülüklerine arasına eklenmiştir¹³¹. Yükümlülükler arasında en ağır ev hapsidir. Kural olarak, bu tedbirler, soruşturma konusu suçun yasadaki öngörülen cezasının müebbet hapis veya üst sınırı üç yılın üzerinde hapis cezası olduğu zamanlarda uygulanabilir¹³². Bir suçtan dolayı şüpheli veya sanık hakkındaki tedbire savcılığın talebi üzerine yetkili mahkeme karar verir¹³³. Soruşturmada savcılık, belli bir tedbire hükmedilmesini açıkça talep etmişse hâkim, daha ağır bir tedbire hükmedemez. Bu tedbirlerden en ağır olan ev hapsine konulmasına karar verilen sanığın tutuklu sanık sayılacağı da yasadaki belirtilmiştir. Mahkeme, yurt dışına çıkma yasağı öngörmesi halinde sanığa davaya bakan mahkemenin izni olmaksızın ülkeyi terk etmemesini ihtar eder. Ev hapsinde geçen süre sanığa verilen cezadan mahsup edilir(İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 284/5). Diğer tedbirler için mahsup öngörülmemiştir.

¹²⁸ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s.286.

¹²⁹ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s. 286,287.

¹³⁰ YILMAZ, Zekeriya, “**Adli Kontrol**”, Ankara Barosu Dergisi, S. 2006/1, Ankara 2006, s. 35.

¹³¹ İtalyan Ceza Usul Kanunu için bkz. <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36788>(Erişim Tarihi:20.04.2011)

¹³² HACIOĞLU, s. 170.

¹³³ UÇDU, s.46; KOCA, “**Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi**”., s. 125.

Koruma tedbirlerinin amaçlarını incelerken değindiğimiz bir diğer husus da kararın infazını güvence altına almaktır. İtalyan mahkemesi bu amaçla sanığın pasaport ve yurt dışına çıkış için diğer kimlik belgelerinin kullanılmasını engellemek maksadıyla bu tedbire başvurabilir. Yine uygulamamızda olan belli yere başvurma uygulaması İtalyan uygulamasında adli polise başvurma yükümlülüğü olarak vücut bulmuştur. Bu kararlar sanık hakkında belli aralıklarla, adli polis merkezine başvurma yükümlülüğüne karar verilebilir. Mahkeme, sanığın oturduğu yeri ve işini göz önünde bulundurarak, başvurma gün ve saatlerini belirler.

Bir diğer tedbir ise ikamet yasağıdır. Mahkeme, sanığa belirli bir yerde ikamet etmeme ve davaya bakan mahkemenin onayı olmaksızın oraya gitmeme yükümlülüğünü getirebilir. Bu tedbir kapsamında, sınırların belirlenmesinde, sanığın günlük ve kişisel ihtiyaçlarını göz önüne alır. Bu kapsamda uyuşturucu ve alkol bağımlılarının bir sağlık kuruluşunda kalmasına veya bir tedavi programına katılmasına karar verilebilir (İtalyan CMK m. 283/5). Belirli bir kamu kurumunda barınmasına ilişkin yükümlülükler de karar verilebilir. Hâkim, sanığın bakımı için zorunlu olan kişilerin dışındaki şahıslarla irtibat kurmasını da yasaklayabilir. Yükümlülüklerin ihlal edildiğinin tespit edilmesi halinde derhal savcıya bildirilir.

Ev hapsi tedbirinde, sanık hakkında kendi konutundan veya diğer özel bir ikamet yerinden veya resmi bir bakım-gözetim kurumundan uzaklaşmama yükümlülüğüne hükmedilir. Mahkeme, gerekirse sanığın onunla birlikte oturan veya onu gözeten diğer kişilerle ilişkide bulunma hakkını sınırlandırır veya kaldırabilir. Sanık, bu tedbirden dolayı başka bir yolla geçimini sağlayamayacaksa, ihtiyaçlarını gidermesi veya işini yapması için gerektiği kadar uzaklaşma izni verebilir. Hâkim ikameti belirlerken, sanığın isini ve günlük yaşantısını devam ettirmesi gereken ihtiyaçlarını göz önünde bulunduracaktır (İtalyan CMK m. 283/3-4). Belli yerde ikamet etmesi veya belli yerlere gitmemesi veya sadece hâkimin izni ile gitmesi düzenlenmiştir (İtalyan CMK m. 283). İkamet yeri belediye sınırları olarak belirleneceği gibi kontrolün etkinliğini arttırmak için şehrin bir bölümü de belirlenebilir. Hatta şartlar gerektiriyorsa bir başka şehirde ikamet etmesi ve evden belli saatlerde hiç çıkmaması bile istenebilir.

İtalyan Ceza Muhakemesi Kanununun 23.02.2009 tarihli değişik 282-ter maddesinde düzenlenen “*mağdurun uğrak yerlerine yaklaşma yasağı*” yükümlülüğü şüpheli veya sanığa mağdurun sürekli uğradığı yerlere yaklaşmasını, mağdurdan veya belirlenen yerlerden belirli uzaklıkta kalmayı ifade eder. Hâkim koruma ihtiyacı söz konusu olduğunda mağdurun yakın akrabaları veya mağdurun duygusal anlamda ilişkide bulunduğu kişilerin de uğradığı yerlere yaklaşmamayı veya bu kişilerden uzak durmayı şüpheli veya sanığa yükleyebilir. Ayrıca hâkim, belirtilen kişilerle telefonla veya herhangi bir araçla iletişime geçilmesini de yasaklayabilir. Bunun yanında bu yükümlülüğün uygulanmasında şüpheli veya sanığın işi nedeniyle veya konut ihtiyacı nedeniyle hâkim bu kararın uygulanma şeklini değiştirebilir.

Yine 23.02.2009 tarihli değişik İtalyan CMK’nın 282-quater maddesinde düzenlenen bildirme yükümlülüğüne göre hâkim, 282-ter maddesinde düzenlenen “*mağdurun uğrak yerlerine yaklaşmama*” ve “*ikamet yasağı*” gibi yükümlülükler açısından yetkili kamu güvenliği otoritesine bildirimde bulunarak mağdura zarar gelmemesi ve tedbir altındaki şahsın silah ve mühimmat malzemeleri yönünden gerekli tedbirlerin alınmasını sağlar. Bu karar aynı zamanda mağdura ve ilgili sosyal yardım servislerine de bildirilir.

Bu yükümlülükler için azami süre olarak tutuklama için öngörülen sürelerin iki katına kadar tedbir süresi öngörülmüştür¹³⁴.

4. Avusturya Hukukunda Adli Kontrol

Adli kontrol açısından Avusturya hukukunda yapılan düzenlemeler, Alman hukukuna benzerdir. Avusturya hukukunda, tutuklamanın işlevini görecek diğer kurumlar, 1975 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “*sanığın celbi, ihzarı, yakalanması ve tutuklanması*” başlıklı 14. bölümünde yer almaktadır¹³⁵.

¹³⁴ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s. 289.

¹³⁵ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s. 298.

Yapılan soruşturmada şüpheli hakkında savcının talebi üzerine, hâkim tarafından sorgusu yapıldıktan sonra tutuklanmasına veya serbest bırakılmasına karar verilir. Hâkim, tutuklama kararında gerekçe gösterilmek zorundadır(Avusturya Ceza Muhakemesi Kanunu m. 180/7). Suça ilişkin ceza miktarı ile orantılı değilse veya mevcut şartlara göre tutuklamanın amacına daha hafif tedbirler ile ulaşılabilecekse tutuklama kararı verilemez veya tutukluluk devam ettirilemez(Avusturya Ceza Muhakemesi Kanunu m. 180/1)¹³⁶. Yapılan soruşturma veya kovuşturmada suça ilişkin cezanın miktarı, şüphelinin delilleri karartma veya firar etmesi ihtimali ve bilirkişi, tanık veya diğer suç ortakları ile irtibata geçerek gerçeğin ortaya çıkmasını engellemeye çalışması veya suç delillerini gizlemesi veya değiştirmesi ihtimali tutuklama nedenleri olarak sayılmıştır.

Bir suçtan dolayı yakalanan şüpheli geciktirilmeden ve en fazla 48 saat içinde sorgu hâkiminin önüne çıkarılır, sorgu hâkimi, derhal tedbir uygulayarak serbest bırakma veya tutuklamadan birisine karar verir. Hâkim, tutuklama kararı verirse hangi nedenlerle daha hafif tedbirleri uygulamadığını kararında belirtir. Hâkim bunun aksi yönünde de karar verebilir ve tutuklama yerine adli kontrol tedbirlerinden bir veya birkaçına da hükmedebilir. Ayrıca sorgu hâkimi, tedbirlerin değiştirilmesine ve kaldırılmasına, savcıyı dinledikten sonra, karar verir. Bu karara karşı sanık veya savcılık makamı 3 gün içerisinde istinaf mahkemesinde itiraz edebilir¹³⁷. Avusturya uygulamasında Alman uygulamasından farklı olarak, 5271 sayılı CMK sisteminde olduğu gibi tutuklama kararı verilmeden doğrudan adli kontrol yükümlülüklerinin uygulanması kabul edilmiştir.

Avusturya Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 180/7. maddesine göre şüpheli veya sanık hakkında bir suçtan dolayı alt sınırı 10 yıl veya daha fazla özgürlüğü bağlayıcı ceza söz konusu olduğu durumlarda tutuklama kararı verilmesi gerekir bu halde adli kontrol yoluna gidilemez¹³⁸. Alman hukukunda olduğu gibi Avusturya

¹³⁶ KAHRAMAN, Mehmet, s. 36.

¹³⁷ UÇDU, s.48.

¹³⁸ ARSLAN, Uğur, "Türk Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu yönetimi Ana Bilim dalı, Kütahya 2009, s.21, <http://www.tez2.yok.gov.tr.>, (Erişim Tarihi, 05.03.2011).

hukukunda tutuklamanın amacına daha hafif tedbirler ile ulaşılabilecekse tutuklama kararı verilemez veya tutukluluk devam ettirilemez. Bu yükümlülükler;

- 1) Kaçmama ve gizlenmeme ya da sorgu hâkimi izni olmaksızın ikamet yerinden uzaklaşmama sözü verme,
- 2) Soruşturmayı engellemeye teşebbüs etmeme sözü verme,
- 3) Belli yerde ikamet etme, belli yerden ve belli kişilerden kaçınma, alkol ve benzeri uyuşturucu maddeler almaktan çekinme veya düzenli bir işle meşgul olma emri,
- 4) Adres değişikliklerini bildirme veya belli aralıklarla mahkemeye veya kolluk birimlerine başvurma,
- 5) Tıbbi ve psikolojik tedavi yükümlülüklerine uyma (Uyuşturucu madde kullanma ile ilgili suçlar),
- 6) Seyahat belgelerin geçici teslim etme,
- 7) Araç kullanmasının yasaklanması amacıyla ehliyeti geçici teslim etme,
- 8) Teminat gösterme,
- 9) Gözetim yardımcısı kabul etmedir¹³⁹.

¹³⁹ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s. 299; KAHRAMAN, Mehmet, s. 36,37; UÇDU, s.48.

İKİNCİ BÖLÜM

ADLİ KONTROLÜN ŞARTLARI, ADLİ KONTROL KARARININ VERİLMESİ VE YÜKÜMLÜLÜKLER

A) ADLİ KONTROLÜN ŞARTLARI

1.Genel Olarak

Adli kontrol, bir suç işleyen şüpheli veya sanık hakkında yargılamanın her aşamasında, CMK'nın 100. maddesinde belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı hâlinde, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç sebebiyle hâkim kararıyla, tutuklama tedbiriyle ulaşılmak istenen amaca ulaşmak için uygulanan bir koruma tedbiridir. Bu kapsamda adli kontrolün olayda uygulanabilmesi için iki temel şartın varlığı gereklidir. Bunlardan birincisi üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç olması ve ikincisi tutuklama sebeplerinin gerçekleşmesidir.

Adli kontrol soruşturma ve kovuşturma aşamasında şartları oluştuğunda her zaman uygulanabilir. Adli kontrolün amaçlarından biri de verilen kararın infazını sağlamaktır. Açık hüküm olmasa dahi, adli kontrol yargılama bittikten sonra kararın kesinleşmesini müteakiben infaza kadar uygulanabilir. Kanunda buna engel bir durum yoktur. Tutuklama koruma tedbirinde nasıl ki şahıs, hüküm verildikten sonra hükümlü olarak kararın kesinleşmesine kadar tutuklu kalabiliyorsa adli kontrol yükümlülüklerinin de kararın infazına kadar uygulanması mümkündür.

2. Maddî Şartlar

a) Adli Kontrolün Uygulanabileceği Bir Suç Bulunması

Adli kontrol, bir ceza muhakemesi hukuku kurumudur. Ceza muhakemesi hukuku, bir suçtan dolayı kişiler hakkında nasıl yargılama yapılacağı, bunun için hangi önlemler almak gerektiği, yargılama sonucunda kimin hakkında nasıl karar verileceğini, bu karara karşı muhatapların nasıl ve nereye başvuracaklarını inceleyen bir bilim

dalıdır. Adli kontrolün uygulanabilmesi için ceza muhakemesine konu bir suçun işlenmesi gerekmektedir. CMK'nın 109/1 maddesi gereğince üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç sebebiyle adli kontrol uygulanabilir.

Adli kontrolün uygulanabilmesi için bir suç işlenmesini arayan kanun koyucu, suçlar arasında da üst sınırı belirlemek suretiyle, üst sınırı üç yıldan fazla hapis cezası gerektiren suçlar açısından adli kontrol uygulanamaz kılmıştır. Yani adli kontrol kararı, işlenen suçun üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren suçlar açısından verilebilir. CMK'nın 109/4 maddesindeki düzenlemeye göre; bu sınırlamanın yurt dışına çıkma yasağı ve güvence yatırma yükümlülükleri açısından uygulanmayacağı belirtilmekle, herhangi bir ceza sınırı olmaksızın tüm suçlar yönünden adli kontrol uygulanabileceği öngörülmüştür¹⁴⁰. Bu iki yükümlülük açısından adli kontrolün tutuklamaya tam alternatif olduğu söylenebilir¹⁴¹. Ayrıca yine CMK'nın 109/7 maddesine göre; CMK'nın 102. maddesi gereğince, mahkûmiyet hükmü henüz kesinleşmeden azami tutukluluk süreleri dolan şahıslar açısından adli kontrol tedbirlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir. Burada, hangi adli kontrol yükümlülüğü uygulanırsa uygulansın, suçun öngördüğü cezada üst sınır koşulu aranmayacaktır.

Ceza Muhakemesi Kanununun 100/4 maddesine göre sadece para cezası veya öngörülen hapis cezasının üst sınırının 1 yıldan az olduğu suçlar açısından tutuklama yasağı öngörülmüştür. Tutuklama yasağının düzenlendiği maddenin karşıt anlamından işlenen suçun düzenlendiği kanun maddesinde öngörülen cezanın üst sınırının bir yıldan fazla olması ve yaptırım olarak sadece adli para cezası gerektirmemesi durumunda bu suçlar yönünden tutuklama yoluna gidilebilir. Görüldüğü gibi adli kontrolün uygulanacağı suçlar son derece sınırlı iken tutuklamanın uygulanacağı suçlar oldukça geniş kapsamlı tutulmuştur. Tutuklamadan ayrıksı olarak, bir koruma tedbiri olan adli kontrolün uygulanabileceği suçlar için, CMK m. 109/2

¹⁴⁰ ÖZGENÇ ve ŞAHİN'e göre maddeye eklenen 4. fıkra ile bu yükümlülükler yönünden, ölçülülük ilkesi gereği tutuklama gibi ağır bir tedbir yerine daha hafif olan adli kontrolün uygulanması sağlanmıştır." ÖZGENÇ, İzzet/ŞAHİN, Cumhuriyet, Adalet Bakanlığı, Eğitim Dairesi Başkanlığı, Türk Ceza Hukuku Mevzuatı, Ankara 2005 s. 551, dn.

¹⁴¹ ALŞAHİN, Mehmet Emin, "Adli Kontrol", İçişleri Bakanlığı EGM Eğitim Dairesi Başkanlığı, Polise Görev, Yetki ve Sorumluluk Veren Mevzuat Uygulamaları Eğitim Projesi(MUYEP) Tebliğleri II, 23-28 Ekim 2007 Antalya/Alanya, Ankara 2008, s.383.

maddesinde farklı bir kıstas getirilmiştir¹⁴². Bu madde hükmüne göre tutuklama yasağı öngörülen hallerde de adli kontrol uygulanabilecektir. Hatta hapis cezası öngörülmesine bile adli para cezası gerektiren suçlar açısından adli kontrol yükümlülüklerine karar verilmesine bir engel yoktur.

Adli kontrole ilişkin hapis cezasının üst sınırı 3 yıl olması anayasal güvenceye sahip olan temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması konusunda hâkimin takdir yetkisini sınırlaması sebebiyle yerinde olmasına rağmen, tutuklamaya alternatif olan adli kontrol kurumunun uygulanmasına sınır getirmiş olması sebebiyle de birçok yazar tarafından eleştirilmektedir¹⁴³. CMK’da ve özel kanunlarda düzenlenen suçlar incelendiğinde, sınırlı sayıda suçun adli kontrol uygulanabilecek suçlar kapsamında kaldığı ve genellikle bu suçların, uygulamada koruma tedbiri yoluna başvuru suçlardan olmadıkları görülecektir.

Uygulamada ölçülülük ilkesi gereğince ve tutuklamanın olumsuz koşullarını bertaraf etmek için adli kontrolün üç yıl ve üzeri suçlar için uygulanması sınırlanmasına bakılmaksızın şahıslar hakkında adli kontrol kararı verilmektedir. Özellikle TCK’nın 85/1 maddesine göre üst sınırı 6 yıl olan taksirle öldürme suçlarında çoğunlukla görülmektedir. Ancak adli kontrolün üst sınırı 3 yıldan fazla olan suçlarda uygulanmayacağı emredici bir düzenlemedir. Bu kapsamda Yargıtay 8. Ceza Dairesi’nin 27.03.2008 tarihli 2008/3756-3042 kararında: “...tutuklama istemine konu suçun cezasının üst sınırının üç yıldan fazla olması ve... 3. Asliye Ceza Mahkemesi’nin ‘günün belli saatleri arasında, belirlenen karakola müracaatla, açılacak defteri imzalamaları’ biçiminde verdiği adli kontrol altına alma kararı yasaya aykırıdır.”¹⁴⁴ şeklinde yanlış uygulama olduğu vurgulanmıştır.

¹⁴² HACIOĞLU, s.172; CMK m. 109/ 2: “Kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir”.

¹⁴³ Eleştiriler için bkz., ŞENTUNA, s. 129; SOYASLAN, Ceza Muhakemesi..(2010) , s. 325; FEYZİOĞLU, Metin, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 62, Ankara 2006, s. 55; ÖZBEK, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 288; HACIOĞLU, s. 191; ÇOŞKUN, s. 87; KARAKURT, Ahu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri”, <http://www.turkhukuksitesi.com/makale374.htm>, (erişim tarihi: 26.01.2011), KAHRAMAN, Mehmet, s.40.

¹⁴⁴ PARLAR, Ali/HATİPOĞLU, Muzaffer, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu, C.I, Ankara 2008, s. 461.

2005 yılında yürürlüğe giren yeni TCK'nın genel mantığında, suçlar için öngörülen cezaların alt ve üst sınırları arasındaki makas oldukça geniş tutularak, hâkimin cezaların tayininde somut olayın özelliğine göre takdir hakkını kullanması sağlanmıştır. Bu sebeple somut olayı, delillerle birlikte değerlendiren hâkimin vicdanına göre; adaletin sağlanması amacıyla birçok suç yönünden öngörülen cezanın üst sınırı yüksek tutulmuştur. Ancak adli kontrol için üst sınır üç yıl olarak belirlendiğinden, hakim adli kontrolün uygulanması yönünden kanun tarafından kısıtlanmaktadır. Üst sınırı üç yıldan fazla ceza gerektiren suçlarda hâkim adli kontrol kararı veremeyeceği için 1412 sayılı CMUK'da olduğu gibi, kişiyi şartları varsa tutuklayacak ya da serbest bırakacaktır. Bu kısıtlama, CMK'nın 100. maddesinde tutuklama unsurları arasında geçen ölçülülük ilkesinin anlamını yitirmesine ve adli kontrol tedbirinin özü ile çelişmesine neden olmaktadır¹⁴⁵.

Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu çalışmaları sırasında 2002 yılında düzenlenen CMUK hükümet tasarısının 112 ve devamı maddelerinde, adli kontrol tedbiri, herhangi bir sınırlama olmaksızın tutuklamaya alternatif bir tedbir olarak öngörülmüştü. Fakat Meclis Adalet Komisyonu'nda, Türk ceza muhakemesi sisteminde yeni bir tedbir olması ve ceza üst sınırı yüksek suçlarda da (kasten öldürme, örgütlü suçlar, yağma gibi) uygulanabilme endişesiyle kapsamının ve türlerinin sınırlandırılması anlayışı kabul edilmiştir¹⁴⁶.

Türk Ceza Kanununun 6. maddesinin b fıkrasına göre henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişiler çocuk sayılmaktadır. Korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenleyen Çocuk Koruma Kanunu, çocukları TCK'nın 31. maddesinde düzenlendiği gibi uygulanacak esaslar açısından 12 – 15 ve 15 – 18 yaş grubu olmak üzere iki gruba ayırmıştır. ÇKK'nın 20. maddesinde adli kontrol başlığı altında adli kontrol yükümlülükleri bakımından CMK'nın 109. maddesine atıf yapılmakla yetinilmiş, ek olarak CMK'nın 109. maddesinde belirtilen tedbirlerin yanında belirlenen

¹⁴⁵ Aynı yönde görüş için bkz. **YILMAZ**, Zekeriya, 5560 Sayılı Kanun Değişiklikleriyle Ceza Muhakemesi Kanununun Getirdiği Yenilikler ve Yargılama Sistemi, Ankara 2007, s.154.

¹⁴⁶ **ŞAHİN**, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi., s. 315 ; Tartışmalar için bkz. **Y.Y.** Tutanaklarla Ceza Muhakemesi Kanunu, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, Ankara 2005, s. 467-491.

“çevre sınırları dışına çıkmamak”, “belirlenen bazı yerlere gidememek” veya “ancak bazı yerlere gidebilmek ve belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak” şeklinde üç ayrı tedbirin de çocuklar hakkında uygulanacağı düzenlenmiştir.

Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenen tutuklama yasağının yanında çocuklar için 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu 21. maddesinde “On beş yasını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez.” hükmü ile on beş yaşını ikmal etmeyen çocuklar için de tutuklama yasağı getirilmiştir. Bu kapsamda kalan çocuklar hakkında tutuklama yerine sadece adli kontrol uygulanabilecektir¹⁴⁷. ÇKK’da çocuklar için adli kontrolün sınırsız olarak uygulanıp uygulanmayacağına dair bir düzenlemenin olmaması kanunun eksikliğidir. Suça sürüklenen çocuk açısından adli kontrol ile ilgili CMK’da yer alan genel şartların aranmayacağı ve böylece her suçta adli kontrol kararı verilebileceği, ÇKK m. 20/2. fıkrasında açıklanan bu sonucun amacının çocuklar için tutuklamayı en aza indirmek olduğu yönünde görüşler mevcuttur¹⁴⁸. Buna karşın, ÇKK’nın 42/1 maddesi gereğince ÇKK’da hüküm bulunmayan hâllerde CMK hükümleri uygulanması öngörüldüğünden, adli kontrole ilişkin genel koşulların suça sürüklenen çocuklar için de geçerli olacağı açıktır¹⁴⁹. Kanaatimizce mevzuat hükümleri yukarıdaki görüşü kanuna aykırı hale getirmektedir. Mevcut düzenlemelere göre “adil” olduğu düşünülse dahi kanunun geniş yorumlanması mümkün değildir. Bu sebeple çocuklar için dahi olsa özel kanunlarda hüküm bulunmayan hâllerde genel kanunların hükümlerinin uygulanması ilkesinin gereği olarak, üst sınırı üç yıldan fazla suçlarda (12–15 yaş grubu açısından 5 yıl veya daha fazla hapis gerektiren suçlarda) çocuklar açısından adli kontrol uygulanması mümkün değildir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109. maddesinde 25.05.2005 tarihinde yapılan değişiklikle ilgili maddenin 4. fıkrası “*Şüphelinin, üçüncü fıkranın (a) ve (f) bentlerinde yazılı yükümlülüklerle tâbi tutulması bakımından, birinci fıkrada belirtilen*

¹⁴⁷ BALO, Yusuf Solmaz, Teori ve Uygulamada Çocuk Ceza Hukuku, Ankara Kasım 2005, s. 394, “Çocuk koruma kanununun 21. maddesindeki sınırlama “yaş” merkezli bir sınırlamadır ve bu durumda CMK 109. maddesinin 2. fıkrasının uygulanma imkânı bulunmaktadır... Ayrıca adli kontrol müessesesinin ortaya çıkış sebepleri ve müessesenin amaçları da bunu gerektirmektedir.”

¹⁴⁸ Bkz.; YURTCAN, Ceza Yargılaması Hukuku..(2007), s. 339; İNCİ, Z. Özen, Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Ankara 2008, s. 86; UÇDU, s. 63.

¹⁴⁹ Bkz. CENTEL/ZAFER, s. 383.

süre sınırı dikkate alınmaz” şeklinde değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile yurt dışına çıkamama ve güvence yatırma tedbirleri açısından, adli kontrolün uygulanması için cezanın üst sınırı olarak belirlenen üç yıllık sınırlama aranmayacaktır¹⁵⁰. Yani yurt dışına çıkamama ve güvence yatırma tedbirleri işlenen suç için öngörülen ceza miktarı ne olursa olsun şartları oluştuğunda her zaman uygulanabilecektir¹⁵¹. Bu tedbirlerin kural olarak sadece şüphelinin veya sanığın kaçma tehlikesi hâlinde başvurulabilen bir tedbir olduğu gözden uzak tutulmamalıdır¹⁵².

Ceza Muhakemesi Kanununun yasallaşmasından sonra 06.12.2006 tarih ve 5560 sayılı Kanun m. 19 ile yapılan değişiklikle CMK'nın 109/7 maddesi “*Kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında birinci fıkradaki süre koşulu aranmaksızın adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir*” şeklinde değiştirilmiştir. Burada suçun cezasının üst sınırına bakılmaksızın bütün suçlar yönüyle adli kontrol tedbirinin uygulanması kabul edilmiştir. Tutuklulukta geçecek süreler CMK'nın 102. maddesinde düzenlenmiştir¹⁵³. Maddede belirtilen sürelerin dolması üzerine şüpheli veya sanığın tahliyesi zorunlu olup uzatılması mümkün değildir. Bu sebeple tutuklamanın şartlarının halen devam etmesi durumu söz konusu olduğunda tahliye edilen şahıslar adli kontrol tedbirleri uygulanmak suretiyle serbest bırakılabilirler. Ancak tutukluluk sürelerinin dolması hâlinde salıverilen şahıslar hakkında adli kontrol tedbiri uygulanması zorunlu değildir. Hâkim olayın özelliklerini, hakkında daha önce tutuklama kararı verilmiş bulunan kişinin durumunu dikkate alarak adli kontrolün uygulanmasını veya uygulanmamasını takdir edecektir¹⁵⁴.

¹⁵⁰ “Adli kontrol kurumunu düzenleyen 5271 sayılı CMK'nun 109. maddesinin 1. fıkrasının "100 maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir" hükmü ile 4. fıkrasındaki "şüphelinin, üçüncü fıkranın (a) ve (f) bentlerinde yazılı yükümlülüklerle tabi tutulması bakımından, birinci fıkrada belirtilen süre sınırı dikkate alınmaz" hükmü karşısında, tutuklama istemine konu suçun cezasının üst sınırının üç yıldan fazla olması nedeniyle, anılan adli kontrol kararı yasaya aykırı olup, itirazın bu nedenle kabulü yerine reddine karar verilmesi isabetsizdir...” **Yargıtay 11. Ceza Dairesi 2008/13063 E, 2009/6948 K. (AKİP İçtihat Programı)**

¹⁵¹ **ÇOLAK/TAŞKIN**, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi., s.485.

¹⁵² **TURHAN**, Faruk, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006, s. 231.

¹⁵³ CMK m. 102: “(06.12.2006 – 5560 S.K.18. m Değişik) Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok bir yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hâllerde gerekçeleri gösterilerek altı ay daha uzatılabilir. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hâllerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı geçemez”.

¹⁵⁴ **YURTCAN**, Ceza Yargılaması Hukuku..(2007), s. 336.

b) Tutuklama Şartlarının Bulunması

aa) Genel Olarak

Kanun koyucu tutuklama ve adli kontrol arasında önemli bir bağ kurmuştur. Karar mercii, tutuklama talep edilen somut olayın şartlarına göre öncelikle koruma tedbiri olarak adli kontrolün uygulanıp uygulanmayacağını değerlendirecek, şartları uymazsa tutuklama yoluna gidilecektir. Adli CMK'nın 109/1 maddesi gereğince tutuklama sebeplerinin olması durumunda uygulanabilecektir. Lâfzî yoruma göre CMK'nın 109/1 maddesinde geçen "...*tutuklama sebepleri*..." ifadesinden adli kontrol kararı verilebilmesi için, somut olayda sadece tutuklama sebeplerinden birinin meydana gelmesi durumunda uygulanabileceği izlenimini uyandırır da; yine aynı maddede geçen "...*tutuklama yerine*..." ifadesi ile CMK'nın 100. maddesindeki ölçülülük ilkesi birlikte ele alındığına, kuvvetli suç işleme şüphesinin de bulunması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır¹⁵⁵. Adli kontrolün uygulanması için kuvvetli suç şüphesi ilkesinin aranmaması kabul edilemez. Aksine bir düşünce, hiçbir haklı görünüş, yani kişi hürriyetini kısıtlamak için yerine getirilmesi gereken bir ispat ölçütü olmaksızın adli kontrol uygulanabileceği anlamına gelir ki, bu ceza muhakemesinin temel ilkeleriyle, suçsuzluk karinesiyle (AY m. 38) ve koruma tedbirlerinin araç oluşuyla asla bağdaşmaz¹⁵⁶.

Tutuklama şartları ve tutuklama nedenleri birbirinden ayrı olarak değerlendirilmesi gerekir¹⁵⁷. CMK m. 100/1. fıkrasında düzenlenen tutuklama şartları;

- a) Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların bulunması,
- b) Kanunda gösterilen bir tutuklama nedeninin bulunması,
- c) Ölçülülüğün bulunmasıdır.

CMK m. 100/2. fıkrasında düzenlenen tutuklama nedenleri ise;

- a) Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların bulunması,

¹⁵⁵ ŞAHİN, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi..., s. 319.

¹⁵⁶ FEYZİOĞLU, s. 56.

¹⁵⁷ ÇOLAK/TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s.322.

b) Şüpheli veya sanığın davranışlarının(delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme ve tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma hususlarında) kuvvetli şüphe oluşturmaktadır.

Tutuklama şartları ve tutuklama nedenleri birlikte bulunması durumunda şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebileceği gibi, adli kontrol kararı da verilebilir. Cumhuriyet savcısı tutuklama talep ederken, talep yazısında adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukukî ve fiilî nedenlere yer verir(CMK m.101/1). Hâkim veya mahkeme de tutuklama kararı verirken neden adli kontrol kararı vermediğini, gerekçesiyle birlikte açıklamalıdır. Ölçülülük ilkesi gereğince somut olayda tutuklama tedbirinin adli kontrole göre orantısız olması, adli kontrolün bir şartıdır¹⁵⁸. Ayrıca şüpheli veya sanığın işlediği suça ilişkin bir muhakeme şartı var ise bu şartın da gerçekleşmesi gerekir. Örneğin şikâyete bağlı bir suç nedeniyle şikâyet şartı yerine getirilmedikçe adli kontrol tedbiri uygulanamaz¹⁵⁹.

bb) Kuvvetli Suç Şüphesi

Kuvvetli suç şüphesi, tutuklamayı düzenleyen CMK'nın 100. maddesinde tutuklamanın koşulları arasında geçmektedir. Bu madde, "*kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların...*" ifadesini kullanmak suretiyle kuvvetli suç şüphesini adli kontrol için bir şart olarak öngörülmüştür. Bu kapsamda adli kontrol yükümlülüklerine karar verilebilmesi için ilk şart, soruşturmaya veya kovuşturmaya konu suç açısından, kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların ve tutuklama nedeninin bulunmasıdır¹⁶⁰.

Kuvvetli şüpheyi destekleyen olgular yönünde ceza muhakemesi hukukunun kabul ettiği deliller bu kavramı oluşturur. Yani tutuklama sebeplerinin bulunduğu iddiasının bağlı olduğu kuvvetli şüphe olgusunun deliller ile ispatı gerekir¹⁶¹. Buradaki

¹⁵⁸ TOROSLU/FEYZİOĞLU, s. 227

¹⁵⁹ HACIOĞLU, s. 173

¹⁶⁰ ÖZGÜVEN, s. 320.

¹⁶¹ KARAKURT, <http://www.turkhukuksitesi.com>.

şüphe, zihnin birden çok düşünce arasında tercih yapamaması duraksaması hâlidir¹⁶². Bir olayla ilgili Cumhuriyet savcısının kamu davası açması için yeterli şüphenin oluşması yeterli görülmüş iken tutuklama için, kuvvetli şüphenin oluşması gerekmektedir. Yeterli şüphe, eldeki delillere nazaran yapılacak bir duruşmada sanığın mahkûm olması ihtimalinin beraat etme ihtimalinden daha kuvvetli olmasını, kuvvetli şüphe ise eldeki delillere nazaran yapılacak bir duruşmada sanığın mahkûm olmasının kuvvetle muhtemel olması hâlini ifade etmektedir¹⁶³. Kuvvetli şüphenin anlamı, günlük hayat deneyimlerine ve eldeki delillere göre şüphelinin suçu işlediğinin kesin gibi olmasıdır¹⁶⁴. Burada kanun koyucunun amacı telafisi imkânsız zararların önüne geçmektir. Tutuklama kararı verilmesi için sanığın ya da şüphelinin ileride mahkûm olması kuvvetle muhtemel olmalıdır. Ayrıca nazara alınan şüphenin yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi somut olay ve delillerle desteklenmiş olması gerekmektedir¹⁶⁵.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre, tutuklama, bir suç şüphesi altında olan ya da suç işlemesine ya da işledikten sonra kaçmasına engel olmak zorunluluğu inancını doğuran makul nedenlerin varlığı halinde, kişi özgürlüğünün yetkili adli makamların önüne çıkarılmak üzere kısıtlanmasıdır¹⁶⁶. Buradaki makul nedenler ceza muhakemesi hukukumuzda kuvvetli şüphe olarak tezahür etmiştir. Şüphenin, ceza davasını açmayı gerektirecek bir yoğunluğa ulaşması ve fiilin özgürlüğü bağlayıcı cezayı gerektirecek nitelikte olması şarttır¹⁶⁷. Kuvvetli suç şüphesi mülga CMUK'un 104. maddesinde, "*suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunma*", CMK'nın 100. maddesinde ise, "*kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların bulunması*" şeklinde ifade edilmiştir. Mülga CMUK'da "*kuvvetli belirti*" terimi kullanılırken,

¹⁶² ÖZTÜRK/ERDEM, s. 328.

¹⁶³ ÖZTÜRK/ERDEM, s. 330.,

¹⁶⁴ SOYASLAN, Ceza Muhakemesi.. (2010), s. 315.

¹⁶⁵ ÖZEN, Murat, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında İç Hukukta Tutuklama ve Adli Kontrol, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 32, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi, 02.02.2011); AYDINER, Ömer Faruk, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s. 47, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi, 15.02.2011).

¹⁶⁶ AYDINER, s. 23.

¹⁶⁷ MALKOÇ, İsmail/YÜKSEKTEPE, Mert, Açıklamalar ve Yorumlarla 5271 Sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu, C.I, Ankara 2008, s. 485.

CMK’da şüphenin mutlaka olgulara dayanmasından bahsetmesi şüpheli veya sanıkların haklarını daha koruyucu bir durum ortaya çıkarmıştır.

Toplumda, medyada ve hukuk çevrelerinde ceza muhakemesi hukukunda tutuklamanın infaz şekli olmadığı, muhakemenin amacına hizmet eden koruma tedbiri olduğu bir gerçeği vurgulanmaktadır. Buradan hareketle tutuklama tedbirine zorunlu olmadıkça başvurulmamalıdır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi birçok kararında tutukluluğun kişi özgürlüğüne istisna getiren ağır bir tedbir olduğu alternatiflerinin bulunması durumlarında bu önlemlere başvurulması gerektiğini belirtmiştir¹⁶⁸.

cc) Tutuklama Nedenlerinin Varlığı

Tutuklama koruma tedbiri şüpheli hakkında kuvvetli suç şüphesi olan her olayda uygulanmamalıdır. Bunun yanında muhakemenin amacını veya infazı tehlikeye düşüren hallerin varlığı gereklidir. CMK’nın 100. maddesinde açıkça yazılmış bazı tutuklama nedenlerinden herhangi birisinin mevcut olması durumunda ancak tutuklama tedbirine başvurulabilir.

Tutuklama sebepleri de CMK m. 100/2. fıkrasında sınırlı sayıda sayılmıştır. Bunlar hiçbir şekilde yorum veya kıyas yoluyla genişletilemez. Yani tutuklama nedenleri genişletici yorum yasağına tâbidir¹⁶⁹. CMK’nın 100/2-a maddesine göre şüpheli veya sanığın kişiliğine bağlı şartlar olarak, şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların varlığı bir tutuklama nedeni olarak düzenlenmiştir. Yine CMK’nın 100/2-b maddesinde olaya ilişkin şüpheli veya sanığın bazı davranışlarına bağlı şartlar olarak şüpheli veya sanığın tutuklama nedeni sayılabilecek davranışları; delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme ve tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunması¹⁷⁰ tutuklama nedeni olarak düzenlenmiştir.

¹⁶⁸ **BİNİCİ**, Hüsamettin, “Tutuklamanın Alternatifi Olarak Adli Kontrol Kurumu”, Tarih ve Yayın yeri yok, <http://www.yayin.adalet.gov.tr/dergi/29sayi.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.02.2011), s. 2.

¹⁶⁹ **ALTINAY**, s. 53.

¹⁷⁰ **İNÇİ**, s. 91; **ÖZGÜVEN**, s. 322.

Tutuklama nedenleri kaçma şüphesi ve delillerin karartılması şüphesi şeklinde iki başlık altında incelenebilir.

aaa) Kaçma Şüphesi

Kaçma şüphesi sanık veya şüphelinin muhakemenin amacını tehlikeye düşürecek, şahsın kişiliğine ilişkin bir koşuldur. Sanığın saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların bulunması tutuklama nedenidir. Kaçma, sanığın kasten adli makamların kendisini mahkemeye davetini veya diğer muhakeme işlemleri için gerekli olduğu biçimde hazır bulundurulmasını olanaksız kılması demektir¹⁷¹. Sanığın veya şüphelinin kaçacağı şüphesinin oluşmuş sayılabilmesi için, basit bir şüphe yeterli olmayıp bu şüphenin bazı maddi olgulara dayanması gerekir. Bu olguların neler olduğunu hâkim kararında göstermeye mecburdur¹⁷².

Ceza Muhakemesi Kanununda geçen kaçma teriminden, şüpheli veya sanığın, soruşturma ile ilgili olarak adli makamların önüne çıkmamak veya muhakeme işlemleri için gerekli olduğu halde temin edilememesi durumunu ifade eder. Kaçma, hem yurt dışına kaçmayı, hem de bulunamayacağı bir yere saklanmayı ve gitmeyi kapsamaktadır¹⁷³. Kaçma şüphesinin tutuklamayı gerektirecek derecede yeterli olup olmadığı somut olaya dayanılarak takdir edilmelidir. Bu takdirde, somut olayın ve şüpheli veya sanığın kişisel özellikleri göz önüne alınmalıdır. Objektif koşulların kaçmaya uygun olması, her zaman kaçma şüphesi varlığının kabulü sonucunu doğurmamalıdır. Şüpheli veya sanığın bu imkânlardan yararlanmak isteyip istemediği de araştırılmalıdır¹⁷⁴.

Soruşturması yürütülen bir olayla ilgili sanık veya şüphelinin kaçması veya kaçacağı şüphesi varsa bunun önüne geçmek için kişi tutuklanabilir. Elbette bu durumun varlığını gösteren somut olgular olması gerekir. Örneğin kişinin suç işlendikten sonra belirli bir süre olay yerinden kaçması ve yapılan araştırmaya rağmen

¹⁷¹ ÖZEN, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında İç Hukukta Tutuklama ve Adli Kontrol., s. 34.

¹⁷² KUNTER/YENİSEY, s. 620.

¹⁷³ ALTINAY, s. 55.

¹⁷⁴ CENTEL, Nur, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama., s. 43.

belirli süre bulunamaması gibi haller kişinin tekrar kaçacağı şüphesinin varlığına işaret eder. Buradaki şüphe basit şüphedir. Kaçma şüphesi¹⁷⁵ sonucunda yapılan tutuklama işlemi ile kişinin yargılama faaliyetlerinde hazır bulunması amaçlanmaktadır. Yargılamanın yüz yüze olması ilkesi gereğince, sanığın yargılama sürecinde bizzat hazır olması gerekir. Sanığın gıyabında yargılama yapılamayacağından kaçma tehlikesi olan birinin tutuklanması da orantılı olmak şartıyla kabul edilmektedir¹⁷⁶.

Şüpheli ya da sanığın sabit ikametgâhının olmaması, şüpheli veya sanığın kaçma hazırlığı içinde olması, şüpheli veya sanığın karakteri, mesleği, ailevi yaşamı ve ilişkileri gibi faktörler, kaçma şüphesinin varlığı değerlendirilirken göz önünde bulundurulmalıdır¹⁷⁷. Şüpheli veya sanığın, suç teşkil eden eylemden hemen sonra suç yerini veya konutunu terk etmesi, izini kaybettirmesi, bulunabileceği yerlerden arandığında bulunamaması durumlarında, kaçtığı ve saklandığı sonucu çıkarılabilir. Şüpheli veya sanığın kaçıp, saklanması hâlinde talep üzerine veya kovuşturma aşamasında hâkim veya mahkemece re'sen tutuklama kararı verilebilecektir. Tutuklama için soyut kaçma şüphesi yeterli değildir. Kaçma şüphesi yeterli olmayıp, bu şüpheyi uyandıracak ve doğrulayacak olgular gereklidir¹⁷⁸. Sanığın gıyabında yargılama yapılamayacağından kaçma tehlikesi olan birinin tutuklanması ölçülülük ilkesine uygun olması koşuluyla kabul edilmektedir¹⁷⁹.

bbb) Delillerin Karartılması Şüphesi

Bu koşul şüpheli veya sanığın davranışlarına göre belirlenen bir koşuldur. Bu davranışlar soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmeye yönelik delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme ve tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma hususlarında şüphe oluşturuyorsa, delillerin karartılması şüphesi söz konusudur. CMK'nın 100. maddesinde delilleri karartma eylemleri iki grupta toplanmıştır. Bunlardan birincisi; delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, diğeri ise; tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunmasıdır.

¹⁷⁵ YÜCE, s.88, CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s.49.

¹⁷⁶ KAHRAMAN, Mehmet, s. 47.

¹⁷⁷ İNCİ, s. 91.

¹⁷⁸ MALKOÇ/YÜKSEKTEPE, s. 487.

¹⁷⁹ KAHRAMAN, Mehmet, s. 47.

Delillerin karartılması, soruşturma makamlarının araştırmaları sürdürdüğü sırada henüz ulaşılmadan önce delillerin yok edilmesi, değiştirilmesi ve gizlenmesi suçun izlerini yok etme olarak tanımlanabilir. Bu davranışlar suça ait tüm maddî izlerin ortadan kaldırılması, değiştirilmesi, gizlenmesi ve bozulmasıdır. Suç izlerini örtmek, sahte delil hazırlamak ve üzerinde tasarruf yetkisi bulunan bir delili bozmak, suç izlerini yok etmek kavramına dâhildir¹⁸⁰. Şüpheli veya sanığın serbest bırakılması durumunda rahatlıkla suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme; örneğin suç aletini saklaması, suça konu delil niteliğindeki belgeleri yok etmesi, gizlemesi veya üzerinde değişiklik yapması şüphesi varsa tutuklanması yoluna gidilebilir.

Delil karartma şüphesine konu olabilecek ikinci grup eylem ise; tanık, mağdur, bilirkişi ve suç ortağı gibi başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunmadır. Uygulamada özellikle şüpheli veya sanık tarafından mağdur ve tanıklar üzerinde baskı kurulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca şüpheli veya sanık, menfaat çatışması hâlinde diğer suç ortaklarına baskı uygulama girişiminde de bulunabilmektedir. Şüpheli veya sanık serbest kaldığında aleyhinde tanıklık yapacaklara rahatlıkla baskı uygulayabiliyorsa, soruşturmaya alınacak diğer kişilere taktik verebiliyorsa, davaya karışan herhangi birine ne tür yanıtlar vermesi gerektiği konusunda hileye başvuruyorsa, soruşturma ve kovuşturmayı kesintiye uğratacak yöntemlere başvuruyorsa ve bu olanaklara sahipse, bunları engellemek ve maddî gerçeğin ortaya çıkmasını sağlamak için şüpheli veya sanık tutuklanabilir¹⁸¹.

Delillerin karartılması tehlikesinden söz edebilmek için sanığın delilleri karartabileceğine dair kuvvetli bir şüphe olmalı ve bu olasılık da maddi gerçeğin ortaya çıkmasını güçleştirmelidir¹⁸². Şüpheli veya sanığın davranışlarında delillerin karartılacağı hususunda somut olgu olup olmadığı önemlidir. Olayda delillerin karartılması şüphesinin bulunup bulunmadığı somut olayın özellikleri, şüphelinin veya sanığın kişiliği, sosyal ve ekonomik durumu göz önüne alınarak takdir edilmelidir.

¹⁸⁰ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s.49 ve 50.

¹⁸¹ MALKOÇ/YÜKSEKTEPE, s. 488.

¹⁸² AYDINER, s. 50.

Suçun kanıtlanmaması yönündeki şüpheli veya sanık girişimleri ve delilleri karartmak için çaba sarf edeceği varsayımı, tutuklamanın gerekçesi olmamalıdır¹⁸³. Çünkü şüpheli veya sanık, savunma hakkının bir parçası olarak susma, isnat edilen suçlamayı kabul etmeme, önceki ifadesini kabul etmeme, suçsuzluğunu kanıtlamak için her türlü delil ve belgeyi Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkemeye sunma hakkına sahiptir. Tutuklama nedeni olarak kaçma şüphesi, şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde hazır bulunmasını sağlamak amacına hizmet etmekte iken, delillerin karartılması şüphesi nedeni ile tutuklama, şüpheli veya sanığın delillere gizlice etki ederek maddî gerçeğin ortaya çıkmasını engellememesine yöneliktir¹⁸⁴.

Şüpheli veya sanığın kastı neticesinde meydana gelmeyen olaylar veya soruşturma veya kovuşturma makamlarından kaynaklanan sebebiyle de delillerin karartılacağından hareketle tutuklama yoluna gidilemez. Örneğin, suç ortaklarından birinin halen kaçak olması, bazı önemli tanıklara veya mağdurlara ulaşılamamış olması tutuklama nedeni olarak sanığa ya da şüpheliye yüklenemez¹⁸⁵. Ayrıca şüpheli veya sanığın kanun gereği sahip olduğu bazı haklarını kullanması delillerin karartılması olarak yorumlanıp tutuklama kararı verilemez. Örneğin, ifade vermektan kaçınma, susma hakkının kullanılması, atılı suçu inkâr etme veya ikrardan imtina etme yönündeki hareketler delillerin karartılması olarak değerlendirilemez¹⁸⁶. Tutuklama ilgili önemli insan hakkı ihlalleri açısından belirleyici olması açısından, AİHM, 1971 tarihli Ringeisen/Avusturya kararında, kişinin yakalandıktan sonra tutuklanması için kaçma tehlikesinin bulunması veya suç işlemeye devam etme riskinin bulunması ile birlikte delillerin yok edilmesi veya karartılması durumlarının var olması gerektiğini belirtmiştir¹⁸⁷.

ccc) Tutuklama Nedeni Var Sayılan Suçlar

Ceza Muhakemesi Kanununun 100/3 maddesinde bazı suçlar açıkça belirtmek suretiyle bu suçların işlenmiş olmasının tutuklama sebebi olarak kabul

¹⁸³ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s. 51.

¹⁸⁴ ŞAHİN, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi..., s. 295.

¹⁸⁵ İNCİ, s. 110.

¹⁸⁶ İNCİ, s. 109.

¹⁸⁷ Ringeisen/Avusturya davası, <http://www.ihami.anadolu.edu.tr>,(Erişim Tarihi:02.02.2011).

edileceği düzenlenmiştir. CMK m. 100/3 fıkrasında sayılan suçların nitelikleri itibariyle bu şekilde bir uygulama yoluna gidilmiştir. Bu suçların varlığı, şüpheli veya sanığın kaçacağı, saklanacağı, delilleri gizleyeceği, değiştireceği, tanıklara veya mağdurlara baskı yapacağına karine olarak kabul edilmiştir¹⁸⁸. Ancak bu suçlar yönünden esas olan, şüpheli veya sanığın suçu işlediğine dair kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı¹⁸⁹ ve ölçülülük ilkesi göz önünde tutularak, gerekli olması halinde tutuklama veya adli kontrol tedbiri uygulanabilir olduğudur.

Mülga 1412 sayılı CMUK'un 104. maddesine göre suçun üst sınırının yedi yıl veya daha fazla olması tutuklama nedeni sayılırken, 5237 sayılı CMK'da bazı suçlar tek tek sayılmak sureti ile bu suçlara ilişkin bir soruşturmanın olması tutuklama sebebi olarak kabul edilmiştir. Bu suçların tespiti, hangi suçların bu kategoriye eklenip hangisinin eklenmeyeceği konusu yasa koyucunun takdirinde olmakla birlikte, tamamen sübjektif bir bakış açısı ile bu suçların topluma yansımaları göz önüne alınarak tespit edilmiştir¹⁹⁰.

Ceza Muhakemesi Kanununun 100. maddesinde sayılan katalog suçlar açısından uygulamada tutuklama talebinde bulunulduğunda genellikle tutuklama kararı verilmektedir. Aksi durumda katalog suçlardan olmayan bir suçla ilgili tutuklama talebinde bulunulmadığı gibi, bu yönde bir talepte bulunulsa dahi mahkemelerce tutuklama kararı verilmemektedir. Kanaatimizce bu durum ceza muhakemesini tekdüze hale getirerek uygulayıcıları kısıtlamaktadır. Katalogda bulunan suçların ayrı ayrı sayılması yerine daha genel bir düzenleme tutuklamanın uygulayıcıların takdirine bırakılmasının faydalı olacağını düşünmekteyiz. Öğretide bu konuda, suçun katalogda sayılmaması nedeniyle tutuklamamanın hukukî bir açıklaması olmayacağı¹⁹¹ belirtilmiştir.

Hâkim somut olayda tutuklamanın şartlarının oluşup oluşmadığı, somut duruma göre tutuklama kararı verip vermemek konusunda takdir yetkisini kullanarak bir

¹⁸⁸ ÇOLAK / TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s.324

¹⁸⁹ KOPARAN, s. 5.

¹⁹⁰ KAHRAMAN, Mehmet, s. 49.

¹⁹¹ ŞAHİN, Cumhur, "CMK Uygulamasının Bir Yılı", Hukuki Perspektifler Dergisi, S. 7, İstanbul 2006, s. 9.

sonuca ulaşacaktır. Ancak uygulayıcılar tamamen tutuklama şartlarını gözetmeksizin, halen olayın “toplumda infial uyandırdığı” ve olaydan sonra hakkında soruşturma başlayan şüphelinin serbest kalması durumunda, mağdur yakınlarınca veya toplumun bazı kesimlerince şüpheliye zarar verilebileceğinin kuvvetle muhtemel olması¹⁹² gibi gerekçelerle tutuklama yoluna gittikleri görülmektedir. 5271 sayılı CMK’da, bahsedilen sebepler tutuklama sebebi olarak sayılmamıştır. Buna rağmen özellikle ölümlü trafik olaylarında, çocuklara karşı işlenen cinsel suçlarda açıkça ifade edilmemekle birlikte bu mülahaza ile tutuklama kararı verildiği görülmektedir¹⁹³. Bu gibi olaylarda tutuklama yerine adli kontrol kurumunu uygulamasının yolunu açmak faydalı olacaktır diye düşünmekteyiz.

3. Çocuk Koruma Kanununda Adli Kontrol Şartları

Çocuklar için 5395 sayılı ÇKK’nın 20. maddesinde suça sürüklenen çocuklar¹⁹⁴ için adli kontrol tedbiri ayrıca düzenlenmiştir. Bu maddede sadece çocuklara uygulanacak adli kontrol yükümlülüklerin türleri arttırılmıştır. ÇKK’da farklı kıstaslar getirilmediği için suça sürüklenen çocuklar hakkında adli kontrol tedbirinin uygulanabilmesi için somut olayda CMK’nın 109. maddesinde düzenlenen kıstasların gerçekleşmesi gerekir¹⁹⁵. Yine aynı şekilde, soruşturma veya kovuşturma aşamasında suça sürüklenen çocuklar açısından adli kontrol tedbirlerinden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir. Ancak bu durumda on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı

¹⁹² AİHM’de bazı kararlarında kişinin güvenliği için tutuklama yapılabileceğini kabul etmiştir. “...AİHM, bazı davalarda hakkında soruşturma yapılan kişinin güvenliğinin, en azından belirli bir süre için tutukluluk hâlinin devamını gerektirdiğini kabul eder. Ancak bu yalnızca, ilgili suçların niteliğine, işlendikleri ve gerçekleştikleri koşullara ilişkin istisnai durumlarda olabilmektedir...” (I.A./Fransa, 2821/95, 23 Kasım 1998) CENGİZ, Serkan v.d., Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2008, s. 46.

¹⁹³ ŞAFAK, Ali/BİÇAK, Vahit, Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis, Ankara 2005, s. 218.

¹⁹⁴ ÇKK m. 3(a)-2: “ Suça sürüklenen çocuk: Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu ifade eder.”

¹⁹⁵ Bu bağlamda YURTCAN, “Adli kontrolün çocuklar hakkında uygulanmasında üzerinde durulması gereken iki nokta vardır. Çocuklar hakkında adli kontrol kararı verilmesi için bu hususlar aranmaz. Bunlar; yetişkinler hakkında adli kontrol kararı verilmesi için aranan tutuklama sebeplerinin ve koşullarının oluşması ile CMK m. 109’daki 3 yıllık üst sınır koşuludur.”(YURTCAN, Erdener, Uygulamacı İçin Ceza Yargılaması, İstanbul Kasım 2007, s.164.) şeklinde bu hususa değinmiştir. Fakat ÇKK’nın 42/1 maddesi gereğince çocuklar hakkında da genel hükümlerin uygulanması gerektiği tartışmasızdır. Bu sebeple bu görüşün yerinde olmadığı kanaatindeyiz.

beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerden dolayı tutuklama kararı verilemeyeceği göz önünde bulundurulmalıdır(ÇKK m.21). Suça sürüklenen çocuklar açısından, adli kontrol tedbirine hükmedilebilmesi için CMK'nın 109/1 maddesinde yer alan suçun cezasının üst sınırının 3 yıldan fazla olmaması kıstasının uygulanamayacağı¹⁹⁶ ve yerinde olmadığı gibi bu kurumun amacına aykırılık teşkil etmektedir.

Suçta sürüklenen çocuklardan on beş yaşını doldurmamış olanlar hakkında üst sınırı 5 yıldan fazla olan suçlardan dolayı tutuklama yasağı düzenlendiğinden, koşulları oluştuğunda tutuklama tedbiri yerine CMK'nın 109/2 maddesindeki *“Kanunda tutuklama yasağı öngörülen hâllerde de, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir.”* şeklindeki düzenlemeye göre adli kontrol tedbiri uygulanabilir¹⁹⁷. Adli kontrol kurumunun ortaya çıkış sebepleri ve kurumun amaçları bunu gerektirmektedir¹⁹⁸. Ancak bu durumda, on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında adli kontrol kararı verilmiş ise ve daha sonra bu adli kontrol kararından sonuç alınamamış veya çocuğun tedbirlere uymaması durumunda suça sürüklenen çocuk hakkında tutuklama kararı verilip verilemeyeceği sorunu karşımıza çıkacaktır. Bu konuda, kanun düzenlemesi uyarınca, on beş yaşını doldurmamış çocuklar açısından, üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren eylemleri nedeniyle hiçbir şekilde tutuklama kararı verilemeyecektir¹⁹⁹. Bu düzenlemenin amacı, suça sürüklenen çocukları tutuklamanın ağır koşullarından korumak olduğu için bu şekilde tutuklanmaları yerinde olmayacaktır.

Uygulamada bu hususta bir görüş birliği olmasa da, ÇKK'nın 21. maddesindeki tutuklama yasağı, işlenen suçun tarihi itibarıyla değil, tutuklama isteminin incelendiği tarih itibarıyla uygulanmalıdır. Bu nedenle hakkında adli kontrol tedbiri uygulanan on beş yaşını doldurmamış suça sürüklenen çocuk, tedbir uygulaması

¹⁹⁶ MERMUT, Serdar, *“Çocuk Koruma Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme”* <http://www.hukuk.gen.tr/dergi/yazilar/ckk.pdf>, (Erişim tarihi:01.02.2011); KAHRAMAN, Mehmet, s.63.

¹⁹⁷ Benzer görüş için bkz. YOKUŞ SEVÜK, Handan, *“Yeni Ceza Mevzuatında Çocuğa İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi”*, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.7, İstanbul Temmuz 2006,s.96.

¹⁹⁸ BALO, s. 394.

¹⁹⁹ BALO, s. 393; YURTCAN, Erdener, Cumhuriyet Savcısının ve Cumhuriyet Yargıcının Başvuru Kitabı, Ankara 2007, s. 183.

sırasında on beş yaşını doldurur ise, hakkında ÇKK'nın 20/2²⁰⁰ maddesi gereğince tutuklama kararı verilebilir. Bu halde tutuklama yasağının ortadan kalktığını kabul etmek gerekmektedir²⁰¹.

B) ADLÎ KONTROL TEDBİRİNİ TALEP ETMEYE YETKİLİ KİŞİLER

Adlî kontrol koruma tedbiri ancak hâkim kararıyla mümkündür. Bu tedbire kovuşturma aşamasında talep üzerine veya re'sen mahkeme hâkimi²⁰² karar verebilirken, soruşturma aşamasında, ancak belli kimselerin talebi üzerine karar verilebilmektedir. Ceza Muhakemesi Kanununda hüküm olmamakla birlikte adlî kontrol tedbiri talebinde Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık ve müdafii bulunabilmektedir. Müşteki, mağdur ve bunların vekilleri de ancak şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol tedbirini uygulanmasını soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcisından veya kovuşturma aşamasında hâkimden isteyebilirler.

1. Cumhuriyet Savcısı

Ceza muhakemesinde soruşturmanın tek hâkimi savcıdır. Soruşturma savcının yaptığı işlemler ve gerektiğinde talepler üzerine ihdas edilir. Serbest şüpheli hakkında adli kontrol tedbirinin uygulanması açısından da soruşturma sırasında savcının talebi tek ön şarttır. Soruşturma aşamasında şüpheli, Cumhuriyet savcısının talebi ve sulh ceza hâkiminin kararı ile soruşturma evresinin her aşamasında adli kontrol altına alınabilir(CMK m. 110/1).

Soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısı, soruşturma dosyası kapsamında şüphelinin atılı suçu işlediğine dair kuvvetli şüphelerin varlığını gösteren somut olgular varsa ve kanunda sayılan bir tutuklama nedeninin varlığı halinde şüphelinin

²⁰⁰ ÇKK m. 20/2 “Ancak bu tedbirlerden sonuç alınmaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir.”

²⁰¹ BALO, s. 393; CENTEL/ZAFER, s. 381.

²⁰² Benzer görüş için bkz. KUNTER/YENİSEY, NUHOĞLU, s.741.

tutuklanmasını ya da adli kontrol altına alınmasına karar vermesini hâkimden isteyebilir²⁰³. CMK m 101/1'e göre; Cumhuriyet savcısı, şüpheli hakkında adli kontrol uygulamasının yetersiz olduğuna kanaat getirdikten ve bunun hukukî ve fiilî nedenlerini talebinde belirttikten sonra tutuklama talebinde bulunmalıdır.

Cumhuriyet savcısı adli kontrol talebini gerekçeli bir şekilde mahkemeye iletmelidir²⁰⁴. Talebi değerlendiren sulh ceza hâkimi, Cumhuriyet savcısının talebini değerlendirerek yerinde görmesi hâlinde adli kontrol kararına hükmeder, aksi hâlde ise talebi reddeder. Adli kontrol kararına karşı şüphelinin itiraz hakkı bulunduğu gibi, hâkimin adli kontrol talebini reddetmesi hâlinde ise Cumhuriyet savcısı, CMK'nın 268. maddesi uyarınca itiraz yolunu kullanarak sulh ceza hâkiminden kararını gözden geçirmesini, ret kararını değiştirmemesi hâlinde kararı itirazı incelemeye yetkili üst mahkemeye göndermesini talep edebilir. Üst mahkeme sulh ceza hâkiminin kararını kaldırarak talep doğrultusunda karar verebilir. Ayrıca Cumhuriyet savcısı tutuklu bir şüpheli hakkında da tutukluluğun kaldırılarak adli kontrol uygulanmasını talep edebilir(CMK m. 103/1).

Cumhuriyet savcısının talebinde açıkça talep etmese dahi, tutuklama talebinin içeriğinde adli kontrol talebinin de olduğunu kabul etmek gerekir²⁰⁵. Uygulamada bu duruma "*azın içinde çok da vardır*" diye nitelendirilmektedir²⁰⁶. Soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi tutuklama talebiyle sevk edilen şüpheli hakkında Cumhuriyet savcısının bu yöndeki talebiyle bağlı olmayıp tutuklama yerine adli kontrol kararı verebilir. Bu karara karşı Cumhuriyet savcısı ve ilgililer itiraz edebilir (CMK m. 111/2)²⁰⁷. Bu kapsamda CMK'nın tutuklama ve adli kontrol tedbirleri ile ilgili maddelerinde Cumhuriyet savcısının kademeli talepte bulunup bulunamayacağı hususunda düzenleme mevcut değildir. Kanaatimizce bu hususta kanuni bir engel olmadığından Cumhuriyet savcısının bu şekilde kademeli taleplerde bulunması üzerine,

²⁰³ CMK m. 110/1; "Şüpheli, Cumhuriyet savcısının istemi ve sulh ceza hâkiminin kararı ile soruşturma evresinin her aşamasında adli kontrol altına alınabilir".

²⁰⁴ Bkz. Aynı yönde görüş için **KAHRAMAN**, Mehmet, s. 61.

²⁰⁵ **ÖZGÜVEN**, s.338.

²⁰⁶ "Mahkeme, bu aşamada, daha ağır bir tedbir olan, tutuklamaya resen karar verebiliyorsa, daha hafif bir tedbir olan adli kontrole de resen evleviyetle hükmedebilir." **ÖZGÜVEN**, s. 339.

²⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. **ÖZEN**, Murat, "**Adli Kontrol**", Adalet Dergisi, S. 32, Ankara 2008, s.171.

sulh ceza hâkimi tarafından somut olay değerlendirilerek şüpheli veya sanığın tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilmesi mümkündür.

Tutuklanması talep edilen kişi hakkında sulh ceza hâkiminin adli kontrol kararına hükmedebilmesi için, savcının talebinin zorunlu olup olmadığı konusunda öğretide ve uygulamada görüş birliği yoktur. Bazı yazarlara göre; CMK'nın 110. maddesinin 1. fıkrası hükmü karşısında, soruşturma evresinde şüphelinin adli kontrol altına alınabilmesi için mutlaka savcının istemi gerekir²⁰⁸. Bu görüşün hem lâfzî yoruma uygun, hem de madde gerekçesinde savcının talebinin temel şart olarak koşılması nedeniyle yerinde olduğu savunulmuştur²⁰⁹. Ancak diğer bir görüşe göre; savcının tutuklama talep etmesinin, çok ağır bir talep olduğundan ötürü bu talebin, kişi özgürlüklerini daha az kısıtlayan adli kontrol yükümlülüklerinden bir veya bir kaçının uygulanmasını da içerdiği savunulmaktadır²¹⁰. Bu görüşe göre savcı olaydan dolayı şüpheli hakkında tutuklama talep etmiş ise mahkeme kendiliğinden tutuklama yerine adli kontrole karar verebilecektir. Kanaatimizce; adli kontrolün amacı ve anayasal güvenceye sahip kişi hak ve özgürlükleri dikkate alındığında, ikinci görüş daha yerindedir. Soruşturma aşamasında böyle bir tedbir için doğrudan doğruya savcının talebini zorunlu görmek, lâfzî yoruma göre doğru görülse de, adli kontrol tedbirinin niteliği ve amacı bakımından isabetli değildir²¹¹.

Yukarıda da değindiğimiz gibi tutuklama tedbiri için adli kontrol tedbirinin yetersiz kalacağı hususunda hukuki ve fiili nedenlerin gösterilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla adli kontrol tedbirinin, yetersiz kalacağı hallerde tutuklama kararı verilmesi mümkün olduğundan, hâkimin öncelikli olarak savcının tutuklama talebindeki koşulların yerinde olup olmadığını değerlendirip, varılan sonuca göre adli kontrole veya tutuklamaya karar verebilecektir.

²⁰⁸ YAŞAR, s.489; HACIOĞLU, s.173; ÇOLAK / TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s.362.

²⁰⁹ KAHRAMAN, Mehmet, s.58.

²¹⁰ KARAKURT, <http://www.turkhukuksitesi.com>; ÇOLAK / TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s.329.

²¹¹ KUNTER / YENİSEY / NUHOGLU, s. 738.

2. Şüpheli

Şüpheli; soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişidir(CMK m.2). Soruşturma aşamasında tutuklu bulunan şüpheli CMK'nın 104/1. maddesine göre tutuklama kararını veren merciden tutuklama kararının kaldırılarak serbest bırakılmasını talep edebileceği gibi CMK'nın 103/1. maddesine göre hakkında adli kontrol tedbirine hükmedilmesini de talep edebilir²¹². CMK'nın 103/1 maddesinde tutuklu bulunan şüphelinin adli kontrol talep edebileceği belirtilmiş, bu maddenin gerekçesinde, bu hükmün adli kontrol talebine ilişkin olduğu ve adli kontrolü şüphelinin de talep edebileceği açıkça belirtilmiştir²¹³. Ayrıca tutuklu bulunan bir kişinin, adli kontrol yükümlülüğü ile serbest kalması tutuklamaya nazaran daha lehine olacağından adli kontrol talebinde bulunması her zaman mümkündür.

3. Sanık

Sanık; kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişidir(CMK m.2). Kovuşturmanın başlangıcı olan iddianamenin mahkemece kabul edilmesi ile şüpheli sanık sıfatını alır. Tutuklu sanık, CMK'nın 104. maddesi gereğince yargılamanın her aşamasında tutuklamanın sona erdirilerek salıverilmesine karar verilmesini isteyebileceği gibi adli kontrole karar verilmesini de isteyebilir²¹⁴. Bundan hareketle hüküm verildikten sonra Yargıtay ve Bölge Adliye mahkemelerinde kanun yolu aşamasında da hükümsüzlük sıfatıyla, tutuklamanın kaldırılarak adli kontrol tedbirini talep edebilir.

²¹² YAŞAR, s.489

²¹³ CMK'nın 103. maddesi gerekçesi "... soruşturma evresinde hakkında Cumhuriyet savcısının istemi ile tutuklama kararı verilmiş olan şüpheli hakkındaki bu kararın adli kontrol tedbirine çevrilmesi olanağını vermektedir. Cumhuriyet savcısı veya şüpheli ve avukatı sulh ceza hâkiminden tutuklamanın adli kontrole çevrilmesini isteyebileceklerdir. Dikkat edilmelidir ki, bu usul tutuklamanın adli kontrole çevrilmesinde uygulanacaktır... ".(UYAP Mevzuat Programı)

²¹⁴ YAŞAR, s.490.

4. Müdafii

Müdafii, şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukatı anlamını taşır(CMK m. 2). Şüpheli veya sanığın muhakemenin her aşamasında böyle bir talepte bulunması hem görevi hem de yetkisidir. Her zaman şüpheli veya sanık adına adli kontrol tedbirine hükmedilerek şüphelinin veya sanığın serbest bırakılmasını talep edebilir(CMK m.103/1,2.cümle).

5. Müşteki, Mağdur ve Katılan ile Vekilleri

Soruşturma ve kovuşturma aşamasında, muhakemeye konu olayın müştekisi, mağduru veya katılanı ile birlikte bunların vekilleri de adli kontrol talebinde bulunabilirler. CMK'da adı geçenlerin serbest olan şüpheli veya sanığın adli kontrol altına alınmasını talep edebilecekleri konusunda bir düzenleme yoktur. Suçtan zarar görenlerin haklarını düzenleyen CMK'nın 234. maddesinde soruşturma ve kovuşturma aşamasında bu haklar arasında adli kontrol tedbirinin istenebileceği düzenlenmediği gibi herhangi bir koruma tedbirini talep edebilecekleri belirtilmemiştir.

Şüpheli hakkında soruşturma aşamasında müşteki veya mağdur, sulh ceza hâkiminden adli kontrol tedbirine karar verilmesini talep edemez. Bu konudaki talebini yazılı veya tutanağa geçirilmek kaydıyla yazılı bir şekilde Cumhuriyet savcısına iletir. Bu talebi yerinde gören Cumhuriyet savcısı, hâkimden şüpheli hakkında adli kontrol kararı vermesini talep edebilir. Soruşturma aşamasında müşteki veya mağdur ancak bu şekilde adli kontrol talebinde bulunabilir.

Kovuşturma aşamasında ise müşteki, mağdur veya katılan ile vekilleri duruşma sırasında sözlü veya duruşma arasında yazılı bir şekilde mahkemeden doğrudan sanık hakkında adli kontrol tedbiri uygulanmasını isteyebilir. Hâkim veya mahkeme bu talebi Cumhuriyet savcısının görüşünü aldıktan sonra değerlendirip talep konusunda olumlu veya olumsuz bir karar verebilir. Cumhuriyet savcısının görüşü bu

konuda önemli olmakla mahkemeyi bağlayıcı değildir. Mahkemece aksine karar verilebilir.

C) ADLÎ KONTROL KARARI

Adli kontrol kararı ancak hâkim kararıyla verilebilir. Bu kuralın herhangi bir istisnası yoktur. CMK'nın 110/1 maddesine uyarınca adlî kontrol kararı, soruşturma evresinin her aşamasında Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde ise talep üzerine veya gerek görüldüğünde re'sen görevli mahkeme tarafından verilebilir.

1. Adli Kontrol Kararının Verilmesi ve Yetkili Mercii

Uygulanma usullerinin farklılık göstermesi sebebiyle bu hususu soruşturma ve kovuşturma olarak iki başlık altında inceleyeceğiz.

a) Soruşturma Aşamasında Adli Kontrol

Soruşturma, kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi ifade eder(CMK m. 2). Ceza muhakemesi anlamında bir soruşturma yürüten yetkili Cumhuriyet savcısı, olayda koşulları olduğu takdirde, şüpheli hakkında adli kontrol tedbirinin uygulanmasını sulh ceza hâkiminden talep eder. Adlî kontrol tedbirine karar verecek mercii, sulh ceza hâkimidir. Soruşturmanın yapıldığı yer sulh ceza hâkimliği ise bu kararı vermeye yetkilidir.

Soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminin adlî kontrol kararı verebilmesi için soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının talebi zorunludur. Cumhuriyet savcısının talebi olmadan sulh ceza hâkimi re'sen adlî kontrol kararına hükmedemez.

Ancak soruşturma işlemlerinin Cumhuriyet savcısı yerine sulh ceza hâkimi²¹⁵ tarafından yapıldığı durumlarda, sulh ceza hâkimi adli kontrol kararına re'sen hükmedebilir²¹⁶.

Uygulamada suç işleyen şahıslar hakkında soruşturma yürüten savcı kolluk marifetiyle hazır edilen şüpheli hakkında mahkemeden tutuklama kararı veya adli kontrol kararı talebinde bulunabilmektedir. Tutuklama kararı kural olarak, şüphelinin sorgusu yapıldıktan sonra verilir. Bunun istisnası ise kaçak hakkında CMK 100. maddesi ve devamı maddeleri gereğince, sulh ceza hâkimi veya mahkeme tarafından yokluğunda tutuklama kararı verilebilmesidir(CMK m.248/5).

Şüpheli veya sanığın yokluğunda adli kontrol kararı verilip verilmeyeceği ise tartışmalıdır. Kanaatimizce savcı tarafından adli kontrol koruma tedbirinin talep edilmesi durumunda, şüphelinin mahkeme huzurunda hazır edilmesine gerek yoktur. Evrak üzerinden de mahkeme bu kararı verebilir. Öğretide şüpheli veya sanık hazır değilse, yokluğunda ve savunması alınmadan adli kontrol kararı verilmesinin, kural olarak mümkün²¹⁷ olduğu vurgulanmıştır. Örneğin, kaçma şüphesi bulunan kişi hakkında adli kontrol kapsamında yurt dışına çıkamama kararı verilirken, mutlaka hazır bulunmasını ve savunmasının alınmasını aramak tedbirin uygulanmasını zorlaştıracaktır²¹⁸. Adli kontrol kararı şüpheli veya sanığın yokluğunda verildiğinde bilgisinin olması ve itiraz hakkını kullanılabilmesi için ilgiliye tebliğ edilmelidir. Adli kontrol kararının yüze karşı verilmesi hâlinde karar şüpheli veya sanığa açıklanarak istemesi hâlinde karardan bir suret verilecektir (CMK m. 35/1.”Kararların açıklanması ve tebliği”).

Öğretide bazı yazarlara göre CMK'nın 109/3-h maddesinde düzenlenen, mağdurun suçtan doğan zararlarının giderilmesinin güvence altına alınması ve aynı maddenin i bendinde düzenlenen, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli

²¹⁵ Bu husus CMK'nın 163. maddesinde düzenlenerek hangi durumlarda uygulanacağı belirtilmiştir. (CMK m. 163/1: “Suçüstü hâli ile gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, Cumhuriyet savcısına erişilemiyorsa veya olay genişliği itibarıyla Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşıyorsa, sulh ceza hâkimi de bütün soruşturma işlemlerini yapabilir.”)

²¹⁶ CENTEL/ZAFER, s. 383.

²¹⁷ ŞAHİN, Ceza Muhakemesi Hukuku..., s. 235; HACIOĞLU, s. 186; PARLAR/HATİPOĞLU, s. 462; YILMAZ, Zekeriya, Adli Kontrol., s. 59.

²¹⁸ ŞAHİN, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi., s. 322.

kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek tedbirlerinin, işin niteliği gereği sanığın yokluğunda verilmemesi gerektiği belirtilmiştir²¹⁹. Yukarıda yaptığımız açıklamalarda da belirttiğimiz üzere kanunda şüphelinin hazır edilmesi konusunda bir zorunluluk söz konusu değildir. Belirtilen yükümlülükler açısından ayrıksı bir uygulama yapmayı gerektirir herhangi bir özel durum yoktur.

Olayla ilgili şüpheli hakkında adli kontrol talebinde bulunan Cumhuriyet savcısı olayda gerçekleşen koruma tedbiri uygulanmasını gerektiren sebeplere göre, hâkimden şüpheliye bir veya birden çok yükümlülük altına koymak suretiyle adli kontrol kararı vermesini isteyebilir. Bu durumda da hâkim, koruma tedbiri gerekliliğini Cumhuriyet savcısının talebi doğrultusunda değerlendirir ve talep üzerine olumlu veya olumsuz bir karar verir. Burada hâkimin adli kontrol kararı verecek olursa talep edilen yükümlülükler açısından talep ile bağlı olup olmadığı sorunu karşımıza çıkmaktadır. Kanunda bu konuda düzenleme olmamakla, hâkimin talep ile bağlı olmadığını düşünmekteyiz. Ancak soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının, soruşturmanın en önemli faktörü olduğu göz önüne alınarak, yükümlülükler açısından talep edilen yükümlülüğün, sonradan belirlenecek yükümlülüğe göre daha amaca uygun olacağı kanaatindeyiz. Cumhuriyet savcıları herhangi bir yükümlülük belirtmeksizin adli kontrol talebinde de bulunabilir. Şüpheli hakkında sadece adli kontrol yükümlülüklerinin uygulanması istemi karşısında, şüphelinin hangi adli kontrol yükümlülüğüne tâbi olacağına hâkim karar vermektedir.

Soruşturma evresinde savcının yanında tutuklu şüpheli de adli kontrol talebinde bulunabilir. Şüphelinin tutuklanması üzerine, bizzat veya müdafii aracılığıyla tutuklama kararına itiraz ederek, tutuklama kararının kaldırılmasını veya tutuklama yerine adli kontrol tedbirlerinden birinin veya bir kaçının uygulanması suretiyle serbest bırakılmasını talep edebilir. Ayrıca tutuklu olmasa bile hakkında adli kontrol tedbirine hükmedilen şüpheli, gerekçeli olarak hakkında uygulanan tedbirin değiştirilmesini talep edebilir. Mağdur veya vekili de Cumhuriyet savcısından şüphelinin tutuklanmasını veya

²¹⁹ UÇDU, s. 70; MALKOÇ /YÜKSEKTEPE, s. 518.

adli kontrole tabi tutulmasını isteyebilir. Burada savcı talebi değerlendirir, olumlu veya olumsuz bir karar verir. Talebi reddettiği takdirde tarafların itiraz hakkı yoktur.

Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkimi, talebi mahkemenin değişik iş kartonuna kaydeder, olumlu veya olumsuz kararını takiben zaman geçirmeksizin dosyadan elini çekip dosyayı savcılığa gönderir.

Hâkimin talepler üzerine ret kararı vermesi üzerine adli kontrol talebinde bulunanın CMK'nın 111/2. maddesi gereğince itiraz hakkı vardır. İtirazın usulü CMK'nın 268. ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre hâkimin verdiği ret kararı ara karar gibi olup, itiraz bir üst mahkemeye yapılabilir. Karara yapılan itiraz üzerine sulh ceza hâkimi kararını yeniden gözden geçirir, kararının doğruluğuna inanırsa, itirazı incelemek üzere yargı çevresinde bulunduğu asliye ceza mahkemesi hâkimine gönderir. Asliye ceza hâkimi itirazı inceler ve itirazı yerinde görürse, itirazı kabul eder. Devamında itiraz konusu hakkında karar vermesi gerekeceğinden adli kontrol tedbirine karar verebilir. Burada itirazı yerinde gören asliye ceza hâkimi adli kontrol uygulamasında sulh ceza hâkiminin usulüne tabi olmakla, yetkisine de sahiptir. Nöbet veya izin durumlarında sulh ceza hâkimliğinin, asliye ceza hâkimi tarafından icra edildiği bir zamanda, adli kontrol talebine karşı ret kararı verilirse, itirazı incelemeye yetkili makam ağır ceza mahkemesi başkanlığıdır. Ağır ceza mahkemesi başkanı tarafından da adli kontrol tedbirine karar verilebilir.

Adli kontrol altına alınan şüpheli hakkında sulh ceza hâkimi, Cumhuriyet savcısının veya şüphelinin istemi üzerine şüpheliye uygulanan yükümlülüğün içeriğini bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüpheliyi bunlardan bazısına uymaktan geçici olarak muaf tutabilir. Böylece adli kontrol uygulanmasındaki amaca ulaşılması için tam bir esneklik sağlanarak insancılık ilkesi vurgulanmıştır²²⁰.

Soruşturma aşamasında, şahıslar hakkında adli kontrol kararına hükmedilmesi için yetkili organların talebi ve hâkim kararı gerekmektedir. Talep üzerine hâkim, CMK'nın 105. maddesinde gösterilen usule göre talebi inceleyerek,

²²⁰ AYDINER, s. 84.

istemi uygun bulursa şüphelinin serbest bırakarak adli kontrol altına alınmasına karar verebilir. Bu durum, kanuni düzenlemeye göre hangi suçtan olursa olsun her tutuklu için öngörölmüş bir husus değildir. Adli kontrolün şartlarının olaya uygunluğu açısından mutlaka bir değerlendirme yapmak gerekecektir. Ancak, üst sınırı üç yıldan az olan suçlar için tutuklama kaldırılarak adli kontrol kararı verilebilecektir²²¹.

b) Kovuşturma Aşamasında Adli Kontrol

Kovuşturma²²² aşamasında, mahkeme görölmekte olan kamu davası sırasında Cumhuriyet savcısı veya sanık ile müdafinin talebi üzerine veya gerekliliğini tespit edilmesi üzerine resen yargılamanın her aşamasında, adli kontrol tedbirine karar verilebileceği gibi, tutuklu sanığın tutukluluğunu kaldırarak adli kontrol tedbirinin uygulanmasına da karar verebilir. Kesin hüküm kuruluncaya kadar adli kontrol kararı verilebileceğinden, kanun yolu yargılamasında Bölge Adliye Mahkemeleri ve Yargıtay da ilk derece mahkemesi olarak baktıkları davalarda resen veya itiraz olduğunda, itiraz merci olarak adli kontrol tedbirine karar verebilirler.

Kovuşturma aşamasında, soruşturmada gerekli olan talep şartı gerekli değildir. Devam eden kamu davası sırasında soruşturma aşamasında talep yetkisi olan Cumhuriyet savcısı, tutuklu şüpheli ve müdafinin yanında, doğrudan suçtan zarar gören veya vekili de mahkemeden adli kontrol tedbirine karar vermesini isteyebilir. Talep mahkemeye doğrudan yapılmalıdır. Bu husus duruşmada tutanağa geçirilmek suretiyle veya duruşma arasında yazılı olarak mahkemeye iletilebilir.

Kovuşturma evresinin her aşamasında görevli ve yetkili mahkeme, talep aramaksızın gerek gördüğünde re'sen adli kontrol kararı verebilir. Kovuşturma evresinde, davaya hangi mahkeme bakıyorsa, adli kontrol kararını vermeye görevli ve yetkili mahkeme de o mahkemedir. Tabii ki, adli kontrol için aranan Cumhuriyet savcısının talebi ve sulh ceza hâkiminin kararı dışındaki diğer şartların gerçekleşmiş

²²¹ ÇOLAK/TAŞKIN, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi., s. 473.

²²² CMK m. 2: Kovuşturma: "iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade eder."

olması gerekir. Yani mahkeme şüpheli veya sanığın suçu işlediğine dair kuvvetli şüphenin varlığı, kaçma veya delilleri karartma ihtimali ve ölçülülük ilkesine göre somut olayı değerlendirerek takdir hakkını kullanacaktır. Tutuksuz yargılamayı yaygınlaştırmada bir çare olarak kovuşturma aşamasında da bu tedbirin uygulanmasına olanak veren bu düzenleme son derece önemlidir²²³.

2. Adli Kontrol Kararının Gerekçeli Olması

1982 Anayasasının 141. maddesinde mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olması gerektiği düzenlenmiştir. Buna paralel olarak 5271 sayılı CMK'nın 34. maddesinde de hâkim ve mahkemelerin her türlü kararı, karşı oy dâhil, gerekçeli olarak yazılması gerektiği öngörülmüştür. Belirtilen düzenlemelere göre, adli kontrol kararı da ancak bir mahkeme kararıyla uygulanabileceğinden gerekçeli olmak zorundadır. Gerekçe mahkemenin kararını dayandırdığı olaya ilişkin maddi olgular ve delillerle birlikte örtüştüğü hukuki dayanaklardan meydana gelir. Gerekçe, kararın akla uygun, çelişkisiz ve inandırıcı açıklaması demektir²²⁴.

Mahkeme kararlarının gerekçeli olacağı düzenlenmiştir. Fakat Cumhuriyet savcılarını açısından ise böyle bir düzenleme yoktur²²⁵. Fakat bir adli organ olan savcılığın yargılamaya konu her türlü talebinin yanı sıra, adli kontrol talebini gerekçeli olarak mahkemeye iletmesi gerekir. Ayrıca adli kontrolün yetersiz kaldığı, bu nedenle tutuklama talep edildiğinde de buna ilişkin haklı gerekçesini ortaya koyması gerekir.

Gerekçe, kararı veren makamın maksadını ortaya koyması açısından önemlidir. Adli kontrol kararlarının gerekçeli olması, her şeyden önce verilen kararın, tarafların ve mercilerin denetimine elverişli olmasını sağlar²²⁶. Bu şekilde kararın, dayandığı hukuki gerekçelerin tespiti, kanun yolunda üst merciin denetimini

²²³ HACIOĞLU, s. 174.

²²⁴ CENTEL, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama..., s.74.

²²⁵ Cumhuriyet savcısının talebine konu hukuki kurumların, düzenlendiği kanun maddelerinde uygulanmalarına ilişkin koşullar belirtilmiştir. Cumhuriyet Savcısı talepte bulunurken bu koşulları göz önünde bulundurmalıdır.

²²⁶ KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s. 741; ÇOLAK / TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s.330.

kolaylaştırır. Uygulamada bu hususa verilen nihai kararlarda dikkat edilse de; mahkemelerce, tutuklama ve adli kontrol tedbir kararları gibi diğer ara kararlarda olayın esasından bağımsız olarak şablon gerekçeler yazılmaktadır. Örneğin, “*şüphelinin üzerine atılı suçun vasıf ve mahiyeti, atılı suçu islediğini gösterir kuvvetli şüphe uyandıracak delillerin varlığı, delilleri karartma ve kaçma ihtimali, sabit ikametgâh sahibi olmaması*” gibi gerekçeler olayın özünden uzak, hukuka katkı sağlamayan ve ilgilileri yeterince bilgilendirmeyen şablon gerekçelerdir. Bu gerekçelerin bir anlamda kanuna uygun olduğu düşünülecek olursa da; bu gerekçelerin ayrı ayrı değerlendirilip hangi olguların bu gerekçeye konu tehlikelerin oluşmasına sebebiyet verdiği kararda açıkça yazılmalıdır. Aksi durum kararı gerekçesiz hale getirerek, kanuna ve anayasaya aykırı bir durum ortaya çıkaracaktır.

3. Adli Kontrolde Süre

Adli kontrol kararı kural olarak süresiz olarak verilir. Adli kontrolü düzenleyen CMK'nın 109 ve devamı maddelerinde adli kontrol tedbiri için belirli bir süre öngörülmemiştir. Bu konuda muhakemenin amacını tehlikeye düşürecek tehlikenin ortadan kalkmasını takiben Cumhuriyet savcısı CMK'nın 103. maddesindeki yetkisine dayanarak, adli kontrol tedbirini kaldıracağı gibi adli kontrol altında bulunan kişi de Cumhuriyet savcısına veya mahkemeye başvurarak bu kararın kaldırılmasını isteyebilir. Kanaatimizce kanun koyucunun belirli bir süre öngörmemesi yerindedir. Buradaki amaç, muhakemenin sona ermesine kadar şüpheli veya sanığın tüm usulü işlemlerde hazır bulundurulabilmesi ve istenildiğinde kendisine ulaşılabilmesidir. Gerektiğinde verilen kararın infazı açısından da adli kontrol tedbirinin devam etmesinin faydaları vardır²²⁷. Buna rağmen hiçbir yasal dayanağı olmasa da; uygulamada bazı tedbirler için

²²⁷ Bu yönde CMUK'un yürürlükte olduğu zamanlarda verilmiş Yargıtay kararları vardır. Bu kararlar hukuk sistemimizin adli kontrolü algılama şeklini ortaya koymakla görüşümüzü desteklemektedir. “CMUK'un 121. (CMK115) maddesine aykırı olarak kefalet parasının hapis cezasının infazına başladığından iadesi yerine, karar kesinleştiğinde iadesine karar verilmesi aleyhe temyiz olmadığından bozma sebebi yapılmamıştır.” **Yargıtay 2.CD 1.7.1997 8516/9921**; “Kefalet parasının hükmen infazına başladığında sanığa iadesi yerine kararın kesinleştiğinde iadesine karar verilmesi.” **Yargıtay 2. CD. 9.7.1997 8907/105880**; Güvence akçesinin para cezasının infazından sonra hürriyet bağlayıcı cezanın da infazına başladığından iadesi yerine. C.M.U.K.nun değişik 121.(CMK 115).maddesine aykırı şekilde hüküm kurulması karşı temyiz bulunduğundan bozma nedeni yapılmamıştır.” **Yargıtay 8. CD. 05.02.1997 16116/1073**; “Sanık hakkında hürriyeti bağlayıcı ceza tayin edilmesine göre kefalet akçesinin infaza başladığında iadesi yerine, karar kesinleştiğinde iadesine karar verilmesi aykırılığı sanığa karşı

belirli süreler öngörülme suretiyle bu tedbirlerin uygulanacağına ardından bu tedbirlerin kendiliğinden kalkacağına dair kararlar verilmektedir. Yukarıda değindiğimiz nedenlerle bu husus yerinde bir uygulama değildir.

D) ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Herhangi bir suç işleyen şahıs hakkında adli kontrol uygulanmasını gerektirecek sebeplerin varlığı durumunda, uygulanacak yükümlülük çeşitleri, yetişkinler için CMK'nın 109/3 maddesinde ve çocuklar için ise ÇKK'nın 20/1 maddesinde sınırlı sayıda sayılmıştır. Ayrıca suça sürüklenen çocuklar için CMK'nın 109/3 maddesinde yazan yükümlülüklerin uygulanmasına engel bir durum yoktur. Şüpheli veya sanıklar hakkında kanunda gösterilen bu yükümlülüklerden biri veya birkaçına birlikte karar verilebilir²²⁸. CMK'nın tasarı çalışmaları sırasında Fransız ceza muhakemesinden etkilenilmesi sebebiyle, benzer olarak adli kontrol tedbiri tüm suçlar için geçerli olan on altı adet yükümlülük öngörmekte iken, Adalet Komisyonu'nda, Türk ceza muhakemesi sisteminde yeni bir tedbir olması dolayısıyla, kapsamının ve türlerinin sınırlandırılması anlayışı kabul görmüştür²²⁹.

Öğretide haklı olarak, yükümlülüklerin sayma yöntemiyle, yükümlülükler katalogu şeklindeki düzenlenmesinin, teknolojik gelişmenin yarattığı yeni tedbir ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalacağı, yasada sayılan tedbirlerin dışında başka tür tedbirlerin uygulanması konusunda hâkime takdir yetkisi tanınmasının daha uygun olacağı yönünde eleştirilmiştir²³⁰. Bunun yanında çoğunluk görüşü, öngörülen yükümlülüklerin kişi hak ve özgürlüklerine müdahale niteliği taşıması ve temel hakları sınırlama sonucunu doğuran düzenlemelerin kanun ile yapılmasının anayasal bir zorunluluk olması nedeniyle yerinde olduğudur²³¹. Katıldığımız görüşe göre

temyiz bulunmadığından bozma sebebi sayılmamıştır.” **Yargıtay 8. CD. 28.11.1994 13192/12509 (EROL, Haydar, Ceza Muhakemesi Kanunu, Açıklamalı ve İçtihatlı, Ankara T.Y., s.750.)**

²²⁸ **HACIOĞLU**, s.175

²²⁹ **ŞAHİN**, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi..., s. 315

²³⁰ **CENTEL**, “..2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım”, s. 514.

²³¹ **ÖZBEK**, Veli Özer, İnfaz Hukuku, Ankara 2007, s. 308; **KOCA**, “Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi”, s.133; **HACIOĞLU**, s. 177; **KARAKURT**, <http://www.turkhukuk sitesi.com>.

yükümlülükler sınırlı sayıda kanunda gösterilip, amaca uygun diğer yükümlülükleri alma konusunda hâkime takdir hakkı tanınmaması bir eksiklik olup, somut olayın özelliğine göre yeni yükümlülükler gerekebileceği her zaman göz önünde bulundurulmadır²³². Ancak bu durumun bazı sakıncalarının olduğu görmezden gelinemez. Her ne kadar bu yükümlülükler tutuklama tedbirinden daha hafif olsa da, kişilerin özgürlüğünü kısıtlama sonucunu doğuran yükümlülüklerdir. Bu bakımdan, adli kontrol yükümlülükleri ancak kanunla düzenlenmelidir²³³.

Kanun koyucunun amacı ve mevzuat hükümlerine göre; mahkeme adli kontrol tedbirine karar verdiğinde, ilgili hakkında CMK ve ÇKK kapsamında bulunan adli kontrol yükümlülüklerine hükmetmelidir. Ancak uygulamada kanuna aykırı olsa da CMK ve ÇKK'da olmayan yükümlülüklere karar verilebilmektedir. Örneğin;

- a. Yankesicilik yapılabilecek toplu yerlere gitme yasağının konulması ve bunun denetimi için ilgili birimlere yazı yazılması,
- b. Müştekiye 1000 metreden fazla yaklaşmamak, müşteki ile herhangi bir şekilde tahliyesinden sonra iletişim araçları ile iletişim kurulmaması,
- c. İkametgah adresini mahkemenin izni olmaksızın herhangi bir şekilde terk etmemesi,
- d. Müştekilerle ve olayda adı geçen ve şüpheli olarak soruşturulan diğer şahıslarla fiziki ve sözel herhangi bir bağlantı kurulmaması ve duruşmaların takip edilmesi,
- e. 22 Nisan 2006 tarihinde yapılacak Fenerbahçe-Galatasaray futbol karşılaşmasının oynandığı saatlerde maç izlenmesinin önlenmesi amacıyla herkese açık yerlere girilmemesi²³⁴ gibi kanaatimizce yerinde, hukukun gelişmesine katkı sağlayabilecek kararlar verilmektedir.

Koruma tedbirlerinin uygulanmasında genel ilke olan ölçülülük ilkesi, yükümlülükler karar verilirken de dikkate alınmalıdır. Bu anlamda, adli kontrol

²³² Benzer görüş için bkz. CENTEL, “..2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım”, s.515

²³³ KOCA, Mahmut; “Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde Bir Koruma Tedbiri Olarak Yurtdışına Çıkarmama”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VII, S. 1-2, Erzincan 2003, s. 181.

²³⁴ KAMER, Vehbi Kadri, 2007 Yılı Denetimli Serbestlik Semineri Yayınlanmamış Notları, Tarih ve yayın yeri yok.

tedbirinin uygulanması sırasında adli kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülüklerin tamamen veya kısmen kaldırılabilmesi, değiştirilebilmesi ya da şüpheli veya sanığın bunlara uymaktan geçici olarak muaf tutulabileceği öngörülmüştür²³⁵. Burada ölçülülük, sadece olayla ilgili olmayıp, kişinin sosyal ve ekonomik durumunun olayla birlikte değerlendirilmesi sonucunda adil olduğu düşünülen bir yükümlülüğe karar verilmesini gerektiren bir ilke olarak uygulanmalıdır.

Adli kontrol, bir koruma tedbiri çeşidi olmasına rağmen, bu tedbir kapsamında öngörülen yükümlülüklerden bir kısmı koruma tedbiri niteliğinde değildir. Örneğin; adli kontrolün amacına uygun olarak öngörülmüş, CMK'nın 109/3-(h) maddesinde öngörülen yükümlülük, mağdurun suçtan doğan zararının giderilmesinin güvence altına alınmasını düzenler. Yine CMK'nın 109/3-(i) maddesinde düzenlenen aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek yükümlülüğü ve ayrıca CMK'nın 109/3-(d),(e) ve (g) fıkralarında öngörülen yükümlülükler yeniden suçun işlenmesinin önlenmesine yönelik tedbirler olup koruma tedbiri olmaktan ziyade önleme tedbiri niteliğindedir²³⁶.

Adli kontrol tedbirlerinin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar 18.04.2007 tarihli resmi gazetede yayımlanan 26497 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliğinin dördüncü bölümünde, 19 ve devamı maddelerinde “*adli kontrol ve adli kontrol yükümlülüklerinin yerine getirilmesi*” başlığı altında düzenlenmiştir. Yetişkinler için öngörülen CMK'nın 109/3 maddesinde sayılan yükümlülükler sırasıyla 21,22,23,24,25,26,27,28 ile 29. maddelerinde, ÇKK'nın 20. maddesinde çocuklara özgü olan ek tedbirler için ise 30,31 ile 32. maddelerinde uygulanma usulleri düzenlenmiştir. Bu bölümde ilgili yönetmeliğin uygulamaya yönelik belirlediği hususları da irdeleneceğiz.

²³⁵ ÖZBEK, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 289.

²³⁶ ŞAHİN, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, s. 319 ve 320.

1.Yetişkinler İçin Öngörülen Yükümlülükler

a)Yurt Dışına Çıkamama

Yurt Dışına çıkma yasağı CMK'nın 109/3-a maddesinde düzenlenmiştir. Bu yükümlülük mülga CMUK'da düzenlenmediğinde, 5271 sayılı CMK'nın tasarı çalışmaları sırasında 5682 sayılı Pasaport Kanunu hükümlerinden yararlanılarak yükümlülükler arasına eklenmiştir²³⁷. Tutuklamaya alternatif olarak ön görülen en etkili adli kontrol yükümlüklerinden birisi yurt dışına çıkma yasağıdır. 01.06.2005 tarihli resmi gazetede yayımlanan 5353 sayılı kanunla CMK'nın 109/4²³⁸ maddesine eklenen fıkra ile daha önceden genel adli kontrol hükümlerine tabi iken, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren suçlar bakımından bir istisna getirilmiş olup, tüm suç tipleri için uygulanabilecek şekilde düzenlenmiştir.

Yurt dışına çıkma yasağı bir suçtan dolayı ilgilinin ülke sınırları dışına çıkmasını engellemeyi ifade eder. Soruşturma veya kovuşturma altında bulunan kişiyi ülkede tutarak, gerektiğinde onun mahkemede hazır bulunmasını ve böylece delil olarak değerlendirilebilecek açıklamalarından yoksun kalınmamasını ve şayet yargılama mahkûmiyetle sonuçlanırsa mahkûm olduğu cezanın infazını, hakkında uygulanan yaptırımın kâğıt üzerinde kalmamasını sağlamaya yönelik geçici nitelikte bir koruma tedbiridir²³⁹.

Yurt dışına çıkma yasağı getirilmesinin amacı yine genel olarak adli kontrolün amacına uygun olarak şahsın muhakeme sırasında ulaşılabilir olmasını sağlamak ve muhakeme sonrasında verilen hükmün infazını mümkün kılmaktır. Uluslararası anlaşmalar ve evrensel hukuk kuralları suçluların iadesi konusunda belli kıstasları düzenlese de, suçluların iadesinde kimi zaman yasal boşluklardan dolayı

²³⁷ ÖZTÜREL, Önder, Adli Kontrol, İstanbul Barosu, Türk Ceza Hukuku Derneği, Av.Dr.Şükrü Alpaslan'a Armağan, İstanbul Mayıs 2007, s.568.

²³⁸ CMK'nın 109/4 maddesi: "Şüphelinin, üçüncü fıkranın (a) ve (f) bentlerinde yazılı yükümlülüklerle tâbi tutulması bakımından, birinci fıkrada belirtilen süre sınırı dikkate alınmaz."

²³⁹ KOCA, "Bir Koruma Tedbiri Olarak Yurt Dışına Çıkarmama"..., s. 181.

sorunlar çıkması²⁴⁰, iade sürecinin uzun olması, bazı suçların zamanaşımı süresinin kısa olması gibi sorunlar nedeni ile kovuşturmanın sağlıklı olarak yapılması ve verilen kararın infazı için belirli koşulların varlığı hâlinde yurt dışına çıkma yasağı getirilmesi kabul edilmiştir²⁴¹.

Uluslararası hukukun geleneksel kuralları her ülkeye egemenlik hakkının bir sonucu olarak, kendi topraklarına yabancıların girişini yasaklamak veya bu girişlere kendi uygun göreceği durum ve koşullarda izin vermek yetkisini verdiği gibi, kendi yurttaşlarını yabancı ülkelere gitmekten alıkoyabilme veya bu konuda kısıtlamalar getirebilme yetkisini de vermiştir²⁴². Ancak bu durum anayasal güvence altına alınmış seyahat özgürlüğü hakkını etkileyeceğinden bu konuda haklı bir nedenle bir kısıtlama yoluna gidilmesi hukuk devleti olmanın gereğidir. Bu durum 1982 Anayasasında herkesin yerleşme ve seyahat özgürlüğüne sahip olduğu, seyahat özgürlüğünün suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amacıyla, ancak kanunla sınırlanabileceği, ayrıca vatandaşların yurt dışına çıkma özgürlüğünün vatandaşlık ödevi veya ceza soruşturması veya kovuşturması sebebiyle sınırlandırılabilmesi, vatandaşın sınır dışı edilemeyeceği ve yurda girme hakkından yoksun bırakılmayacağı şeklinde düzenlenmiştir²⁴³.

Yurt dışına çıkma yasağı, bireyin temel hak ve özgürlüklerinden birisi olan seyahat özgürlüğünü sınırlandırmaktadır. Koruma tedbirlerinin genel özellikleri bu koruma tedbiri için de geçerli kabul edilmelidir. Bu tedbir öğretide, koruma tedbirleri için genel kabul gören ölçülülük ilkesinin zorunlu bir sonucu olarak, tutuklamanın yerine ikame edilen bir tedbir olarak kabul edilmektedir²⁴⁴. Bu yükümlülük açısından da diğer adli kontrol kararlarında olduğu gibi itiraz mümkündür. Soruşturma aşamasında

²⁴⁰ Bir Yargıtay kararında“Türkiye’de işlediği suçtan tutuklu yabancı yabancının yabancı ülkede işlediği ve iadeye engel olmayan suç nedeniyle iadesi amacıyla evrakların yetiştirilmesi için tutuklanması ve adli kontrol altında tutulması talebinde bulunulduğu halde, istem dışına çıkılarak iade ile ilgili inceleme yapıp talebin reddine karar verilmesi doğru değildir.” **Yargıtay 6. Ceza Dairesi 12.07.2007, 2006/8782 E, 2008/8971 K. (MEŞE İċtihat Programı)** şeklinde karar verilmiştir. Bu karara konu şahıs hakkında yurt dışına çıkmadan önce, adli kontrol tedbirine başvurulması muhakemenin amacına katkı sağlayabilirdi.

²⁴¹ **ÇOLAK/TAŞKIN,** , Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, s. 487.

²⁴² **AYBAY,** Rona, “Yurtdışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü Konusunda Uluslar arası Düzenlemeler”, Prof. Dr. Mahmut Koloğlu’na Armağan, Ankara 1975, s. 280.

²⁴³ **UÇDU,** s. 56.

²⁴⁴ **KESKİN,** İbrahim, “Yurt Dışına Çıkış Yasağı”, Adalet Dergisi, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, S. 31, Ankara Mayıs 2008, s. 164.

her zaman kaldırılabilir veya değiştirilebilir. Yurt dışına çıkma yükümlülüğünün infazı sırasında kişi yakalanmış olduğu bir hastalık sebebiyle hayatının kurtulması için yurt dışında tedavi görmesi gerektiğinde, ölçülülük ilkesi gereğince mahkemece bu yükümlülüğün değiştirilmesine veya kaldırılmasına karar verilebilir²⁴⁵.

Yurt dışına çıkamama yükümlülüğü sanığın kaçma ihtimalini bertaraf etmeye yönelik bir yükümlülük türüdür²⁴⁶. CMK gereğince sanığın gıyabında yargılama yapılması ve aleyhinde hüküm tesis edilmesi mümkün olmadığından (CMK m.193) yurt dışına çıkamama yükümlülüğü sanığın yurt dışına kaçarak hakkındaki yargılamayı neticesiz ve hükümsüz bırakmasını engellemeye yönelik bir tedbir olarak düşünülmüştür²⁴⁷.

Yurt dışına çıkma yasağı yükümlülüğü Yönetmeliğin 21. maddesine göre, Cumhuriyet başsavcılığınca, denetimli serbestlik şube müdürlüğüne ve aynı zamanda kolluğa gönderilir. Şüpheli veya sanığa, on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır. Hakkı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemesine iletmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Cumhuriyet başsavcılığınca evrak mahkemeye gönderilerek, yükümlülüğün devam edip etmeyeceği konusunda karar istenir. Mahkemenin vereceği karara göre Cumhuriyet başsavcılığınca işlem yapılır. Şüpheli veya sanığın süresinde başvurması halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanarak kolluğa gönderilir.

Denetleme planına uyulmadığının kolluk tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılır. Uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Bu durumda yine mahkemeden karar istenir. Yükümlülük kaldırıldığında

²⁴⁵ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 748, HACIOĞLU, s. 179,

²⁴⁶ KOCA, "Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi"..., s. 130.

²⁴⁷ ÖZDEMİR, Metin, Anayasa Hukukunda Seyahat Özgürlüğü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1998, s.92, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 05.02.2011); ŞENTUNA, s. 137.

durum Cumhuriyet başsavcılığınca kolluğa iletilerek evrakın iadesi istenir ve mahkemeye gönderilir. Ayrıca durum şube müdürlüğü veya büroya bildirilerek kayıt kapatılır(DSYMKKY m. 21).

Şüpheli veya sanığın ikametgâh adresini denetimli serbestlik ve yardım merkezine bildirmesi, denetim planında gösterilen aralıklarla denetimli serbestlik ve yardım merkezini ziyaret etmesi ve adres değişikliklerini önceden merkeze bildirmesi zorunludur. Bu durumda, kişi yeni adresine taşınmasından sonra, en kısa süre de yeni adresindeki denetimli serbestlik ve yardım merkezine başvurmak zorundadır²⁴⁸. Denetimli serbestlik ve yardım memuru gerektiğinde ilgiliyi ikamet adresinde ziyaret edebilir. Denetimli serbestlik ve yardım merkezi kişinin yükümlülüğe uymakta gösterdiği gelişme ve samimiyeti nazara alarak ziyaret sıklığını değiştirebilir²⁴⁹.

Bu tedbir çerçevesinde, öncelikle kişiye pasaport ve yurt dışına çıkmayı sağlayan diğer belgelerin verilmemesi, bu konuda başvuru var ise, işleminin yürütülmemesi veya elinde bulunan pasaportuna el konulması sağlanır²⁵⁰. Yurt dışına çıkamama yükümlülüğünün mahkeme tarafından kaldırılması ile infaz sona erer. Yükümlülük kaldırıldığında durum Cumhuriyet başsavcılığınca kolluğa iletilerek evrakın iadesi istenir ve mahkemeye gönderilir. Ayrıca durum şube müdürlüğü veya büroya bildirilerek kayıt kapatılır. Aksi durumda kişinin kayıtlarındaki sınırlama devam eder ve ileride mağduriyetine sebep olabilir. Görüldüğü üzere, yönetmelikte denetim planından bahsedilmiş ise de aslında müdürlüğün görevi Cumhuriyet başsavcılığı adına, bu yükümlülüğün takibini yapmaktan ibarettir²⁵¹.

b) Belirlenen Yerlere Belirtilen Süreler İçinde Başvurma

Bu yükümlülük de yurt dışına çıkamama yükümlülüğü gibi anayasaca teminat altına alınan seyahat özgürlüğü ile ilgili bir yükümlülüktür. Hâkim tarafından

²⁴⁸ NURSAL, Necati/ATAÇ, Selcen, Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi (Probation), Ankara 2006, s. 360.

²⁴⁹ NURSAL/ATAÇ, s. 361.

²⁵⁰ NURSAL/ATAÇ, s. 361.

²⁵¹ KAHRAMAN, Mehmet, s. 107.

belirlenen yerlere belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurma yükümlülüğü, şüpheli veya sanığın kararda belirlenen yerlere, belirtilen aralıklarla düzenli olarak başvurmasını ifade eder(DSYMKKY m. 22/1). Açıkça kanunda düzenlenmese de bu yerler, emniyet makamları, karakollar, muhtarlıklar veyahut da eğitim müesseseleri olabilir²⁵². Anayasamıza göre seyahat özgürlüğü, ancak suç soruşturması veya kovuşturması nedeniyle, sınırlanabileceğinden adli kontrol yükümlülüklerinden olan belirlenen yerlere belirtilen sürelerde düzenli olarak başvurma yükümlülüğü ile kişilerin seyahat özgürlüğü sınırlanabilecektir²⁵³.

Bu yükümlülüğün amacı öncelikle şüphelinin veya sanığın kaçmasının önüne geçmektir. Belirlenen yerlere belirtilen süreler içinde başvurma şeklinde şüpheli veya sanığın mahkemenin ve diğer adli makamların gözetim ve denetimden çıkmaması amaçlanmıştır. Bunun yanında önleyici niteliği de mevcuttur. Örneğin stadyuma maça gidip, orada suç işleyen bir şüpheli hakkında, stadyuma maç izlemeye gitmeme yükümlülüğü getirildiğinde, bu tedbir muhakeme için alınmış bir tedbir olmayıp şahsın bir daha suç işlemesini önlemek amacıyla öngörülen bir tedbir olma niteliği taşıyacaktır²⁵⁴. Bu yükümlülüğe karar verilirken yine tüm koruma tedbirlerinde olduğu gibi dikkate alınan ölçülülük ilkesi gereğince sanık veya şüphelinin sosyal ve ekonomik durumları göz önünde bulundurulmalı ve kararda başvurulacak yer ve başvuru süresi açıkça belirtilmelidir²⁵⁵.

Öğretide bu yükümlülüğün amacının sanık ya da şüphelinin kaçmasının önlenmesi olduğu ileri sürülmüş²⁵⁶ ve bu yükümlülüğün amaca yönelik olmadığı iddia edilmiştir. Çünkü haftada bir ya da iki kez bir yere giderek imza atan şüpheli ya da sanığın bu yükümlülük yüklenerek kaçmasının önlenmesinin mümkün olmadığı öne sürülmüştür²⁵⁷. Ancak kanaatimizce bu yükümlülüğe karar verilen suçlar dikkate alındığında, tutuklama gibi ağır bir koruma tedbirinin, telafisi imkânsız zararlara sebebiyet vereceği ve ölçülülük ilkesi gereğince ağır bir tedbir olacağı unutulmamalıdır.

²⁵² ŞENTUNA, s. 138; NURSAL/ATAÇ, s. 361.

²⁵³ ÖZDEMİR, s. 92.

²⁵⁴ KOCA, "Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi", s. 130.

²⁵⁵ UÇDU, s. 57.

²⁵⁶ KARAKURT, <http://www.turkhukuksitesi.com>.

²⁵⁷ KAHRAMAN, Mehmet, s. 107.

Ayrıca bu yükümlülüğün kişilerin özgürlüğünü daha az kısıtlayacak ve koruma tedbirlerinin amacına uygun bir tedbir olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Hakkında hâkim tarafından belirlenen yerlere belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurma yükümlülüğüne karar verilmiş şüpheli veya sanığa Yönetmeliğin 22. maddesine göre on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır. Şüpheli veya sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Süresinde başvurusu halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanarak kararda belirlenen yere gönderilir. Kararda belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde başvurmaması hâlinde durum, kararda belirlenen yer tarafından şube müdürlüğü veya büroya iletilir. Denetleme planına uyulmadığının kararda belirlenen yer tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılır. Uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Ayrıca durum kararda belirlenen yere iletilir. Haklı ve geçerli mazereti olması nedeniyle gelememesi halinde, şüpheli veya sanık, bunu derhal denetimli serbestlik ve yardım merkezine veya diğer kişi ve mercilere bildirmelidir²⁵⁸. Yükümlülük kaldırıldığında durum ilgili yere iletilerek evrakın iadesi istenir, kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir.

c) Çağrılara ve Kontrol Tedbirine Uyma

CMK'nın 109/3-c maddesinde düzenlenen, Yönetmeliğin 23. maddesine göre, çağrılara ve kontrol tedbirine uyma şeklinde değinilen bu yükümlülük hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak şeklinde öngörülmüştür.

²⁵⁸ ŞENTUNA, s. 138; NURSAL/ATAÇ, s. 361.

Yönetmelikte şüpheli veya sanığın, kararda belirtilen usul ve esaslara göre; şube müdürlüğüne, büroya, herhangi bir mercie, bir başka özel veya resmî kişiye çağrılmasını ve bu kişiye veya mercie gerektiğinde çalıştığı iş veya meslek uğraşı hakkında ya da devam etmekte olduğu eğitim hakkında bilgi vermesi ve bu konuda denetlenmesi olarak ifade edilmiştir.

Kanun koyucu bu yükümlülük ile sanığın ya da şüphelinin muhakeme işlemleri sırasında hazır bulunmasının sağlamayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, örneğin, şüphelinin beden muayenesi vb. için sağlık kuruluşları, mahkeme, savcılık, kolluk makamlarının çağrılarına uymasına karar verebileceklerdir²⁵⁹. Çağrılara ve kontrol tedbirine uyma yükümlülüğünün hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına uyma kısmı ise, sanığın veya şüphelinin kaçmasını engellemek amacıyla verilebilecek tutuklamanın yerine uygulanabilecek bir tedbir, bu merci ve kişilerin şüpheli veya sanığın mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam hususundaki kontrol tedbirlerine uyup uymadığının denetlenmesi ise, suçun yeniden işlenmesini engellemeye yönelik tedbir olarak nitelendirmek mümkündür²⁶⁰. Bu tedbir kapsamında şüpheli veya sanığın, beden muayenesi, psikolojik rehabilitasyona katılması²⁶¹ veya herhangi bir eğitim kurumuna gidiyorsa buraya düzenli olarak gitmesi, buradaki rehberlik uygulamalarına devam etmesi²⁶² de istenebilir.

Bu tedbirlerden, hâkimin belirttiği kontrol tedbiri olarak mesleki uğraşlarına ilişkin ya da eğitime devam şeklinde verilen tedbir kararlarında, sanığın veya şüphelinin eğitimine devam etmesi ya da işinden ayrılarak ekonomik açıdan mağdur olmadan ceza muhakemesinin amacına uygun kontrol altında tutulması sağlanmış olur. Bu tedbire özellikle yetişme çağındaki çocuklar için başvurulmasının, çocukların eğitim ve gelişmelerinin sağlanması bakımından yerinde olacaktır²⁶³.

²⁵⁹ HACIOĞLU, s. 180.

²⁶⁰ KOCA, "Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi"..., s. 130.

²⁶¹ ÇOLAK / TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s.358

²⁶² HACIOĞLU, s.180.

²⁶³ KAHRAMAN, Mehmet, s. 77.

Şüpheli veya sanık hakkında bu yükümlülüğe karar verildiğinde; mahkeme kararında, ilgilinin hem çağrılarına uyması gereken merci veya kişiler belirlenmeli, hem de gerektiğinde bu kişi veya mercilerin meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam etmeleri konularındaki kontrol tedbirlerine uyulması gerektiği açıkça belirtilmelidir²⁶⁴. Çağrılara ve kontrol tedbirine uyma yükümlülüğünde denetimli serbestlik ve yardım merkezine başvurma yükümlülüğü, sanığa ya da şüpheliye ait ise de; denetimli serbestlik ve yardım memurunun sanığın sosyal çevresine, evine, işyerine, okuluna giderek kontrol ve denetimde bulunmasına engel bir durum bulunmamaktadır²⁶⁵.

Bu yükümlülüğün uygulanma esasları Yönetmeliğin 23. maddesinde düzenlenmiş olup, *“belirlenen yerlere belirtilen süreler içinde başvurma”* yükümlülüğünün uygulanma esasları ile aynıdır.

d) Taşıtları Kullanamama ve Sürücü Belgesini Teslim Etme

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3-d maddesinde ve Yönetmeliğin 24. maddesinde düzenlenen taşıtları kullanmamak ve sürücü belgesini teslim etmek yükümlülüğü, sürücü belgesi olan şüpheli veya sanıklar hakkında işledikleri bir suçla ilgili olarak ölçülülük ilkesi çerçevesinde uygulanabilir. Bu yükümlülük her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek yükümlülüğü şüpheli veya sanığın her türlü taşıtı veya bazılarını, kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, kullanamamasını ve kararda öngörülmüş ise sürücü belgesinin makbuz karşılığında alınmasını ifade eder(DSYMKKY m. 24/1).

Şüphelinin veya sanığın taşıt kullanarak kaçma şüphesi varsa, kaçmasını önlemek için bu tedbire hükmedilebileceği gibi, işlediği suç, bir taşıtla işlenmiş ise bir daha suç işlemesini önlemek ve özenli olmasını sağlamak için de bu tedbire başvurulabilecektir²⁶⁶. Bu koruma tedbirinin amacının; taşıt kullanmaksızın da

²⁶⁴ KAMER, Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı..., s. 138.

²⁶⁵ NURSAL/ATAÇ, s. 361

²⁶⁶ HACIOĞLU, s. 180.

kaçılabilecek olması nedeniyle şüpheli veya sanığın kaçmasını önlemek olmadığı görüşünün²⁶⁷ yanında, adli kontrol kararının tutuklama sebeplerine bağlı olarak düzenlendiği ve başka bir suç işlemesini önlemek şeklinde yorumlanabilecek bir tutuklama nedeni de bulunmadığı için böyle bir amacının da olamayacağı görüşü de mevcuttur²⁶⁸. Kanaatimizce bu tedbirin amacının şüpheli veya sanığın kaçmasını önlemek olmadığı görüşü yerinde olup, bu tedbirin şüphelinin kaçmasına engel olacak mahiyette kısıtlayıcı ve kontrol altında tutan geniş mahiyette bir tedbir olmadığı, uygulanma esasları dikkate alındığında açıktır. Bu yükümlülük ile elde edilmek istenen, suç oluşturan fiili işleyen kişinin topluma yeniden zarar vermesinin önüne geçmektir. Şüpheli veya sanığın sürücü belgesine el konularak bir süre de olsa, araç kullanması yasaklanarak bir şekilde caydırıcılık amaçlanmaktadır. Bu yönüyle yükümlülüğün, koruma tedbiri olma niteliği ceza ve önleme tedbiri olma niteliğine göre daha azdır²⁶⁹. Aynı şekilde bir görüşe göre; taşıtları kullanamama ve sürücü belgesini teslim etme tedbirinin amacı, suçun tekrarını önlemedir²⁷⁰.

Bu yükümlüğe hükmedilebilmesi için şüpheli veya sanığın sürücü belgesi olmalıdır. İşlenen suçun da bu belgeyle bağlantısı olmalı ki; el konulacak sürücü belgesinin sağladığı imkân ile bu suç işlenmiş olmalıdır. Bu durumda yargılama sonucunda tedbiren el konulan sürücü belgesi ile suçun bağlantılı olması halinde sürücü belgesinin geri alınması yaptırımına hükmedilebilecektir²⁷¹. Mahkeme kararında sürücü belgesinin kaleme teslimine karar verilmesi hâlinde, teslim alınan sürücü belgesi ilgilinin dosyasında saklanmalıdır. Sürücü belgesi teslim alındığında iki suret teslim tutanağı düzenlenmeli ve bir sureti şüpheli veya sanığa verilmeli, diğer sureti ilgilinin dosyasına konulmalıdır(DSYMKKY m. 24/5).

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/5 maddesine göre; bu yükümlülük altına alınan şüpheli ya da sanığın mesleki uğraşlarını devam ettirmesi açısından taşıt

²⁶⁷ KAHRAMAN, Mehmet, s. 78.

²⁶⁸ COŞKUN, Neslihan, “Adli Kontrol”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.3, İstanbul Nisan 2005, s.88; KARAKURT, <http://www.turkhukuksitesi.com>.

²⁶⁹ UÇDU, s. 58.

²⁷⁰ KOCA, “Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi”., s. 130.

²⁷¹ İNCE, Hüseyin, Türk Ceza Hukukunda Kısa Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Yaptırımlar, Ankara 2007, s. 232.

kullanması zorunlu ise, yükümlülüğe karar verecek olan merci şüpheli ya da sanığın mesleki uğraşlarında araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verebilir. Kanaatimizce bu durum, tedbirin uygulanma esaslarını değiştirmesi sebebiyle ve elde edilmek istenen yarara karşı tehlike doğuracağı göz önüne alındığında yükümlülüğün ruhuna aykırı bir nitelik taşımaktadır.

Sürücü belgesinin geri alınması yükümlülüğünün, tedbir niteliğinin yanısıra cezai özellik göstermesi sebebiyle, bu yükümlülüğün yerine diğer adli kontrol yükümlülüklerinden birine karar verilmesinin uygun olabileceğini savunan görüşler de vardır²⁷². Ancak suç işlediğine dair kuvvetli şüphe bulunan ve tutuklanma şartları oluşmuş şüpheli veya sanık açısından bu tedbirlerin uygulanmasının, tutuklamanın niteliği dikkate alındığında iddia edildiği kadar ağır bir yaptırım niteliği taşımadığı anlaşılabacaktır.

Sürücü belgesinin kaleme teslimine karar verilmesi hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca bu belgenin on gün içinde bu yere teslimi için şüpheli veya sanığa bildirim yapılır. Ayrıca bu durum kolluğa bildirilir. Teslim alınan sürücü belgesi, ilgilinin dosyasında saklanır. Karar, diğer yükümlülüklerden farklı olarak, şube müdürlüğü veya büroca kolluğa, şüpheli veya sanığın kayıtlı olduğu meslek odasına ve kararın şüpheli veya sanığın yokluğunda verilmesi hâlinde kendisine bildirilir(DSYMKKY m. 24/4). Hakkında bu yükümlülüğe hükmedilen kişiler hakkında denetimli serbestlik ve yardım merkezi belgesiz araç kullanmaması konusunda tavsiye ve telkinlerde bulunmalı ve sonuçları hakkında kendisini uyarmalıdır²⁷³. Trafik suçlarında motorlu vasıta kullanma ehliyetinin geri alınması olaylarında olduğu gibi geri alınan ehliyet, ehliyeti veren mercilere de bildirilecektir²⁷⁴.

Hâkim veya Cumhuriyet savcısının şüpheli veya sanığın mesleki uğraşı ile ilgili araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verdiği durumlar saklı kalmak üzere, yükümlülüğe uyulmadığının kolluk veya meslek odası tarafından bildirilmesi ya

²⁷² HACIOĞLU, s. 180.; ÇOLAK/TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s. 359.

²⁷³ NURSAL/ATAÇ, s. 361.

²⁷⁴ İNCE, s. 232.

da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, durum Cumhuriyet başsavcılığına bildirilerek, evrak kolluk veya meslek odasından istenir, kayıt kapatılır ve evrak Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Ayrıca, teslim edilen sürücü belgesinin on gün içinde şube müdürlüğü veya bürodan alınması için şüpheli veya sanığa bildirim yapılır. Bu süre sonunda teslim alınmayan sürücü belgeleri kolluğa gönderilir(DSYMKKY m. 24/8).

e) Tedavi veya Muayene Tedbirine Uyma

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3-e maddesinde adli kontrol tedbirine karar verilecek şahıs hakkında özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olma ve bunları kabul etme şeklinde bir yükümlülük düzenlenmiştir. Bu yükümlülüğün uygulanma esasları ise Yönetmeliğin 25. maddesinde düzenlenmiştir. Yönetmeliğin bu maddesine göre, şüpheli veya sanık hakkında bu maddelerden arınmak amacıyla hâkim veya mahkeme kararında öngörülen usul ve esaslar çerçevesinde, hastaneye yatmak da dâhil olmak üzere, koruyucu, tedavi edici ve iyileştirici tedbirlere tâbi olmayı ve bunları kabul etmeyi ifade eder.

Adli kontrolün bir koruma tedbiri olması sebebiyle hakkında adli kontrole hükmedilmiş şahısların belli oranda hürriyetleri kısıtlanmaktadır. AİHS'nin 5. maddesinde belirtilen özgürlükten yoksun bırakma deyimi sadece gözaltına alma veya tutuklama hallerini kapsamaz. Örneğin, Belçika/Van Der Leer davasında, şikâyetçi kendisine haber verilmeden ve ifadesi alınmadan bir akıl hastanesine kapatıldığından yakınmış, AİHM, Belçika mevzuatında bu gibi durumlarda kişinin ifadesine başvurulması gerektiği halde bunun yapılmamış olmasını sözleşmeye aykırı bulmuştur²⁷⁵. Bu durum dikkate alınarak mahkemeler bu yükümlülüğü uygularken şüpheli veya sanığın ifadesini almalı, gerektiğinde psikiyatri uzmanında görüş sorulmalıdır. Ayrıca haklılık ve ölçülülük ilkesi gereğince akıl hastalığının derece ve

²⁷⁵ GÜLER, Hüseyin, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği ve Türk Mevzuatı", http://www.yayin.adalet.gov.tr/20_sayi_2, s. 2. (Erişim Tarihi:21.02.2011).

çeşidi böyle bir özgürlükten yoksun kılınmayı haklı göstermelidir. Özgürlükten yoksun kılmanın devamı için de aynı koşullar devam etmelidir²⁷⁶.

Öğretide tedavi ve muayene altına alma yükümlülüğünün, masumluk karinesiyle çeliştiği iddia edilmiştir²⁷⁷. Ancak bu yükümlülüğe karar verilen durumlarda, her zaman adli kontrol tedbirinin uygulanma koşullarının oluşup oluşmadığı somut olayda değerlendirilecektir. Koşulların oluştuğu hallerde bu yükümlülüğe karar verileceği gibi, oluşmadığı hallerde adli kontrol kararı verilemeyecektir. Adli kontrolün bir koruma tedbiri olduğu da göz önüne alındığında, şahıs hakkında bu yükümlülüğe karar vermenin masumluk karinesi çelişmediği görülecektir.

Öğretide bağımlı olan kişilerin, akıl hastası olarak değerlendirilerek ceza sorumluluğunun olmadığı, bu nedenle, bağımlısı olduğu maddenin yoksunluğu içerisinde suç işlediğinden bahisle bu kişiler hakkında adli kontrol uygulanamayacağı ileri sürülmüştür²⁷⁸. Kanaatimizce bu görüş yerinde değildir. Çünkü bağımlı kişilerin tutuklama sebeplerinin oluştuğu bir suç işleme ve yeniden suç işleme eğilimlerinin olup olmadığı değerlendirilerek; toplumun yararının kişinin yararından daha önemli olduğu göz önüne alınıp, kamu düzenini korumak için bu şahıslar hakkında tedbire hükmedilmelidir.

Şüpheli veya sanığın suç işledikten sonra bağımlı hale gelmesi halinde, akıl hastası sayılsa bile kolluk ya da savcılıkça yapılması gereken işlemler yapılmaya devam edilir. Ancak bilindiği üzere, akıl hastalığı yargılama engelidir²⁷⁹. Sanığın uyuşturucu, uyarıcı maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olması seklindeki adli kontrol yükümlülüğüne karar verilerek, sanık iyileşene kadar yargılamanın durması kararı verilir. Verilen tedbir kararının sonucuna göre hareket edilebilir.

²⁷⁶ UÇDU, s. 60.

²⁷⁷ CENTEL / ZAFER, s.288.

²⁷⁸ KARAKURT, <http://www.turkhukuk sitesi.com>.

²⁷⁹ ÖZTÜRK / ERDEM, s.107.

Bu yükümlüğün yanı sıra ceza kanunlarında benzer hükümler ihtiva eden maddeler vardır. Bunlardan CMK'nın 74. maddesinde düzenlenen gözlem altına alma kurumu bu yükümlülükle benzer nitelik taşımaktadır. Gözlem altına alma, eylemi işlediği yolunda kuvvetli şüpheler bulunan şüpheli veya sanığın akıl hastası olup olmadığını, akıl hastası ise ne zamandan beri hasta olduğunu ve bunun, kişinin davranışları üzerindeki etkilerini saptamak için; uzman hekimin önerisi üzerine, Cumhuriyet savcısının ve müdafinin dinlenmesinden sonra resmî bir sağlık kurumunda gözlem altına alınmasına, soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminin; kovuşturma evresinde ise mahkemenin tarafından karar verilebileceği düzenlenmiştir. Ancak adli kontrolden farklı olarak gözlem süresinin üç haftayı geçemeyeceği düzenlenmiştir. Aynı mahiyette Türk Ceza Kanununun 191/2 maddesinde uyuşturucu madde kullanan kişiler hakkında aynı maddenin birinci fıkrası gereğince ceza verilmeden önce şahıs hakkında tedavi ve denetimli serbestlik tedbirine karar verilebileceği öngörülmüştür. Bu düzenlemenin de farkı, muhakeme sonucunda hüküm ile böyle bir karar verilebilir, oysa adli kontrolün bir tedbir olması sebebiyle hükümden önce verilir. Görüldüğü üzere amaç her iki kurumda da uyuşturucu ve uyarıcı maddeleri kullanan kişilerin cezalandırılması yerine topluma kazandırılmasıdır.

Yönetmeliğin 25. maddesine göre, bu tedbire hükmedilen şüpheli veya sanığa, sağlık kuruluşuna sevk edilmesi için on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır. Şüpheli veya sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Ama süresi içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurması hâlinde, sağlık kurumuna sevk yazısı yazılarak beş gün içinde bu kuruma başvurması istenir. Ayrıca, sağlık kurumuna şüpheli veya sanığın; kuruma başvurduğu tarih, uygulanacak tedavi programı ile tedavinin tamamlandığı tarihin bildirilmesi konusunda yazı yazılır. Sağlık kurumu tarafından hazırlanan tedavi programının, şube müdürlüğü veya büroya iletilmesinden sonra denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanır. Sağlık kurumunca belirlenen tedavi programına uymayan ilgili hakkında bu durum, bu durum sağlık kurumu tarafından şube müdürlüğü veya büroya bildirilince şüpheli veya sanık

denetleme planına uyması yönünde uyarılır. Uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Ayrıca durum sağlık kurumuna bildirilir. Yükümlülük kaldırıldığında durum sağlık kurumuna iletilerek, kayıt kapatılır veya sağlık kurumunca tedavi programının sona erdiğinin raporla bildirilmesi üzerine evrak mahkemeye iletilmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir(DSYMKKY m. 25).

f) Silah Bulunduramama ve Taşıyamama

Şüpheli veya sanık hakkında CMK'nın 109/3-g bendine göre adli kontrol altına alınmasına karar verilen kişinin varsa silah ruhsatına ve silahına, yoksa bunları temin etmesine engel olacak mahiyette verilebilecek bir yükümlülük olarak silah bulunduramama ve taşıyamama yükümlülüğü Yönetmeliğin 27. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; yükümlülük, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında belirlenen mercie teslim etmeyi, şüpheli veya sanığın mahkeme veya hâkim kararı ile silah taşımamasının veya bulundurmasının yasaklanması ile gerektiğinde sahip olduğu diğer silahlarının Cumhuriyet başsavcılığına bağlı adli emanet memurluğuna teslimini içerir. Silah bulunduramamak ve taşıyamamak koruma tedbiri ölçülülük ilkesi çerçevesinde, sanık ya da şüphelinin tanık mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapma girişiminde bulunması yönünde kuvvetli şüphe varsa uygulanmalıdır²⁸⁰.

Silah bulunduramamak ve taşıyamamak tedbiriyle ulaşılmak istenen amacın, gerek silah taşıyarak gerekse de silah bulundurarak, şüphelinin yeniden suç işlenmesinin önüne geçmek olduğu iddia edilmiştir²⁸¹. Bu yükümlülüğün, görünüşte önleyici olma niteliği ön plana çıksa da, burada asıl amaç başka bir suç işlenmesini önüne geçmek değil, mevcut soruşturma ile ilgili muhakemenin amacını tehlikeye atacak bir durumdan korumaktır. Her somut olayda tutuklama sebeplerinin oluşup oluşmadığı değerlendirilmelidir. Sanığın veya şüphelinin sadece silahla başka bir suç işlenmesinden

²⁸⁰ KOCA, "Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi"., s. 123.; ÖZGÜVEN, s. 330.

²⁸¹ SOYASLAN, Ceza Muhakemesi.. (2010), s. 325.; UÇDU, s. 61.

korkuluyor ise, adli kontrol tedbiri uygulanarak bu düzenlemeye dayalı olarak silah taşımamasını yasaklanması mümkün değildir. Çünkü kanunumuzda böyle bir tutuklama sebebi gösterilmemiştir²⁸². Katıldığımız bazı yazar görüşlerine göre; ancak sanık ya da şüphelinin, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı kurarak delilleri karartması girişiminde bulunması yönünde kuvvetli şüphe olması halinde bu yükümlüğe başvurulmadır²⁸³.

Bu yükümlülük kapsamında silahtan kasıt, şüpheli veya sanığın olayda kullanmadığı ancak muhakemeye konu olaya etki edecek eylemlerde kullanacağına dair kuvvetli şüphe olan silahtır. Şüphelinin veya sanığın olayda kullandığı silaha, zaten müsadere edilmek üzere el konulacaktır. Silahı geniş anlamda her türlü ateşli silah olarak düşünmek gerekir. Adli kontrol kararında teslim edilecek silahın çeşidi ve teslim edilmesi gereken süre açıkça yazmalıdır²⁸⁴. Silahın teslimine karar verilmiş ise kollukta veya Cumhuriyet başsavcılığı adli emanetinde koruma altına alınabileceği belirlenen başka bir yere de teslimi sağlanabilir.

Yönetmeliğin 27. maddesine göre; bu yükümlülüğe karar verilen şüpheli veya sanığa bildirim yapıldıktan sonra haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Süresinde başvurması halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanarak şüpheli veya sanık, kolluk ile kararda silahların adli emanete teslimine karar verilmiş ise adli emanet memurluğuna bildirilir. Kararda silahların teslimine karar verilmiş ise şüpheli veya sanığın, sahip olduğu silah listesi kolluktan ve teslim ettiği silahların listesi adli emanet memurluğundan istenir. Karara rağmen silah bulundurduğunun veya taşıdığına tespit edilmesi halinde durum, kolluk tarafından şube müdürlüğü veya büroya iletilir. Şube müdürlüğü veya büroca kolluk tarafından, şüpheli veya sanığa ait silah listesi ile adli emanet memurluğundan gönderilen yazının karşılaştırılması sonucu bütün silahların teslim edilmediğinin anlaşılması dâhil, yükümlülüğe uyulmadığının

²⁸² KARAKURT, <http://www.turkhukuksitesi.com>; ÖZGÜVEN, s. 330.

²⁸³ TUNÇ, s. 83.

²⁸⁴ HACIOĞLU, s. 182.

kolluk tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, durum Cumhuriyet başsavcılığına bildirilerek, kolluktan evrak istenir ve kayıt kapatılır(DSYMKKY m. 27/8).

Silah bulunduramamak ve taşıyamama yükümlülüğünün kimler hakkında uygulanacağı veya uygulanamayacağı konusunda bir düzenleme yoktur. Özellikle meslekleri gereği silah taşıma zorunluluğu olan silahlı güvenlik görevlileri, kolluk kuvvetleri ve TSK mensupları hakkında adli kontrol yükümlülüklerinden olan silah taşıyamama yükümlülüğünün uygulanıp uygulanmayacağı konusunda kanunda açık bir hüküm bulunmadığından uygulamada tereddütler yaşanmaktadır. Kanaatimizce bu konuda kısıtlama olmaması yerinde olup, bu yükümlülüğün herkese uygulanabilir olması yerindedir. Aksi durum kişiye özel bir durum ortaya çıkarmakla; kanunun genel olması ilkesine aykırı olacak ve muhakemenin amacını tehlikeye düşürebilecektir.

g) Güvence Verme

aa) Genel Olarak

Ceza Muhakemesi Kanununun 109 vd. maddelerinde düzenlenen adli kontrol tedbiri yükümlülükleri içinde olan *“şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak”* şeklinde ifade edilen güvence, kanunda ayrıntılı bir şekilde düzenlenen tek adli kontrol yükümlülüğüdür. CMK'nın 109/3-f, 109/4, 113, 114 ve 115. maddelerinde düzenlenmiştir.

Bir adli kontrol yükümlülüğü olarak güvence, işlenen bir suç nedeniyle yapılan soruşturmada, şüpheli veya sanığın hazır bulunması gerekli bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında, mevcut veya sonradan altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmasının teminatını oluşturan bir koruma tedbiridir(CMK m. 113/1-a). Güvence ile ilgili 5353 sayılı kanun ile 109. maddeye eklenen 4. fıkrayla güvence tedbirine hükmedilebilmesi için, diğer adli kontrol

yükümlülüklerinden farklı olarak, sanık veya şüphelinin işlediği iddia olunan suçun üst sınırının 3 yıldan daha az hapis cezasını gerektirmesi şartı kaldırılarak, güvencenin işlenen herhangi bir suçtan dolayı yapılan tüm soruşturmalarda uygulanabilmesi mümkün hale gelmiştir.

Diğer adli kontrol yükümlülüklerinde olduğu gibi güvencenin amaçlarından²⁸⁵ biri mümkün olduğunca tutuklama tedbirine başvurulmasını engellemektir. Bu yükümlülüğe başvurularak şüpheli veya sanık tutuklanmayacağı gibi, tutuklu şahıs hakkında bu yükümlülüğe karar verilerek serbest bırakma da mümkündür. Soruşturmanın sağlıklı bir biçimde yürütülüp sonuçlandırılabilmesi için sanığın tutuklu olarak yargılanmasında kesin olarak zorunluluk bulunmadığı ve tutuklamanın amacına sanıktan güvence alınarak ulaşmanın mümkün olduğu hallerde tutuklu sanığın teminat karşılığında salıverilmesine karar verilebilir²⁸⁶.

Kanun koyucu bu tedbir ile şüpheli veya sanığın, güvenceyi kaybetmemek için bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya muhakeme sürecinde karar verilecek diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere, özgürlüğü kısıtlanmadan, hazır bulunması yapılacak usul işlemlerine katılmasını ve CMK 113/1-b’de belirtilen sırada olmak koşulu ile ödemelerin yapılması ile mağdurun zararlarının giderilmesini²⁸⁷ amaçlamıştır. Güvence altına alınan unsurlar kanunda sayılmıştır. Buna göre katılanın yaptığı masraflar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve eski hâle getirmenin yanı sıra şüpheli veya sanık, nafaka borçlarını ödememesi nedeniyle kovuşturuluyorlarsa, nafaka borçları ve kamusal giderler, ayrıca para cezalarıdır(CMK m. 113/1-b).

Güvence CMK’nın 109. maddesinin ayrı ayrı (f), (h) ve (i) bentlerinde düzenlenmiştir. Bu şekilde karışık bir düzenleme güvence yükümlülüğünü karmaşık bir sisteme zorunlu kılmaktadır. Öğretide, bu husus genel güvence özel güvence olarak

²⁸⁵ Güvence iki amaca hizmet eder, güvenceyi kaybetmemek için, şüphelinin ileride yapılacak bir usul işlemine gelmesi sağlanır, ya da mağdurun zararı bu paradan karşılanabilir. **KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU**, s.742.

²⁸⁶ **BAKICI**, Sedat, “Olaydan Kesin Hükme Kadar Ceza Yargılaması ve Ceza Kanunu Genel Hükümleri”, Ankara 2002, s.401.

²⁸⁷ **KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU**, s. 742.; **ÇOLAK/TAŞKIN**, Açıklamalı...Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s. 367.; **ŞENTUNA**, s. 132.; **CENTEL/ZAFER**, s. 359.; **UÇDU**,s. 166.; **OCAK**, s. 79.

ayırma tabi tutularak karışıklık giderilmeye çalışılmıştır²⁸⁸. Buna göre genel güvence, şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak miktarı ve bir veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkimce belirlenecek güvencedir. Özel güvence ise şüphelinin aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar uyarınca ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli ödeyeceğine dair ve mağdurun haklarının teminat altına almak için miktarı ve ödeme süresi hâkim tarafından belirlenen aynî veya kişisel güvence ile kamusal giderler ve para cezaları için öngörülen güvenceyi kapsar. Genel güvenceye CMK'nın 109/4 maddesindeki istisna sebebiyle tüm suçlarda başvurulabilmesine karşılık; özel güvenceye, sadece üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren suçlarda başvurulabilir²⁸⁹.

Güvence yükümlülüğünün uygulamasında, henüz suçu işlediği sabit olmayan şahsın işlediğine dair kuvvetli şüphe bulunan bir suçtan dolayı güvence olacak belli bir miktar parayı yatırması bir cezalandırma olmayıp, koruma tedbirlerinin ruhuna uygun olarak bir tedbir niteliği taşımaktadır. Öğretide güvencenin düzenleniş biçimi masumluk karinesi ile bağdaşmadığı ileri sürülmüştür²⁹⁰. Ancak güvence yükümlülüğü, adli kontrolün tutuklamaya alternatif olduğu göz önüne alınarak, tutuklamaya göre daha az kısıtlayıcı bir yükümlülük olduğundan, masumluk karinesi ile çeliştiği hususuna katılmıyoruz. Aksine uygulamasının yaygınlaştırılmasının faydalı olacağını düşünmekteyiz. Güvence yükümlülüğü ile adli kontrol altına alınan şahsın beraat etmesi ve suçsuzluğunun anlaşılması üzerine derhal tedbir kaldırılacak ve şahıs yatırdığı güvence miktarını alacaktır.

Hâkim, adli kontrol tedbiri talebiyle kendisine iletilen dosyada, olayı değerlendirerek güvence tedbiri ile ulaşılmak istenen amaca ulaşılmasını mümkün gördüğü ve somut olayda diğer tutuklama sebeplerinin varlığını tespit ettiği takdirde güvence tedbirine karar vererek şahsı serbest bırakabilir. Kişinin “*belirli sürelerle belirli yerlere başvurması*” yükümlülüğünde olduğu gibi, güvence bedelinde de kişi serbest bırakılacak, belirli süre içinde güvence bedelini yatırması gerektiği belirtilecek, bu süre içinde güvence bedelini yatırması durumunda güvence yükümlülüğü altında

²⁸⁸ CENTEL/ZAFER, s. 359.

²⁸⁹ CENTEL/ZAFER, s. 386.

²⁹⁰ CENTEL / ZAFER, s. 334

muhakemeye katılacaktır²⁹¹. Aksi halde adli kontrol tedbirine uymadığından hakkında CMK'nın 112. maddesine göre yargı merci hemen tutuklama kararı verebilecektir.

bb) 1412 sayılı CMUK'da Düzenlenen Kefaletle Salıverme ile Güvence Arasındaki Farklar

Bilindiği üzere, mülga 1412 sayılı Ceza Muhakemesi Usulü Kanunumuzda adli kontrol kurumu düzenlenmemiştir. Ancak adli kontrol kurumunun yükümlülüklerinden olan güvence yükümlülüğüne benzer bir kurum olan teminatla salıverme CMUK'da mevcuttu. Bu kurum adli kontrol gibi bağımsız bir kurum olmayıp, tutuklamaya bağlı olarak uygulanabilen bir kurumdur. Güvence yükümlülüğü, soruşturmanın başında şüpheli veya sanık hakkında doğrudan doğruya uygulanırken, kefaletle salıverme ancak tutuklanan şüpheli veya sanık hakkında tutukluluk durumu kaldırılarak uygulanabilmekteydi. Bu kurum uygulandığında tutuklama kararı tamamen kaldırılmamakla birlikte, tutuklamanın icrası şartlı olarak geri bırakılmaktaydı²⁹².

5271 sayılı CMK'daki güvence yükümlülüğüyle CMUK'daki kefaletle salıverilme arasındaki farklardan biri de, CMUK düzenlemesinde güvence tedbirine konu hususlara uyulmadığı takdirde güvence bedeli hazineye gelir olarak kaydedilmekteydi²⁹³. 5271 sayılı kanunda ise güvence, 113-a maddesine göre, şüpheli veya sanığın hazır bulunması gerekli bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya halen ve sonradan altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunması ve CMK'nın 113-b maddesine göre sıra ile katılanın yaptığı masraflar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve eski hâle getirme; şüpheli veya sanık nafaka borçlarını ödememeleri nedeniyle kovuşturuluyorlarsa nafaka borçları, kamusal giderler ile para cezaları bu güvence miktarından karşılanır.

²⁹¹ ŞENTUNA, s. 133.; CENTEL/ZAFER, s. 360.

²⁹² SOYASLAN, Doğan, Ceza Muhakemeleri Usulü Hukuku, Ankara 2000, s.240.

²⁹³ “Muayyen hallerin husule gelmesiyle teminat hazineye geçer. Sanık tahkikatta hazır bulunmadığı veya hürriyeti bağlayıcı ceza ile mahkûm olup da bu cezanın infazından kaçarsa teminat hazineye geçecektir.” EREM, s.463.

1412 sayılı CMUK’da teminat olarak gösterilecek şeyler açıkça, para, devlet esham ve tahvilleri, döviz veya muteber kimselerin teminatı olarak sayılmışken²⁹⁴, CMK’da güvencenin kapsamı konusunda kanunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır²⁹⁵. Ancak yine kanunun lafzından güvencenin para veya para yerine geçecek bir şey olması gerektiği çıkarımı yapılabilir.

1412 sayılı CMUK adli kontrol tedbiri olan güvencenin uygulamasından farklı olarak şüpheli veya sanık dışında kişilerin de “*muteber kimselerin mali kefalet vermesi*” şeklinde güvence göstermesini mümkün kılmıştı. Kanaatimizce her ne kadar CMK’da şüpheli veya sanık hakkında güvence yükümlülüğüne karar verilmesi üzerine bu güvencenin üçüncü şahıslar tarafından yatırılmasına engel bir durum yoktur. Bu yönüyle fiilen önceki düzenleme uygulanabilmektedir.

Güvence yükümlülüğü ile teminatla salıverme arasındaki bir diğer fark ise, teminatla salıvermeye hâkim tarafından karar verildiğinde, teminata konu husus yerine getirilmeden ilgili serbest bırakılmazken²⁹⁶, güvence yükümlüğünde şahıs serbest bırakıldıktan sonra da güvenceye konu husus yerine getirilebilir. Ancak CMK’da yerinde bir düzenleme ile hâkime takdir yetkisi verilerek şahsın serbest bırakılmasını güvencenin yatırılması şartına bağlanabilmesi de mümkündür.

Mülga 1412 sayılı CMUK düzenlemesinde bu tedbir düzenlenirken “*kefalet*” terimi kullanılmıştır. Buna rağmen uygulamada ve öğretide “*kefalet*” terimi yerine “*teminat*” veya “*güvence*” terimleri tercih edilmişti²⁹⁷. Aynı şekilde CMK’da “*güvence*” terimi kullanılmasına rağmen halen uygulamada, “*teminatla salıverme*” veya “*kefaletle salıverme*” olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bu anlamda tutukluluğu devam eden bir şüpheli veya sanığın mahkeme tarafından resen veya taraflardan birinin talebi üzerine güvence karşılığında serbest bırakılması halinde dahi

²⁹⁴ CMUK m.118/1: “Kefalet gerek para ve gerek Devlet esham ve tahvilleri tevdi suretiyle olabileceği gibi muteber kimselerin mali kefalet vermesiyle de olabilir.”

²⁹⁵ ÖZGÜVEN, s. 334.

²⁹⁶ EREM, s.460.

²⁹⁷ EREM, s.456 vd.; CENTEL, “..2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım”, s. 132; ÇOBAN, Cengiz, Adli Yargıda Tutuklama, Ankara 2001, s.155; KUFACI, Ahmet, “Ceza Yargılaması Hukukunda Teminat Parası” Adalet Dergisi, S. LXXIX, Ankara 1988, s. 81; KUNTER/YENİSEY / NUHOGLU, s.743; ÖZGÜVEN, s.334.

bu durum, kefaletle salıverme olarak adlandırılmaz²⁹⁸. Burada adli kontrol uygulanarak tutuklu şahıs serbest bırakılmıştır.

cc) Güvencenin Konusu ve Miktarı

Ceza Muhakemesi Kanununda güvencenin ne olacağı konusunda açık bir düzenleme olmamasına rağmen kanundan anlaşılan güvencenin konusu para veya para yerine geçecek başka bir değerdir. CMK'nın 109/3-f maddesinde sayılan yükümlülük açısından belirlenecek bir miktar para güvencenin konusu iken, aynı maddenin (h) ve (i) bentlerinde sayılan yükümlülüklerde ise belirlenecek para veya nafakayı ödeyeceğine ilişkin, mağdurun haklarını koruma veya nafaka alacağını karşılama amacıyla verilecek kişisel veya aynî bir değer, güvencenin konusu olabilir²⁹⁹. Aynı güvence, taşınır veya taşınmaz mallar üzerinde tesis edilecek rehin ve ipotek olabileceği gibi para yerine geçen hazine bonoları ve tahviller olabilir³⁰⁰.

Ceza Muhakemesi Kanununda güvenceye konu paranın nereye yatırılacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Uygulamada güvence olduğu belirtilmek suretiyle soruşturma veya kovuşturma numarası ile mal müdürlüğüne yatırılmaktadır. Hafta sonu veya akşam vakti olduğu durumlarda en kısa sürede mal müdürlüğüne teslim edilmek üzere mahkeme veznesine veya kalemine geçici olarak tutanak karşılığında teslim edilmektedir.

Güvence peşin olarak yatırılabilmesi gibi taksitle de yatırılabilir. Hâkim adli kontrol kararında, güvencenin türünü, miktarını, para olarak belirlenmesi hâlinde taksit ile ödenip ödenemeyeceğini, taksit ile ödenmesine hükmedilmesi hâlinde taksit sayısı ve ödeme zamanlarını göstermelidir. CMK gereğince mahkeme tarafından, güvencenin miktarı tayin edilirken, şüpheli veya sanığın mali gücünün dikkate alınması yasal bir zorunluluktur. Örneğin fakir olan şüpheli veya sanık hakkında ekonomik ve sosyal hayatı açısından önemli bir yer tutan meblağ, çok zengin bir şüpheli veya sanık

²⁹⁸ KAHRAMAN, Mehmet, s. 90.

²⁹⁹ KAHRAMAN, Mehmet, s.94.

³⁰⁰ HACIOĞLU, s.183.

için belirlenirse, bu açıkça hakkaniyete aykırı olacağı gibi tedbirle ulaşılmak istenen amaca ulaşılmasını da engelleyecektir. Keza böyle bir uygulama durumunda zengin sayılan şüpheli veya sanık açısından belirlenen miktar bu şahsın hayatında herhangi bir eksilmeye sebep olmayacaktır.

Yükümlülüğe konu miktar belirlenirken hâkim, güvence yatırma tedbirini peşin bir tazminat ya da para cezasına dönüştürmemelidir³⁰¹. AİHM'e göre, alınacak güvencenin amacı suçtan doğan zararın tamir ve tazminini karşılamak değil, sanığın duruşmada hazır bulunmasını sağlamaktır³⁰². Bu husus dikkate alınarak şüpheli ve sanığın ekonomik ve sosyal durumu ile mevcut hali her yönden gözden geçirilerek miktar belirlenmelidir. Bu konuyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi 1963 tarihli bir kararında yasanın teminatın tür ve miktarını hâkimin tayin edeceğini öngördüğünü, mahkemenin takdirini kullanırken, tespit edeceği teminatın sanığın kaçmasını önleyecek miktarda olması yanında sanığın mali durumuna da uygun olacağını, bu nedenle eşitlik ilkesinin zedelenmediğini belirtmiştir³⁰³. Bunun yanında tespit edilecek miktarın, sanığın ya da şüphelinin duruşmaya katılmasını zorlayacak bir miktar olması da göz önüne alınmalıdır³⁰⁴.

Ceza Muhakemesi Kanununun 113. maddesi gereğince güvencenin şüpheli veya sanık tarafından gösterilmesi şartı, güvencenin üçüncü kişiler tarafından yatırılmayacağı anlamını taşıdığı öne sürülmüştür³⁰⁵. Fakat CMK'da her ne kadar güvencenin sanık veya şüpheli tarafından gösterilmesi gerektiği belirlenmiş ise de, güvencenin mutlaka sanık tarafından yatırılması zorunlu değildir. Üçüncü bir şahıs da sanık veya şüpheli adına güvenceyi konu bedeli ilgili koşulları yerine getirerek yatırabilir. Kanunda buna engel bir durum yoktur.

Soruşturma evresinde güvence tedbirinin miktarı ve taksitlendirilmesi konusunda savcının talebi gerekli iken, kovuşturma aşamasında miktarın tespitinde ve

³⁰¹ HACIOĞLU, s.183.

³⁰² GÖLCÜKLÜ Feyyaz/GÖZÜBÜYÜK Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa Mahkemesi İncelemesi ve Yargılama Yöntemleri, Ankara 2004, s. 240.

³⁰³ ÖZGÜVEN, s.335.

³⁰⁴ DONAY, Süheyl, İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku, İÜHF Yayını, İstanbul 1982, s. 200.

³⁰⁵ ÖZGÜVEN, s. 334,

belirlenen miktarın taksitlendirilmesinde hâkim veya mahkeme resen karar verebilecektir³⁰⁶. CMK'nın 112. maddesi gereğince serbest bırakıldıktan sonra hükmedilen güvencenin taksitlerinden bir ya da birkaçını ödememesi halinde şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilecektir³⁰⁷.

dd) Güvencenin Geri Verilmesi veya Hazineye Gelir Kaydedilmesi

Güvence yükümlülüğüne adli kontrolün genel uygulanma koşullarında olduğu gibi belirli bir süre öngörülerek hükmedilemez. Kural olarak şüpheli veya sanığın yatırdığı güvence yargılamanın sonuna kadar muhafaza edilecektir³⁰⁸. Güvencenin geri verilmesinde veya hazineye irat kaydedilmesinde, CMK'nın 115. maddesi hükümlerine göre işlem yapılır. CMK'nın 115/2 maddesi gereğince güvencenin koruduğu yükümlülükler geçerli mazereti dışında uymayan şüpheli veya sanığın yatırdığı güvence, şüpheli veya sanık beraat etse dahi bilerek ve isteyerek bulunması gereken adli işlemlerde hazır bulunmadığı için hazineye gelir olarak kaydedilecektir.

Hakkında güvence tedbirine hükmedilerek serbest bırakılan şüpheli veya sanığın yatırdığı güvence CMK'nın 115/1 maddesi gereğince, aynı kanunun 113/1-a maddesinde yazılı bütün yükümlülükleri yerine getirdiğinde, güvencenin (a) numaralı bendini karşılayan ve aynı maddenin ikinci fıkrasına göre verilecek kararda belirtilen kısmı kendisine verilecektir³⁰⁹.

³⁰⁶ KAHRAMAN, Mehmet, s. 87.

³⁰⁷ ÖZTÜRK/ERDEM, s. 554.

³⁰⁸ ÇOLAK / TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s.368; Aksi yönde Yargıtay kararları vardır. Ancak bu kararlar CMUK zamanında verilmiştir. “Nakdi kefaletin, para cezasının infazından sonra iadesi yerine, karar kesinleştğinde iadesine karar verilmesi,” **Yargıtay 8. CD. 19.9.2001 25968-13625**; “Sanıktan alınan nakdi kefaletin hükümlenen para cezasının infazından, hürriyet bağlayıcı cezanın ise infazına başlanmasından sonra iadesi yerine, karar kesinleştikten sonra iadesine karar verilmesi,” **Yargıtay 8. CD. 5.5.1999 4386/6593**, (EROL, Haydar, Ceza Muhakemesi Kanunu, Açıklamalı ve İçtihatlı, s.751.)

³⁰⁹ “5271 sayılı CMK'nın 115. maddesi hükümleri uyarınca karar verilmesi gerektiği gözetilmeden yazılı şekilde hüküm tesisi..”, **Yargıtay 9. CD.10.12.2007 10240-9079**; “Sanıklara ait güvence paralarının geri verilmesine ilişkin hükümde CMK'nun 113 ve 115. maddelerinin gözetilmemesi...” **Yargıtay 1. CD. 8.3.2007 6984-1249**, (EROL, Haydar, Ceza Muhakemesi Kanunu, Açıklamalı ve İçtihatlı, s.750.)

Şüpheli ya da sanık hakkında kovuşturamama ya da hakkında beraat kararı verildiği durumlarda suç mağduruna ve alacaklısına ödenmemiş olan güvencenin ikinci kısmı sanığın kendisine iade edilecektir³¹⁰. Bu kapsamda katılanın yaptığı masraflar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve eski hâle getirme, şüpheli veya sanık nafaka borçlarını ödememeleri nedeniyle kovuşturuluyorlarsa nafaka borçları, kamusal giderler ve para cezalarına ayrılmamış kısmı, kovuşturamaya yer olmadığı kararı veya beraat hükmü verildiğinde şüpheli veya sanığa geri verilecek, hükmün kesinleşmesi beklenmeyecektir.

Aynı şekilde hakkında güvence yükümlülüğüne karar verilen şahıs mahkûm edildiği takdirde, güvence, CMK'nın 113/1-b maddesindeki hususlara göre kullanılacak ve fazlası sanığa verilecektir³¹¹. Bunun yanında her aşamada tedbire hükmedilmesini gerektiren sebeplerin ortadan kalkması durumunda, bu tedbirin kaldırılmasına veya değiştirilmesine karar verildiğinde şahsa yatırdığı güvence iade edilir³¹².

Güvence yatırmak suretiyle adli kontrol altına alınan sanık veya şüpheli yargılama merciin emirlerine riayet etmezse, yani adli kontrol yükümlülüklerine uymazsa bu durumda da yatırdığı güvence parasının hazineye gelir olarak yazılmasına karar verilecektir³¹³. Ancak şüpheli veya sanık adli kontrol yükümlülüğüne uyduğu halde, aynı suçla ilgili şartların şüpheli veya sanık aleyhine değişerek, tutuklanması

³¹⁰ SOYASLAN, Ceza Muhakemesi.. (2010), s. 328.

³¹¹ ŞENTUNA, s. 148.

³¹² “5271 sayılı CMK'nın 115. Maddesi hükmüne göre, mahkumiyet halinde güvence olarak yatırılan paradan yargılama giderlerinin alınarak geri kalan kısmın sanığa iadesine karar verilmesi mümkün bulunmadığından, güvence parasından yargılama giderlerinin düşürülmemesi gereğine ilişkin tebliğnamedeki düşünceye iştirak edilmemiştir.” **Yargıtay 1. CD. 3.12.2007 7271-9028, (EROL, Ceza Muhakemesi Kanunu, s.750.)**

³¹³ “Sanık hakkında 765 sayılı TCK. Hükümleri uygulandığı halde 5237 sayılı TCK.nda tekerrür artırımına yer verilmediği gerekçe gösterilerek 765 sayılı TCK.nun 81/1 maddesi uyarınca cezasında artırım yapılmaması, ve sanığın 01.4.2003 tarih ve 2003/24 müteferrik sayılı sorgusunda tutuklanmasına karar verilerek 250 milyon lira nakdi kefalet karşılığında mahkeme emrine rivayet etmesi halinde güvence bedelinin sanığa iade edilmesine karar verildiği halde sanığın mazeret belirtmeden 16.7.2003 tarihli duruşmaya ve 19.9.2003 tarihli keşfe katılmadığının anlaşılmasına rağmen güvence bedelinin 5271 sayılı CMK.nun 115/2 maddesi gereğince Devlet hazinesine gelir kaydı yerine yazılı şekilde iadesine karar verilmesi karşı temyiz olmadığından bozma nedeni sayılmamıştır.” **Yargıtay 2. CD. 25.9.2007 8043-11846, (EROL, Ceza Muhakemesi Kanunu, s.750.)**

gereken bir durum ortaya çıkar ve tutuklanırsa yine güvence miktarı sanığa iade edilir³¹⁴.

ee) Önceden Ödetme

Önceden ödetme, CMK'nın 114. maddesine göre, hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı; şüpheli veya sanığın rızasıyla güvencenin mağdurun haklarını karşılayan veya nafaka borcuna ilişkin bulunan kısımlarının, istedikleri takdirde, mağdura veya nafaka alacaklılarına verilmesini emretmesidir. Burada şüpheli veya sanığın rızası aranmaktadır. Ancak bu maddenin 2. fıkrası gereğince soruşturma ve kovuşturmanın konusunu oluşturan olaylar nedeniyle, mağdur veya nafaka alacaklısı lehinde bir yargı kararı verilmiş ise, şüpheli veya sanığın rızası olmasa da ödemenin yapılması emredilebilir³¹⁵.

Önceden ödetme de adli kontrol gibi, mülga 1412 sayılı Ceza Muhakemesi Usulü Kanunumuzda yoktu. 5271 sayılı CMK ile çağdaş ceza hukuku sistemlerinde ifadesini bulan mağdurun korunması ile ilgili yaklaşım ve cereyanlara uyararak, mağdurun kişisel haklarını güvence altına alan bir hükmü Türk hukukuna getirmiş bulunmaktadır³¹⁶.

Önceden ödetme ile hâkim veya mahkeme ya da Cumhuriyet savcısı, yargılama aşamasında henüz muhakeme sonlanmadan, güvencenin mağdurun kişisel haklarını güvence altına alan veya nafaka borcuna ilişkin olan kısmının mağdura veya nafaka alacaklısına verilmesini sağlayacaktır. Önceden ödetmenin uygulanabilmesi için, şüpheli veya sanığın bu hususta rızalarının alınması ve suçtan zarar gören veya nafaka alacaklısının talebi gereklidir. Ancak şüphelinin veya sanığın rızası olmasa dahi,

³¹⁴ “CMUK.nun 121/1.(CMK 115). Maddesi uyarınca sanığın yatırdığı kefalet parasının yeniden tutuklanması nedeniyle kendiliğinden serbest kalacağı gözetilmeden cezanın infazına başlandığında iadesine karar verilmesi”, **Yargıtay 5. CD . 15.09.1993 3032/3154,(EROL, Ceza Muhakemesi Kanunu, s.751.)**

³¹⁵ **CENDEL/ZAFER**, s. 360; **ÇOLAK/TAŞKIN**, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s. 368; **ÖZBEK**, Veli Özer/**KANBUR M. Nihat, BACAKSIZ Pınar/DOĞAN Koray**, Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi, Ankara 2007, s.186; **UÇDU**, s. 67.

³¹⁶ **UÇDU**, s. 67; **ŞAHİN**, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, s. 327.

soruşturma veya kovuşturmanın konusu ile ilgili olaylar nedeniyle bir yargı mercii mağdur veya nafaka alacaklısı lehine bir karar verdiği takdirde önceden ödetme uygulanabilir. Alınan miktar mağdurun haklarını karşılamıyorsa, mağdurun fazlaya ilişkin haklarını saklı tutabilir. Bu kurum ile mağdurların haklarını almaları ve ayrıca bunun için dava açmaları önlenmek istenmiştir³¹⁷.

ğ) Mağdurun Haklarını Güvence Altına Alma

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3-h maddesinde yer alan “*Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak*” şeklinde düzenlenen bu yükümlülük, Yönetmeliğin 28. maddesinde “*hâkim tarafından miktarı belirlenecek paranın suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak yükümlülüğü, mahkemece miktarı ve ödeme süresi belirlenecek paranın suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlanması*” olarak ifade edilmiştir.

İşlenen bir suçtan dolayı zarar gören mağdurların zararlarının giderilmesi ancak özel hukuk yoluyla tazminat davası açmak suretiyle olacaktır. Ceza Muhakemesi Kanunumuzda suçtan zarar görenlerin zararlarının nasıl giderileceğine dair bir düzenleme yoktur. Ancak hakkaniyet gereği bir suçtan dolayı zarar gören mağdurun zararların giderilmesini teminat altına alma, hem mağdura hem de topluma karşı devletin görevlerinden biri olmalıdır. Bu düzenleme ile mağdurların zararları kısmen dahi olsa giderilebilir. Ceza muhakemesi hukukumuzda mağdur haklarının ceza ve ceza muhakemesi yoluyla etkin bir şekilde korunmasına yönelik görüşler oldukça yenidir³¹⁸. Günümüzde sanık hakları yanında mağdur haklarının da önem kazanmasının sonucu olarak mağdurunun kişisel haklarını güvence altına almayı amaçlayan bu düzenleme yapılmıştır³¹⁹. Mağduriyetleri önlemek adına CMK'nın bu maddesi ile onarıcı adalet

³¹⁷ DONAY, Süheyl, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, İstanbul 2009, s.185; ŞENTUNA, s. 134.

³¹⁸ KOCA, Mahmut/ÜZÜLMEZ, İlhan, “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Korunması ve Mağdura Tanınan Haklar”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.7, İstanbul Temmuz 2006, s.140.

³¹⁹ ŞENTUNA, s.133.

anlayışı çerçevesinde, sanık veya şüpheli için güvence yükümlülüğü getirilerek bu sıkıntıların giderilmesine çalışılmıştır³²⁰.

Bu yükümlülüğün amacı, şüpheli veya sanığın kaçması hâlinde suç mağdurunun yaptığı masrafların, suçun neden olduğu zararların giderilmesi için gereken bedelin ve eski hâle getirme maliyetinin karar sonrası karşılanmasının garanti altına alınmasını sağlamaktır³²¹. Kanunda güvencenin ne olacağı hususunda açık bir düzenleme yoktur. Güvence olarak gösterilecek şey ve miktarı tayininin takdiri tamamen mahkemeye aittir³²². Bu yükümlülükte mağdura doğrudan bir ödeme yapılmayıp, sadece belirlenen miktar, aynî veya kişisel güvenceye bağlanmaktadır³²³.

Bu yükümlülük açısından güvence aynî, nakdi veya kişisel olarak ifa edilir. Güvencenin nakdî olması hâlinde paranın yatırılması, aynî olması hâlinde, aynî teminata konu değerın satılması veya devredilmesiyle; güvencenin kişisel olması hâlinde, güvence veren kişinin şube müdürlüğü veya büroya gelerek, aynî veya nakdî güvence göstererek, mağdurun haklarını teminat altına alması şeklinde yerine getirilir³²⁴.

Bu yükümlülüğe karar verildiğinde, Yönetmeliğın 28. maddesi gereğince güvence kararı üzerine şube müdürlüğü veya büro tarafından şüpheli veya sanığa, on gün içinde taşınmaz malların tapu bilgileri, taşınır mallara ait kayıtlar ile bankada bulunan nakdî varlıklarına ilişkin bilgileri bildirmesi istenir. Mağdurun haklarının kişisel güvenceye bağlanması hâlinde, güvence veren kişinin de bu işlemleri yapması için bildirim yapılır.

³²⁰ DÖNMEZER, Sulhi/ ERMAN, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. II, İstanbul 1999, s. 432.

³²¹ KAHRAMAN, Mehmet, s. 91.

³²² HACIOĞLU, s. 183; ŞENTUNA, s. 143; UÇDU, s. 62; NURSAL/ATAÇ, s. 366; CENTEL/ZAFER, s. 357.

³²³ KAMER, Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı..., s. 176.

³²⁴ ŞENTUNA, s. 144.

h) Aile Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesine ve Nafakanın Ödenmesine Dair Güvence Verme

Bu yükümlülüğün amacı öncelikle mağdurun korunmasıdır. Mağdur şüpheli veya sanığın eşi ise bu yükümlülük uygulanabilecektir. Medeni Kanuna göre tüm yurttaşlar, eş ve çocuklarına karşı aile hukukundan kaynaklanan birtakım yükümlülükler altındadır. Bunlardan birisi de doyurma ve besleme yükümlülüğüdür³²⁵. Bu yükümlülükler ceza kanununda güvence altına alınmıştır Türk Ceza Kanunu'nun 233. maddesinde “*aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlâli*” suç olarak düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanununda da, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek yükümlülüğü, şüpheli veya sanığın aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermesini ifade eder³²⁶(DSYMKKY m. 29/1).

Adli kontrol tedbirinin uygulanma amacı ile bu yükümlülüğün amacı arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Bilindiği üzere adli kontrolün uygulanması için tutuklama sebeplerinin olayda meydana gelmesi gerekir. Aile yükümlülüklerini yerine getirilmemesi gibi bir tutuklama sebebi yoktur. Öğretide bu tedbirin, nafaka borçlarının yerine getirilmesini güvence altına alma amacını da taşıdığı, bu şekilde güvenceye özel hukuk ihtilaflarına yönelik bir kapsam verildiği ve bu nedenle tedbirin koruma tedbirleri kavramıyla çeliştiği de ileri sürülmektedir³²⁷. Bunun yanında bu yükümlülüğün, yukarıda belirtilen diğer bazı yükümlülükler gibi adli kontrol kurumu ile bir ilgisi olmadığı³²⁸, koruma tedbiri olarak da değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir³²⁹. Bu yöndeki eleştiriler yerinde olup, özel hukuk kaynaklı bu tür güvence yükümlülüklerinin ayrı bir başlık altında adli kontrolden bağımsız olarak düzenlenmesi uygun olacaktır³³⁰.

³²⁵ SOYASLAN, Ceza Muhakemesi.. (2010), s.321.

³²⁶ UÇDU, s. 62; NURSAL/ATAÇ, s. 366.

³²⁷ CENTEL/ZAFER, s. 362.

³²⁸ CENTEL/ZAFER, s.330.

³²⁹ KOCA, “Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi”.., s. 131; COŞKUN, , s.88.

³³⁰ Benzer görüş için bkz. KARAKURT, <http://www.turkhukusitesi.com>.

Bu yükümlülük işlenen bir suçtan dolayı ceza muhakemesi ilkeleri çerçevesinde uygulandığı için mağdurun nafakasının tahsilinde kolaylık sağlamaktadır. Bu güvenceye karar verilmediğinde 4320 sayılı kanun kapsamında hükmedilen nafaka tedbiri ayrı bir hukuki sürecin başlamasına neden olunmakta ve uygulanması güç bir karar olduğundan nafakanın tahsil edilmesi sorunu ortaya çıkmaktadır³³¹. Bu yükümlülük mağduru korumak amacıyla, şüphelinin nafaka yükümlülüğünü yerine getirmesini sağlamak ve güvence altına alınması sağlar.

Yönetmeliğin 29. maddesine göre, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair karar, kolluk ile ilgiliye bildirilir. Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine karar verilmesi hâlinde, şube müdürlüğü veya büro tarafından, şüpheli veya sanığa, on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelerek, bu konuda yazılı taahhütte bulunması istenir. Aile yükümlülüklerine ilişkin yazılı taahhüt, mahkeme kararı göz önünde bulundurularak hazırlanır.

Şubece hazırlanan denetleme planına uyulmadığının ilgili veya kolluk tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılır. Uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Ayrıca bu durum kolluk ve ilgiliye bildirilir(DSYMKKY m. 29/5,6).

2) Çocuklar İçin Öngörülen Yükümlülükler

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında yapılan muhakemede temel felsefe, daima çocuğun yararının gözetilmesidir³³². Çocuklar hakkında yapılan muhakemede

³³¹ FİLİZ, Orhan/BIÇAK, Vahit/ÇEVİK,H. Hüseyin/GÖKSU,Turgut/HASKÖSE, Ahmet, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2008, s. 137.

³³² YOKUŞ SEVÜK, Handan, “Suça Sürüklenen Çocukların Muhakemesi”, 3. Yılında Yeni Ceza Adalet Sistemi, Editör: Prof. Dr. Bahri ÖZTÜRK İstanbul Kültür Üniversitesi, Ankara 2009, s.627.

çocuklara özgü hususlar göz önüne alınarak yetişkinlerden farklı kıstaslar düzenlenmeli ve çocuklara özgü bir muhakeme yapılmalıdır³³³. Buna rağmen CMK'nın 109 vd. maddelerinde düzenlenen adli kontrol tedbirinde çocuklar³³⁴ için özel hükümler düzenlenmemiştir. Çocuklar açısından tek farklı düzenleme, CMK'nın 109/3 maddesinde sayılan yükümlülükler ek olarak, ÇKK'nın 20. maddesinde çocuklara özgü yükümlülüklerin uygulanabilmesidir. Bu yükümlükler “*belirlenen çevre sınırları dışına çıkmama*”, “*belirlenen bazı yerlere gidememe*” veya “*ancak bazı yerlere gidebilmek, belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kuramama*” olarak belirlenmiştir. Buna göre savcı talebinde bu tedbirlerden birini veya birden fazlasını çocuklar hakkında isteyebileceği gibi hâkim de bu tedbirlere karar verebilir.

Uluslararası belgelerde çocuklar hakkında yapılan soruşturmalarda çocukların tutuklanarak hürriyetlerinin kısıtlanması yerine alternatif tedbirlerin uygulanması gerektiği yönünde birçok düzenleme vardır. Çocuklar hakkındaki çalışmalara genellikle Birleşmiş Milletler ve UNICEF öncülük etmektedir. Mümkün olduğunca çocukların tutuklanarak hürriyetlerinin kısıtlanmaması ve işledikleri suçlardan ötürü ıslahı amacıyla suç ve ceza ilişkisi dışında tutulması tavsiye edilmektedir. Çocuğun ailesi veya sosyal çevresi ile işbirliği yapmasının gerekli olduğu durumlarda her aşamada özel hayatın gizliliğine saygı gösterilmeli ve bir suçlu olarak yaftalanmamasına dikkat edilmelidir³³⁵.

Çocuklar hakkında tutuklama, daima en son çare olarak kullanılmalıdır. Yargılama merci işlediği suçtan ötürü çocuğun özgürlüğünü kısıtlamamalı, çocuğun yararını göz önünde tutmalıdır³³⁶. Çocukların tutuklanması yerine geçecek seçenekler düzenlenmeli, çocuğun tutuklu kalacağı azami süre ve tutukluluk koşulları ayrı olarak belirlenmeli, bunun yanında tutukluluklarının geçirecekleri kurumlar çocuklara özgü

³³³ YOKUŞ SEVÜK, Handan, “Çocuk Yargılaması Hukukunda Hazırlık Soruşturması” AÜHFD, C. VIII, S.1-2, Erzincan 2004, s.199 vd.; YOKUŞ SEVÜK, Handan, “Suça Sürüklenen Çocukların Muhakemesi”, s.627 vd.

³³⁴ Çocuk, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişidir(ÇKK m. 3).

³³⁵ NURSAL/ATAÇ, s. 368.

³³⁶ YOKUŞ SEVÜK, Handan, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul 1998, s. 101.

olmalıdır³³⁷. Tutuklamanın dereceli olarak terk edilmesi ve alternatif tedbirlerin sayısının artırılması amacıyla, boş zaman ve diğer etkinliklerin kullanımının yanı sıra, eğitim ve mesleki eğitim yoluyla toplumla bütünleşme için daha geniş fırsatlar sağlayan tedbirler arasında tercih imkânı sağlanmalıdır³³⁸. Bu uygulamanın etkin bir şekilde uygulanması, çocuğun tekrar suç işlemesini engelleme anlamında önemlidir.

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında, 5395 sayılı Çocuk Kuruma Kanunundan evvel yürürlükte olan 2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunu³³⁹ uygulanmaktaydı. 2253 sayılı ÇMK bir tür usul kanunu olup çocuk muhakemesine ilişkin kuralları düzenlemekteydi³⁴⁰. Ancak bu kanun da zamanla yetersiz kaldığından 5395 sayılı ÇKK hazırlanarak çocuklar hakkında yetişkinlerden farklı düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra destekleyici tedbirler ve koruma tedbirleri düzenlenmiştir.

Bir suç işlediği tespit edilen çocuk hakkında yapılan soruşturmada, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde savcı adli kontrol talebinde bulunabilir. Çocuk hakkındaki adli kontrol tedbirine hâkim duruşma yapmaksızın karar verebileceği gibi, zaruret görülen durumlarda hâkim duruşma yapılmasına da karar verebilir³⁴¹. Soruşturma aşamasında çocuklar hakkında adli kontrol tedbiri açısından görevli mahkeme, sulh ceza mahkemesidir³⁴². Kovuşturma aşamasında ise yargılamayı yapan

³³⁷ YOKUŞ SEVÜK, Handan, “Çocuk Yargılaması Hukukunda Hazırlık Soruşturması”, s.231.

³³⁸ NURSAL/ATAÇ, s. 112.

³³⁹ 15.07.2005 tarih ve 25876 sayılı R.G. de yayımlanan 03.07.2005 tarih ve 5395 sayılı kanunun 48.maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

³⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. YOKUŞ SEVÜK, Handan, “Çocuk Yargılaması Hukukunda Hazırlık Soruşturması”, s.200.

³⁴¹ CENTEL/ZAFER, s. 700.

³⁴² Aksi yönde daha önceden verilmiş Yargıtay kararı vardır. Ancak Yargıtay zaman içinde görüşünü değiştirmiş, bir kararında sulh ceza mahkemesinin görevli olduğunu belirtmiştir. Çocuk Mahkemesinin görevli olduğuna dair karar: "5395 sayılı Çocuk Kuruma Kanununun Uygulanacak Hükümler" kenar başlıklı 42. maddesindeki “bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uygulanır.” şeklindeki düzenlenen ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 4. kısmında "Koruma Tedbirleri" olarak yakalama ve gözaltı tutuklama, Adli kontrol, arama ve el koyma tedbirlerinin düzenlenmesi karşısında Çocuk şüpheli hakkında tedbir niteliğinde olan tutuklama kararını vermeye yetkili ve görevli mahkemesinin Çocuk Mahkemesi olması dikkate alınmaksızın itirazın kabulü yerine yazılı şekilde reddine karar verilmesinde isabet görülmemiş olduğundan bahisle 5271 sayılı CMK nun 309. maddesi uyarınca anılan kararın bozulmasına" **Yargıtay 6. Ceza Dairesi 2006/8803 E, 2006/5634 K.(AKİP İçtihat Programı)**; Sulh Ceza Mahkemesinin görevli olduğuna dair karar: “Çocuk Kuruma Kanunu'nun "uygulanacak hükümler" başlıklı 42. maddesi "Bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde Ceza Muhakemesi Kanunu ... hükümleri uygulanır." amir hükmü nazara alındığında, Çocuk Kuruma Kanunu'nda suçta sürüklenen çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarına

mahkemedir. Bu hususta kanunda bir düzenleme yoktur. Yargıtay kararlarında sulh ceza mahkemesinin görevli olduğu görüşü belirtilmiştir. Bu görüş öğretilerde eleştirilmiş, çocuklar hakkında tutuklama ve adli kontrol tedbirine, çocuklara özgü muhakeme yapan çocuk hâkiminin karar vermesi gerektiği savunulmuştur³⁴³.

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında ÇKK'nin 20. maddesinde düzenlenen yükümlülükleri ayrı ayrı inceleyeceğiz.

a) Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkmama

Sadece çocuklara özgü olarak uygulanabilecek yükümlülüklerden olan belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak yükümlülüğü, mahkeme kararında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, şüpheli veya sanık çocuğun belirlenen çevre dışına çıkmasının yasaklanmasını ifade eder(DSYMKKY m. 30/1). Bu yükümlülük Fransız, Alman, Avusturya ve İtalyan Ceza Usul Kanunlarında düzenlenmekle; ayrıca yeni ceza kanunları çalışmaları sırasında 2002 CMUK tasarısında büyükler için de öngörüldüğü halde 5271 sayılı CMK'da düzenlenmemiştir³⁴⁴. Bu yükümlülüğün amacı soruşturma devam ederken çocuğun her an ulaşılabilir bir yerde olmasını sağlamak ve kaçmasını engellemektir.

Hâkim tarafından belirlenen çevre sınırları, il, ilçe, mahalle veya sokak olabileceği, çocuğun kaldığı eğitim kurumu, barındığı yurt, bir kamu kurumuna ait olan sosyal tesis veya ikamet ettiği yerleşim yeri de olabilir³⁴⁵. Mahkeme kararında, suçta sürüklenen çocuğun çıkmaması gereken çevre açıkça belirtilmelidir. Bu çevrenin neresi olacağı ve sınırları kanunda açık bir hüküm yoktur. Burada hâkime takdir yetkisi verilmiştir. Çevre belirlenirken suçta sürüklenen çocuğun oturduğu yer, eğitime devam

çocuk hakimi tarafından karar verileceği belirtildiği halde, adli kontrol ve tutuklama kararına hangi merciin karar verebileceği belirtilmediğinden, bir Ceza Muhakemesi tedbiri olan tutuklama kararı Çocuk Koruma Kanunu'nda bir düzenleme bulunmadığından, anılan Kanun'un 42/1. maddesi delaletiyle Ceza Muhakemesi Kanunu'nun "Tutuklama kararı" başlıklı 101/1. maddesi uyarınca çocuk hakkında soruşturma evresinde tutuklama kararını Sulh Ceza Hakiminin vermesi gerektiği anlaşılmakla.." **Yargıtay 3. Ceza Dairesi 2007/4265 E, 2007/3641 K. (AKİP İçtihat Programı).**

³⁴³ YOKUŞ SEVÜK, Handan, "Suçta Sürüklenen Çocukların Muhakemesi", s.637.

³⁴⁴ KAHRAMAN, Mehmet, s. 98; NURSAL/ATAÇ, s. 367; ŞENTUNA, s. 146; UÇDU, s. 63.

³⁴⁵ KAHRAMAN, Mehmet, s. 98.

edip etmediği ve sağlık durumu dikkate alınmalıdır³⁴⁶. Bu şekilde düzenlenmesi, suça sürüklenen çocuğun sosyal şartları ve somut olayın özelliğine göre hâkimin çocuğun durumuna en uygun kararı verebileceği dikkate alınarak, yerinde ve amaca uygun olmuştur.

Bu yükümlülüğe karar verildiğinde suça sürüklenen çocuk yerine çocuğun kanuni temsilcisine bildirim yapılır(DSYMKKY m. 30/1 ve m. 121/2). Çocuk ile çocuğun kanuni temsilcisinin haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Aksi durumda denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanır. Yönetmeliğin 30. maddesine göre; suça sürüklenen çocuğun mahkeme kararında belirtilen, çevre dışına çıkıp çıkmadığının denetimi, öncelikle şube müdürlüğü veya büro tarafından ancak ulaşım güçlüğü veya güvenlik gibi nedenlerin bulunması hâlinde ilgili kurum veya kuruluşlar ile kolluğa yazı yazılması suretiyle yapılır.

Yapılan denetleme planına uyulmaması durumunda, çocuğun kanuni temsilcisi, çocuğun denetleme planına uyması yönünde uyarılmasını takiben, uyarıya rağmen uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Yükümlülük kaldırıldığında durum, ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa iletilerek evrakın iadesi istenir, kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletilmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir(DSYMKKY m. 30).

b) Belirlenen Bazı Yerlere Gidememe veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilme

Bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilme yükümlülüğü, mahkeme kararında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, şüpheli veya sanık çocuğun belirlenen bazı yerlere gidememesi veya ancak bazı yerlere gidebilmesini ifade eder(DSYMKKY m. 31/1).

³⁴⁶ KAMER, Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı, s. 190.

Bu yükümlülükle suça sürüklenen çocuğun suça karışabileceği sosyal ortamlardan uzak tutarak, bu şekilde ilk olarak çocuğu ve suç oluşturan fiili işleyen çocuktan toplumu korumak³⁴⁷ amaçlanmıştır. Aynı zamanda çocuğun bir yere gitmesini sağlayarak hem suçtan uzak durması hem de kendisini gitmek zorunda olduğu yere göre yetiştirmesini sağlamak veya söz konusu yerde bulundurarak kontrol altına almak amaçlanmıştır³⁴⁸. Bu yükümlülük diğerlerine göre daha az kısıtlayıcı bir mahiyet arz etmektedir. Buna göre, suç işlediği iddia olunan çocuk sadece belirlenecek sınırlı bir çevrede bulunabilir³⁴⁹.

Bu yükümlüğe mahkeme iki ayrı şekilde karar verebilecektir. Konu başlığına uygun olarak, suça sürüklenen çocuğun gitmemesi gereken yer belirlenebilecek veya suça sürüklenen çocuğun gidebileceği yer belirlenebilecektir. Hâkim kararında net olarak suça sürüklenen çocuğun gitmemesi gereken yerleri belirtecektir. Örneğin futbol maçlarında taşkınlık yaptığı belirlenen bir çocuk hakkında, futbol maçlarına veya tüm spor müsabakalarına gitmesi yasaklanabilir. Ancak bazı yerlere gidebilme yükümlülüğü belirlenirse, bu kararda açıkça çocuğun ancak gidebileceği yerler belirtilmelidir. Örneğin sadece ikametinden ayrılıp kursa, okula veya kütüphaneye gidebileceği belirlenebilir.

Denetimli serbestlik şube müdürlüğü veya büroca bu yükümlülük uygulanırken çocuğun ailesi ve sosyal çevresi ile işbirliği yapılır ve her aşamada özel hayatın gizliliğine önem verilmesi gerekir³⁵⁰. Yönetmeliğin 31. maddesinde bu yükümlülüğün uygulanma ilkeleri düzenlenmiştir. Daha önceden ayrıntılı olarak açıkladığımız “*belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak yükümlülüğü*” ile benzerlik göstermektedir.

³⁴⁷ ÖZGENÇ, İzzet, Türk Ceza Hukuku Gazi Şerhi, Ankara 2005, s. 628; ŞENTUNA, s. 146.; NURSAL/ATAÇ, s. 368.

³⁴⁸ “Bu tedbirle, sanığı ya da şüpheliyi suça yönelten etkinlik ve çevrelerden uzaklaşması sağlanarak topluma kazandırmak amaçlanmaktadır.”; MALKOÇ/YÜKSEKTEPE, s. 514.

³⁴⁹ NURSAL/ATAÇ, s. 368.

³⁵⁰ NOYAN, Erdal, Ceza Davası, Ankara 2007, s. 550

c) Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İlişki Kurmama

Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmama yükümlülüğü çocuklar hakkında uygulanabilecek yükümlülüklerden sonuncusudur. Bu tedbir, mahkeme kararında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, şüpheli veya sanık çocuğun belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamasını ifade eder(DSYMKKY m. 32/1). Daha önceden değindiğimiz “*belirlenen yerlere gidememe*” yükümlülüğüne de benzeyen bu yükümlülükle; çocuğu suça teşvik edebilecek kişi veya kuruluşlardan uzak tutmak, bu suretle çocuğu ve toplumu suçtan korumak amaçlanmıştır.

Çocuğun tam olarak kimlerle görüşmesinin yasaklanacağına dair bir düzenleme yoktur. Burada hâkime takdir yetkisi verildiğinden soruşturmanın amacının korunması amacıyla çocuğun mağdurla veya tanıkla görüşmesinin yasaklanmasına da engel bir durum yoktur. Bu yükümlülüğün uygulaması Yönetmeliğin 32. maddesinde düzenlenmiştir. Daha önceden ayrıntılı olarak açıkladığımız “*belirlenen çevre sınırları dışına çıkamamak*” yükümlülüğü ile benzerlik göstermektedir.

Çocuklar hakkında uygulanabilecek yükümlülükler, gerek ÇKK m. 20 ve gerekse de CMK m. 109’da sayılmak suretiyle sınırlı olarak belirlenmiştir. Çocuklara özgü olarak belirlenen bu yükümlüklerin asıl amacı, çocuğun suçtan korunmasıdır. Ancak bu yükümlülükler uygulamayı kısıtlayıcı niteliktedir. Bizce bu yükümlülüklerin yanında çocuğa, günün şartlarına ve çocuğun sosyal ve ekonomik şartlarına göre hâkimin veya savcının takdir ettiği her türlü yükümlülüğün uygulanması sağlanmalıdır. Bu durumun hem çocuk için hem de toplum için faydalı olacağını düşünmekteyiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ADLÎ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN
İNFAZI, KANUN YOLU, DEVAMININ İNCELENMESİ, SONA
ERMESİ, MAHSUBU VE HAKSIZ UYGULANMASI NEDENİYLE DOĞAN
ZARARIN TAZMİNİ

A) ADLÎ KONTROL KARARLARININ İNFAZI

1. Genel Olarak

Adli kontrol altına alınmasına karar verilen kişi hakkında kararın hangi merci tarafından infazının yapılacağı hususunda CMK’da özel bir düzenleme yoktur. Bu sebeple adli kontrolün infazı genel hükümlere tabidir. Bu kapsamda CMK’nın 36/2 maddesine göre; mahkemelerce verilen kararların infazını Cumhuriyet savcılıklarının yapacağı düzenlendiğinden, adlî kontrol yükümlülüklerinin de takibi ve infazı Cumhuriyet savcılığı tarafından yapılacaktır. Bunun yanında bu görev, her ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı nezdinde, 20.07.2005 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi ile Koruma Kurulları Kanununa göre kurulan Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğüne aittir. Bu Kanununun 12. ve 13. maddelerinde, adlî kontrol altına alınan şüpheli ve sanıkların kararda belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütmek bu kurumların görevleri arasında sayılmıştır³⁵¹. Ayrıca bu kanuna göre çıkarılan Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliğinin 13. ve 14. maddelerinde, soruşturma ve kovuşturma evrelerinde CMK’nın 109 ve ÇKK’nın 20. maddeleri kapsamında verilen adlî kontrol kararlarının yerine getirilmesi görevi bu kurumun görevleri arasında sayılmıştır.

Anılan kanun ve yönetmelikle adlî kontrol kararlarının infazı ve denetimini yapmak genel kolluk yerine, daha fazla uzmanlaşma imkânı olan Cumhuriyet

³⁵¹ DSYMKKY m. 13/1-a “4.12.2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 109 uncu maddesi ile 3.7.2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 20 nci maddesi gereğince haklarında adli kontrol kararı verilen şüphelilerle ilgili olarak, kararda belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütmek”.

başsavcılığına bağlı ayrı bir teşkilat olan Denetimli Serbestlik Yardım Merkezi şube müdürlüğüne verilmiştir³⁵². Adli kontrol yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin usul ve esasları her yükümlülük için ayrı ayrı değinilmek suretiyle Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği'nin 19 ila 33 maddeleri arasında düzenlemiş olup bu hükümlerin adli kontrol kararlarının infazında dikkate alınması gerekmektedir³⁵³.

Hakkında adli kontrol kararına hükmedilecek şahıs hakkında CMK gereğince bir ya da birden fazla yükümlülüğe uymasına karar verilebilir. Uygulamada genellikle yurt dışına çıkmamak, düzenli olarak kararda belirtilen yerlere başvurmak, kararda belirtilen kontrol tedbirlerine uymak, alkol ve uyuşturucu tedavisini kabul etmek, mahkemece öngörülecek bir güvence bedeli yatırmak, silah taşımamak, varsa ruhsatlı silahını adli emanete teslim etmek, suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynı veya kişisel güvence göstermek, aile yükümlülüklerini ifa edeceğine dair ve ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek şeklinde karar verilebilmektedir³⁵⁴.

İkinci bölümde yükümlülükleri incelediğimiz sırada her birinin nasıl infaz edileceğine ayrıntılı bir şekilde değindiğimiz için tekrardan kaçınmak adına yeniden ayrı ayrı infazının nasıl olacağını irdelemek yerine, bu yükümlülüklerin infazı için çok önemli bir yere sahip, adli kontrol kadar yeni bir kurum olan Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri şube müdürlükleri nezdinde denetimli serbestlik sistemini inceleyeceğiz.

2. Yükümlülüklerin İnfazı Yönünden Denetimli Serbestlik Sistemi

Ülkemizde bu sistemin uygulanmasına yönelik ilk adım, 03.07.2005 tarihli ve 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanununun yürürlüğe girmesi ile atılmıştır. Bu kanun gereğince Adalet Bakanlığı Ceza

³⁵² KUNTER/YENİSEY/NUHOGLU, s. 742.

³⁵³ ÖZGÜVEN, s. 346.

³⁵⁴ NURSAL/ATAÇ, s. 360.

ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerinden sorumlu daire başkanlığı ile daire başkanlığına bağlı 133 ağır ceza merkezinde denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlükleri ile koruma kurulları kurularak çalışmalarına başlamıştır³⁵⁵. DSYM Şube Müdürlükleri'nde bir şube müdürü, bürolarda birer şef, yeterli sayıda psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, öğretmen ve benzeri alanlarda eğitim alan personel ile bu alanda özel hizmet içi eğitim almış diğer unvanlardaki personel ve yönetim hizmetlerini yürütecek görevliler bulunacaktır³⁵⁶. Denetimli serbestlik sisteminin Türk hukuk sisteminde yer alması, Avrupa uyum yasalarının bir sonucu olmakla beraber; denetimli serbestlik, Türk toplumunun ihtiyaçlarından doğmuş, çağdaş, ekonomik ve sosyal fayda sağlamayı gözeten, kişinin ıslahı ve topluma kazandırılmasını esas alan, toplum temelli alternatif bir ceza infaz yöntemidir³⁵⁷.

Yönetmelikte yapılan tanıma göre denetimli serbestlik mahkemece belirtilen süre ve koşullar içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli, sanık veya hükümlünün topluma bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulamadır(DSYMKKY m.4). Denetimli Serbestlik Şube Müdürlüğü'nün kuruluş aşamasında yapılan çalışmalarda, gerek hapis dışı ceza ve tedbirlere mahkûm edilen kişileri gerekse şartla tahliye edilen ya da cezası tecil edilen kişilerin topluma uyumları açısından gerekli psiko-sosyal yardımı yapmak, suç mağdurlarına yardım etmek, bu tür cezaları infaz etmek ve suçluları denetlemek, ayrıca haklarında sosyal araştırma raporları yazarak adli mercilere iletecek bir kuruma ihtiyaç duyulduğu vurgulanarak, bu kurumların kurulduğu üzerinde durulmuştur³⁵⁸.

Denetimli serbestlik ve yardım hizmetleri Avrupa'da 19. yüzyılın başlarında verilmeye başlanmıştır³⁵⁹. Denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerinin verilmeye başlanıldığı ilk yıllarda temel amaç, salıverilen hükümlüyü izlemek ve denetlemektir. 20.

³⁵⁵ ÇAKMANUS, Ömer, “Denetimli Serbestlik ve Dayanışma”, Rize Adliyesi Çisenti Dergisi, Rize 2008, s. 50.

³⁵⁶ ÖZTÜRK, Sezai, “Adli Kontrol”, Rize Adliyesi Çisenti Dergisi Rize 2008, s. 48.

³⁵⁷ NURSAL/ATAÇ, s. 45.; ŞENTUNA, s. 135.; İNCE, s. 123.; ÖZTÜRK, s. 48.

³⁵⁸ ÇİÇEK, Cemil, Türkiye’de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri, Adalet Bakanlığı CTEGM Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, Ankara 2005, s.30.

³⁵⁹ Bkz. GANDİNİ, Luisa, Türkiye’de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri, Adalet Bakanlığı CTEGM Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, Ankara 2005, s.43 vd.

yüzyılda ise temel amacın hükümlüyü izlemek ve denetlemekten ziyade hükümlüye yardım etmek olduğu göze çarpmaktadır³⁶⁰. Bu durum, insan haklarında dünya çapında meydana gelen olumlu gelişmelerin sonucudur.

Ülkemizde denetimli serbestlik, suç şüphesinin öğrenilmesinden infazın tamamlanmasına kadar altı ayrı alanda uygulanabilmektedir. Bunlar, infaz hizmetleri, madde bağımlıların rehabilitasyonu, rapor hazırlama, cezasının yerine getirilmesi, rehberlik, koruma ve yardımdır³⁶¹. Denetimli serbestlik sistemiyle, suç için öngörülen cezalara alternatif olarak verilen tedbir kararlarının toplum içinde yerine getirilmesi sağlanarak, hükümlüler topluma kazandırılacak ve sonuçta ceza infaz kurumlarının yoğunluğu azaltılmış olacaktır³⁶². Özellikle ilk kez suç işlemiş kişilerin cezaevlerine girerek farklı suç ve suçlu tipleriyle temasa geçerek suç konusunda daha donanımlı olması engellenecektir³⁶³.

Bu sistem insanı ve insan haklarını ön planda tutan ve buna hizmet eden bir sistem olarak öngörülmüştür. Denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerinde insan onuruna saygı ve dürüstlük, gizlilik, tarafsızlık ve çocuğun yüksek yararı olmak üzere dört temel ilke belirlenmiştir(DSYMKKY m.5). Yönetmeliğin 5. maddesinde sayılan ilkeler ışığında yapılacaktır. Bu ilkeler Yönetmeliğin 5. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: “*İnsan onuruna saygı ve dürüstlük*”: Ülkemizin taraf olduğu uluslar arası sözleşmelerde ve Anayasada ifadesini bulan “*kişi dokunulmazlığı*”, “*kişinin maddî ve manevî varlığının korunması*” ve “*kişi hürriyeti ve güvenliği*” gibi temel hak ve hürriyetlerin bir uzantısı olarak³⁶⁴ adli kontrol kararlarının infazında görev alanlar, insan haklarına saygı, dürüstlük ve kararlılık çerçevesinde hareket eder, görevlerini yerine getirirken kişileri aşağılayıcı, onurlarını kırıcı veya küçük düşürücü davranışlarda bulunmazlar. “*Gizlilik*”: Görevliler, şüpheli, sanık veya bunların ailesi hakkında öğrenmiş olduğu bilgilerin veya düzenlediği raporların gizliliğini korumak

³⁶⁰ İNCE, s. 124.

³⁶¹ KARA, Mehmet Ali, **Toplum İçin, Toplumla El Ele, Yeni Ceza Adaleti Anlayışı İçinde Çağdaş İnfaz Anlayışı “Denetimli Serbestlik”**, Rize Adliyesi Çisenti Dergisi Rize 2008, s.48.

³⁶² Bkz. İPEK, Kenan, Türkiye’de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri, Adalet Bakanlığı CTEGM Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, Ankara 2005, s.17 vd.

³⁶³ İNCE, s. 123.

³⁶⁴ ÇOLAK, Haluk/ALTUN, Uğurtan, “**Denetimli Serbestlik Kavramının Yaptırım Teorisi ve Penolojik Bakımından Tahlili ile Pozitif Hukukumuzdaki Düzenlemeler**”, Adalet Dergisi, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, S. 25, Ankara 2006, s. 25.

zorundadırlar. Bu bilgiler kanunun zorunlu kıldığı hâller dışında hiçbir kurum ve kişiye verilmez. “*Tarafsızlık*”: Adli kontrol kararlarının infazında görev alanlar, görevleri ile ilgili belgeleri inceleyebilir, ancak buradan elde ettiği bilgilerle ilgili olarak soruşturmanın gizliliği ilkesine uyar, tarafsızlığına gölge düşürecek davranış ve ilişkilerden kaçınır ve davanın taraflarına eşit uzaklıkta durmak zorundadırlar. “*Çocuğun yüksek yararı*”: Adli kontrole ilişkin kararların infazında yetişkin ve çocuklar hakkında yürütülecek işlemler ayrı ayrı yapılır ve çocukların yüksek yararının korunmasına özen gösterilir. Bu ilkeler değerlendirildiğinde genel olarak infazda görevlendirilecek şahıslara davranışlarına yön vermek maksadıyla düzenlendikleri göze çarpmaktadır. Bunun yanında adli kontrol kurumundan beklenen yararın elde edilmesi için şüpheli ya da sanıkların bireysel farklılıklarını nazara almak gerekir³⁶⁵.

Bir şahıs hakkında adli kontrol tedbirine hükmedilmesi durumunda, yukarıda da belirtildiği gibi bu kararın infazını Cumhuriyet savcılığı yapacaktır. Cumhuriyet savcılığı bu görevi Denetimli Serbestlik Şube Müdürlüğü aracılığıyla yerine getirir. Bu kurumla ilgili yönetmeliğin ilgili maddelerinde adli kontrolün uygulanma şekilleri ayrı ayrı düzenlenmiştir. Hâkim tarafından verilen şüpheli veya sanık hakkındaki adli kontrol kararının, Cumhuriyet savcılığına gönderilmesini takiben, Cumhuriyet savcılığının adli kontrol kararlarının kaydına mahsus deftere kaydedilir. Deftere kaydedildikten sonra infaz için savcılıkça şube müdürlüğüne gönderilir. Şube müdürlüğü de bu kararı kendi bünyesinde tuttuğu adli kontrol defterine kaydeder.

Yönetmelik hükmü gereğince adli kontrol yükümlülüğünün infazı amacıyla şube müdürlüğü tarafından, şüpheli veya sanığa, karar çocuk hakkında ise kanunî temsilcisine tebligat yapılır. Tebligata uyan şahsın müracaatı üzerine şube müdürlüğünce denetim planı yapılmaktadır. Bu denetim planına göre şahsın denetim görevlisi ve memuru³⁶⁶ tarafından yükümlülüğe uyup uymadığı hususunda takibi yapılır. Şüpheli veya sanık tedbire uymaz ise, plana uyması için uyarılır, uyarıya rağmen, yükümlülükler uymaması hâlinde yükümlülüğün ihlâl edildiği kabul edilir. Bu

³⁶⁵ UÇDU, s. 71; OCAK, s. 78.

³⁶⁶ DSYMKKY m. 4/1-g) “Denetim görevlisi: Şube müdürlüğü veya büroda kadrolu veya geçici olarak görev yapan psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve öğretmeni..., i) Denetleme memuru: Şube müdürlüğü veya büroda kadrolu veya geçici olarak görev yapan infaz ve koruma baş memuru ile infaz ve koruma memurunu ifade eder.”

durumda şüpheli veya sanık hakkındaki dosya kapatılarak gereğinin yapılması için savcılığa gönderilir. Şüpheli veya sanığa kendi kusurundan kaynaklanan sebeplerle tebligat yapılamaz ise önceden savcılığa veya mahkemeye bildirdiği adrese yapılan tebligat geçerli sayılır.

Denetim planı, yükümlülüklerin uygulanması açısından çok önemli bir yere sahiptir. Denetim planı, şube müdürlüğü veya büroca, kanun ve diğer kanunlarla verilen görevlerin yerine getirilmesi için soruşturma ve kovuşturma evreleri ile hükümden veya salıvermeden sonra hazırlanan plandır³⁶⁷. Bu planda, şüphelinin uymak zorunda olduğu mükellefiyetlerin neler olduğu, bu tedbirlere hangi biçim ve müddetlerde uyulması icap ettiği, haftanın ya da ayın hangi günlerinde denetimli serbestlik ve yardım merkezini ziyaret edeceği, yaşamasını hangi koşullar altında devam ettireceği gibi hususlar yer alacaktır³⁶⁸. Denetim planları denetimli serbestlik tedbiri altındaki şüpheli, sanık veya hükümlü hakkında hazırlanır. Hazırlanan denetim planı doğrultusunda yapılan üç aylık uygulamanın değerlendirildiği, ayrıca raporun hazırlandığı dönemden sonraki üç aylık süreçte yapılması düşünülen mesleki çalışmaların açıklandığı belgeye denetim raporu denir³⁶⁹.

Uygulamada genellikle hakkında adli kontrol kararı verilen şahsın şube müdürlüğüne düzenli olarak başvurması ile durumu ve yükümlülüklerine uyup uymadığı kontrol edilmektedir. Ancak bunun yanında adli kontrol altına alınan şahıs düzenli olarak şube müdürlüğüne başvurabileceği gibi denetleme görevlisi veya memuru tarafından evinde, işyerinde veya okulunda ziyaret edilebilir. Kişinin gösterdiği gelişme ve uyuma göre ziyaret sıklığı değiştirilebilir³⁷⁰.

Şahıs hakkında CMK'nın 109. maddesi ile ÇKK'nın 20. maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde sayılan adli kontrol tedbirine hükmedildiğinde, adli kontrol kararında belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi, Denetimli Serbestlik ve

³⁶⁷ Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı, Adalet Bakanlığı CTEGM Denetimli Serbestlik Yardım Hizmetleri Sorumlu Daire Başkanlığı Ankara 2006, s.18.

³⁶⁸ NURSAL/ATAÇ, s. 360.; KARA, s.48.

³⁶⁹ KAMER, Vehbi Kadri, "Ceza Adalet ve İnfaz Sistemi İçinde Denetimli Serbestlik Sisteminin Önemi", Adalet Dergisi, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, S. 31, Ankara Mayıs 2008, s. 76.

³⁷⁰ NURSAL/ATAÇ, s. 360.

Yardıml Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu'nun 12. maddesi gereğince denetimli serbestlik ve yardıml merkezlerinin görevidir. Burada infaz sistemimizle paralel olarak şüpheli veya sanığın yerleşim yerindeki savcılığa bağılı şube müdürlüğü infazı yapmakla yetkili ve görevli müdürlüktür. Şüpheli veya sanık hakkında birden fazla yükümlülük belirlenmesi hâlinde her bir yükümlülüğün kaydı ve takibi ayrı yapılmalıdır.

Adli kontrol altına alınan şahıs, mahkeme kararıyla kendisine yüklenilen ve denetimli serbestlik merkezince bu hükmün uygulanmasına ilişkin olarak hazırlanmış olan denetim planına uymak zorundadır. Bu planda yer alan yükümlülüklerle uymamak ya da bunları savaqlamak, randevulara gelmemek, tedavi sürecindeki test tetkik ve ilaç programına uymamak, eğitim gördüğü kurumu terk etmek veya derslere devam etmemek, mesleki eğitim aldığı veya kamu hizmetinde çalıştığı işyerine gitmemek veya savaqlamak veya mahkeme kararıyla gitmesinin yasaklandığı yere gitmek, görüşmesinin yasaklandığı kişilerle görüşmek, yapması yasak olan şeyleri yapmak veya bunlara katılmak birer ihlal sebebi olarak değerlendirilir. Bu durumda yükümlülüğün ihlaline ilişkin yaptırımlar uygulanabilir ve şüpheli ya da sanığın tutuklanmasına karar verilebilir³⁷¹.

Denetimli Serbestlik şube müdürlükleri ve büroların denetimi bağılı buldukları yerdeki Cumhuriyet savcılığı ve adalet bakanlığı müfettişleri tarafından yapılır. Denetimlerde, şube müdürlükleri veya bürolarda çalışanların görevlerini kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelere uygun olarak yapıp yapmadıklarını, Cumhuriyet başsavcılığından veya mahkemelerden gelen kararların derhâl işleme alınıp alınmadığını, işlemlerin yapılmasında, projelerin yürütülmesinde ve raporların düzenlenmesinde ihmal veya gecikme olup olmadığını, denetim esaslarına uymayanların ilgili mercie zamanında bildirilip bildirilmediğı hususlarına dikkat edilir(DSYMKKY m.130).

Denetimli Serbestlik ve Yardıml Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanununun 10/1 maddesine göre, adalet komisyonlarının bulunduğı yerlerdeki Cumhuriyet başsavcılıklarına bağılı olarak bir DSYM Şube Müdürlüğü kurulması şube

³⁷¹ NURSAL/ATAÇ, s. 135

müdürlüğü bulunmayan ilçelerde ise denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerini yürütmek üzere şube müdürlüğüne bağlı büro kurulması kabul edilmiştir. Yetki alanında şube müdürlüğü veya büro bulunmayan Cumhuriyet savcılığı, kararı adli kontrol kararlarının kaydına mahsus deftere kaydettikten sonra bağlı olduğu şube müdürlüğünün bulunduğu Cumhuriyet başsavcılığına gönderir ve bu karar adli kontrol defterine kaydedilir. Bu şekilde adli kontrol kararının infaz işlemlerine başlanır. Kanunun bu şekilde öngördüğü halde uygulamada bu kararların infazında personel ve hizmet içi eğitim eksikliğinden kaynaklanan birçok sorun vardır. Ayrıca adli kontrol, sosyal hizmetliler tarafından uygulaması yapılan bir denetim olup, olayla ilgili delil, iz, eser veya emarelerin ele geçirilmesi için bir araç olmadığından bu tedbirin adli kolluk yerine, denetimli serbestlik şube müdürlükleri gibi sosyal çalışmacılar tarafından yerine getirilmesi daha uygundur³⁷².

B) ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜĞÜNE UYULMAMASININ SONUÇLARI

Ceza Muhakemesi Kanununun 112. maddesinde adli kontrol yükümlülüğüne uymamanın yaptırımı olarak tutuklama öngörülmüştür. Buna göre; adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercinin tutuklama kararı verilebileceği³⁷³ düzenlenmiştir. Öğretide ve kanun maddesinin gerekçesinde bu durumun yaptırımının tutuklama gibi ağır bir sonucu öngörmesi, şüpheli veya sanığın, kendisine sağlanan olanağı kötüye kullanmasından dolayı olduğu belirtilmiştir³⁷⁴. Bu görüşün dayanağı soruşturmada veya kovuşturma sırasında şüpheli veya sanık hakkında, şartları oluşmasına rağmen tutuklama kararı verilmeyerek, adli kontrol altına alınmıştır. Böylelikle şahsa daha hafif bir tedbir uygulanmıştır. Buna rağmen şahıs, adli kontrol yükümlülüklerini yerine getirmeyerek mevcut durumu kötüye kullanmıştır. Bu sebeple şahsın kendisine uygulanan daha hafif tedbire rağmen, tedbire uymadığı için tutuklamayı hak ettiği kabul edilmiştir.

³⁷² Aynı yönde görüş için bkz. **KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU**, s.971

³⁷³ **CENDEL/ZAFER**, s. 359.; **ÇOLAK/TAŞKIN**, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s. 365.; **UÇDU**, s. 75; **OCAK**, s. 78; **ÖZGÜVEN**, s. 344; **CMK** m. 112.

³⁷⁴ **ŞAFAK/BİÇAK**, s. 229; **YAŞAR**, s. 624; **CMK**'nın 112. madde gerekçesi "...Tasarı, şüpheli veya sanığın, kendisine sağlanan olanağı kötüye kullanmış olmasını göz önünde bulundurarak böyle bir yaptırımı uygun saymıştır. Bu gibi hâllerde tutuklanmaya itiraza ilişkin hükümler, elbette ki, geçerlidir."

Adli kontrol altına alınan şüpheli veya sanık hakkında yükümlülüğü ihlal ettiğinden bahisle tutuklama kararının verilebilmesi için, öncelikle kasten yükümlülüğe uymamış olması aranacaktır. Kast, şüpheli veya sanığın bilerek ve isteyerek yükümlülüğe uymamasını ifade eder. Tedbirlere uymama hâlinde doğrudan doğruya tutuklama kararı verilemeyecek, önce yakalama emri düzenlenecek, yakalama emri gereğince yakalanan şüpheli veya sanık sorgusu yapıldıktan sonra tutuklanacaktır³⁷⁵. Bu sorgu sonrasında, adli kontrol yükümlülüğüne uymama kastının delillerle ispatı durumunda tutuklama kararı verilebilecektir. Tutuklama kararı verecek hâkimin tutuklama taleplerinde olduğu gibi olayı araştırma görevi ve yetkisi vardır. Hâkim yükümlülük konusunda şube müdürlüğü tarafından düzenlenen evrakları ve denetim planını inceler, bu konuda adli kontrol altına alınan şahsa sorular sorabilir. Adli kontrol altına alınan şahsın yükümlülüğe uymama konusunda haklı bir mazereti varsa tutuklama kararı vermez, gerekirse adli kontrol yükümlülüğünün şartlarını değiştirebilir veya hafifletebilir. CMK'nın 112. maddesinde açıkça “...verebilir” denildiğinden, bu tabirden anlaşılacağı üzere şüpheli veya sanığın yükümlülüğü kasten ihlal etse bile hâkim takdir hakkını kullanarak tutuklama kararı vermeyebilir³⁷⁶.

Soruşturma aşamasında denetimli serbestlik şube müdürlüğünün yazısı üzerine veya Cumhuriyet savcısı re'sen şüphelinin adlî kontrol yükümlülüğünü yerine getirmediğini tespit ederse, hâkimden bu hususu belirterek tutuklama talebinde bulunulabilecektir. Daha önce değindiğimiz gibi savcı şahsın haklı mazereti üzerine yükümlülüğü ihlal ettiğini tespit ederse tutuklama talebi yerine adli kontrolün şartlarının değiştirilmesini isteyebilir. Kovuşturma aşamasında ise mahkeme, Cumhuriyet savcısının adli kontrol yükümlülüğünün ihlal edildiğini yazılı veya sözlü olarak ileterek tutuklama istemi veya re'sen yükümlülüklerin ihlâl edildiğini tespit etmesi üzerine tutuklama kararı verebilecektir.

³⁷⁵ **KARAKURT**, <http://www.turkhukuk sitesi.com>; **ALDEMİR**, Hüsnü, Kanun, Tüzük, Yönetmelik ile Diğer Mevzuat Işığında Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Açıklaması, C. I, Ankara 2007, s. 314., **ŞENTUNA**, s.131.

³⁷⁶ **ÖZGÜVEN**, s.344.

Adli kontrol yükümlülüğünü kasten yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında CMK'nın 112 maddesinde “...*hükmedilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun...*” yetkili ve görevli yargı merci tarafından “*hemen*” tutuklama kararı verilebileceği belirtilmiştir. Buradan adli kontrolün uygulandığı tüm suçlarda tutuklama kararı verilebileceği sonucu çıkmaktadır. Hatta tutuklama yasağı hâllerinde dahi tutuklama kararı verilebilecektir³⁷⁷. Böylelikle üst sınır bir yıla kadar olan suçlardaki tutuklama yasağına istisna getirilmiş olmaktadır³⁷⁸. Ancak CMK'nın 112. maddesinde “...*hükmedilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun..*” ifadesi yer alması itibariyle sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda adli kontrole hükmedilmesi hâlinde, adli kontrol yükümlülüklerini yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilemeyecektir³⁷⁹.

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında tutuklama yasağı olması nedeniyle adli kontrol tedbiri uygulandığında, 15 yaşından küçük suça sürüklenen çocuğun kasten tedbire uymaması halinde tutuklanıp tutuklanmayacağı konusunda kanunda bir düzenleme yoktur. ÇKK'nın 21. maddesinde açıkça 15 yaşını doldurmamış çocuklar için üst sınırı 5 yıldan fazla olmayan suçlar için tutuklanma yasağı öngörülmüştür. Bu hüküm mutlak olduğu için, adli kontrol hükümlerini bilerek ve isteyerek ihlal etse bile suça sürüklenen çocuklar hiçbir şekilde tutuklanamayacaktır³⁸⁰.

CMK'nın 109. maddesinin 7. fıkrasına, 19.12.2006 tarih ve 5560 sayılı kanunla eklenen fıkra ile tutuklulukta CMK'nın 102. maddesine göre azami sürelerin dolması nedeni ile salıverilenler hakkında salıverildikten sonra suçun öngördüğü cezanın üst sınır koşulu aranmaksızın adli kontrol yükümlülüklerin uygulanabilmesi öngörülmüştür. Bu şahıslar hakkında adli kontrol yükümlülüğüne kasten uymamaları hâlinde tutuklama kararı verilip verilmeyeceği hususunda CMK'da açık bir düzenleme yoktur. CMK'nın 102. maddesinin yürürlüğü daha önceden ertelenmiş olup 01.01.2011

³⁷⁷ **TURHAN**, Faruk, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006, s.233; **ÖZGÜVEN**, s.344; **ÖZTÜRK/ERDEM**, s.512

³⁷⁸ **ÇAKIN**, Akın, “**Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Açısından Adli Kontrol**”, Adalet Dergisi, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, S. 30, Ankara Ocak 2008, s. 42; **PARLAR/HATİPOĞLU**, s. 467.

³⁷⁹ **DARENDE**, Yeliz, “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunuyla Hukukumuzda Giren Adli Kontrol Müessesesi ile Bu Bağlamda Yenilenen Tutuklama Müessesesi”, T.Y. <http://turkhukuk sitesi.net.hukukforum>,(Erişim Tarihi: 15.11.2010) **ÖZGÜVEN**, s.344

³⁸⁰ **BİNİCİ**, s.7.

tarihinde yürürlüğe girdiğinden henüz bu konuda uygulamada da örnekler yoktur. Fakat kanaatimizce CMK'nın 102. maddesi açıkça tutuklulukta geçecek azami süreyi belirlemiştir. Bu hüküm emredici hükümdür, yoruma açık değildir. Şüpheli ve sanık bu maddeyle infaza dönüşen tedbir niteliğindeki tutuklamadan korunmak istenmiştir. Bu şahıslar hakkında henüz suçlulukları sabit olmamasına karşın tutuklama süreleri itibariyle mağdur oldukları açıktır. İşte bunun önüne geçmek için CMK'nın 102. maddesi kanuna eklenmiştir. Sonuç olarak mevcut düzenlemeler gereğince adli kontrol altına alınan şahsın yükümlülükleri isteyerek yerine getirmemesi durumunda, bu suç nedeniyle azami süre tutuklu kaldığı için yeniden tutuklama yoluna gidilemeyecektir. Bu durumun çözümü yeni bir yasal düzenleme yerine, yargının sorunlarının çözülmesi ve bu suretle yargının hızının artırılması ile mümkündür.

Tutuklama kararı verebilecek görevli ve yetkili mahkeme açısından ise; adli kontrol altında bulunan şüpheli veya sanığın adli kontrol yükümlülüğünü kasten yerine getirmemesi nedeniyle verilecek tutuklama kararı, soruşturma evresinde soruşturmanın yürütüldüğü yargı çevresinde bulunan sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde ise davayı görmekle yetkili ve görevli olan mahkeme tarafından verilecektir³⁸¹. Bu gibi hâllerde tutuklama usulü geçerli olup, tutuklanmaya itiraza ilişkin hükümler geçerlidir³⁸².

³⁸¹ **ÇOLAK/TAŞKIN**, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, s. 497 ve 498.

³⁸² **NOYAN**, Erdal, Ceza Muhakemesi, Ankara 2005, s.263; **ŞENTUNA**, s.131; **HACIOĞLU**, s.190; "...5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 271/2. maddesindeki "İtiraz yerinde görülürse merci, aynı zamanda itiraz konusu hakkında da karar verir.", 4. fıkrasındaki "Merciin, itiraz üzerine verdiği kararları kesindir; ancak ilk defa merci tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir. 've yine anılan Kanun'un 111/2. maddesindeki "adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edebilir." şeklindeki düzenlemeler karşısında, Ankara 19. Asliye Ceza Mahkemesinde ilk defa şüpheli hakkında tahliye ve adli kontrole ilişkin karar verildiği cihetle, Cumhuriyet Başsavcılığınca yapılan 18. 4.2008 tarihli itiraz üzerine bir karar verilmesi gerektiği dikkate alınmaksızın, yazılı şekilde gerekçe ile itirazın reddine karar verilmesinde isabet görülemediğinden bahisle 5271 sayılı CMK.nun 309.maddesi gereğince bozulması lüzumu, Yüksek Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 26.5.2008 gün ve 29640 sayılı Kanun Yararına Bozma talebine atfen C. Başsavcılığından tebliğname ile daireye ihbar ve dava evrakı birlikte tevdi kılınmakla gereği düşünüldü.Kanun yararına bozma istemine dayanan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının ihbarname içeriğinin yerinde olduğu anlaşıldığından Ankara 7. Ağır Ceza Mahkemesinin 21.4.2008 tarih ve 2008/546 değişik iş sayılı kararının; CMK.nun 309. maddesi uyarınca BOZULMASINA, müteakip işlemlerin mahallinde merciince yapılmasına ve dosyanın mahalline gönderilmek üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına TEVDİİNE.." **Yargıtay 5. CD,16.7.2008 9466-7622, (EROL, Ceza Muhakemesi Kanunu, s.744.)**

C) ADLÎ KONTROL KARARLARINA KARŞI KANUN YOLU

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 111/2 maddesine göre adli kontrole ilişkin hâkim ve mahkeme kararlarına karşı başvurulacak kanun yolu ,tüm koruma tedbirlerinde olduğu gibi itiraz olarak kabul edilmiştir. Soruşturma ve kovuşturma evresinde mahkeme veya hâkim tarafından verilen adlî kontrol kararlarına karşı bu kararın değiştirilmesi ya da kaldırılmasına yönelik itiraz mümkündür³⁸³.

1. İtiraz

İtiraz kanun yolu, CMK'nın 267 ile 271. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Mahkeme tarafından verilen son kararlara karşı temyiz yoluna gidilebilirken, henüz karar verilmeden evvel, hâkim kararı ile kanunun belirttiği hallerde, mahkeme ve hâkim kararlarına karşı itiraz yoluna başvurulabilir(CMK m.267). İtiraz yolu açık olan karar, istinaf veya temyize tâbi aşamaya henüz gelmemiş karardır³⁸⁴. Hâkim veya mahkeme kararına karşı, kanunda belirtilen kişiler tarafından süresi içinde kararı verecek mercie yapılacak başvuru üzerine kararın yeniden incelenmesine ilişkin kanun yoluna itiraz denir³⁸⁵. İtiraz olağan kanun yollarından biridir. İtiraz üzerine yapılacak inceleme, hem maddî, hem de hukukî yönden yapılır³⁸⁶. Buna göre, bir karara temel teşkil eden deliller ve maddî olgular ile bunu doğuran hukukî durum birlikte değerlendirilerek bir karar verilir³⁸⁷. Kural olarak hâkim kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir, ancak bazı mahkeme kararlarına karşı da açıkça kanunda yazılı olduğu hallerde itiraz yoluna başvurulabilmektedir.

³⁸³ HACIOĞLU, s.187.

³⁸⁴ İNAN, Kubilay, Ceza Yargılamasında Yasa Yolları, Ankara 2006, s. 69.

³⁸⁵ ÖZBEK, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 701; CENTEL/ZAFER, s. 738; SOYASLAN, Ceza Muhakemesi..(2010), s.526; KUNTER/YENİSEY/ NUHOĞLU, s. 1273; ÇOLAK/TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi.., s. 738; ÖZTÜRK/ERDEM, s. 833; ÜNVER /HAKERİ, s. 331.

³⁸⁶ SOYASLAN, Ceza Muhakemesi.. (2010), s.531.

³⁸⁷ ÖZBEK, Ceza Muhakemesi Hukuku.., s. 707.

2. İtiraz Yoluna Başvurabilecek Kişiler

Adlî kontrol tedbirine ilişkin hâkim veya mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna adlî kontrol altına alınan şüpheli veya sanık başvurabileceği³⁸⁸ gibi, Cumhuriyet savcısı ve mağdur da adli kontrol talebinin reddedilmesi hâlinde bu karara itiraz edebilir³⁸⁹. CMK'nın 262. maddesi gereğince şüpheli veya sanığın yasal temsilcisi, müdafii ve eşi de itiraz yoluna başvurabilir.

3. İtiraz Mercii

Adli kontrol kararına karşı başvurulacak merci ilk olarak kararı veren mahkeme veya hâkimdir. Soruşturma aşamasında vermiş olduğu adlî kontrol kararına itiraz edilen hâkim veya mahkeme öncelikle dosyayı soruşturmayı yürüten savcılıktan talebe ilişkin görüş ile birlikte ister, yaptığı inceleme sonucunda, itirazı yerinde görür ise kararını değiştirir veya kaldırır. İtirazı yerinde görmez ise üç gün içerisinde yetkili mercie gönderir(CMK m.268/2).

Kovuşturma aşamasında ise; itiraz üzerine muhakeme sulh ceza mahkemesinde ise doğrudan itiraz üzerine inceleme yapar, itirazı haklı görürse kaldırır, görmez ise itirazı inceleme merciine, yani yargı çevresinde bulunan asliye ceza mahkemesine gönderir. Sulh ceza işleri asliye ceza mahkemesi tarafından yürütülüyor ise bu durumda itirazı inceleme merci, yargı çevresinde bulunan ağır ceza mahkemesi başkanıdır(CMK 268/3-b). Asliye ceza mahkemesinde devam eden bir muhakemeye ilişkin verilen kararlarda ise, öncelikle savcılıktan görüş sorulur, bu görüş alındıktan sonra, hâkim bu görüşle bağlı olmaksızın yukarıda açıklanan usule göre inceleme yapar, incelemenin ardından itiraz haklı görülmezse itiraz mercii yargı çevresinde bulunduğu ağır ceza mahkemesidir. Eğer muhakeme ağır ceza mahkemesinde olursa veya bu karar ağır ceza mahkemesi başkanı tarafından verilmiş ise kararlar hakkındaki itirazların

³⁸⁸ ÇOLAK / TAŞKIN, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s. 364

³⁸⁹ ÖZGÜVEN, s.343.

incelenmesi, o yerde ağır ceza mahkemesinin birden çok dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye; son numaralı daire için birinci daireye; o yerde ağır ceza mahkemesinin tek dairesi varsa, en yakın ağır ceza mahkemesine aittir. Ağır ceza mahkemesinde devam eden muhakemede de asliye ceza mahkemesinde olduğu gibi karardan önce savcılıktan görüş alınır.

4. İtirazın Süresi, İncelenmesi ve Sonuçları

Yukarıda belirtilen kişilerce hâkim veya mahkeme tarafından verilen adli kontrol kararına ilişkin itiraz usulü, kararın tebliğinden veya ilgililerin kararı öğrendiği günden itibaren yedi gün içinde kararı veren mercie verilecek bir dilekçe veya sözlü olarak tutanağa geçirilmek koşulu ile zabıt kâtibine beyanda bulunmak suretiyle yapılır(CMK m.268/1).

İtiraz hakkında duruşma yapılmaksızın karar verilir. Ancak, gerekli görüldüğünde Cumhuriyet savcısı ve müdafii veya vekil dinlenir(CMK m.271/1). Ancak adli kontrol altına alınan şahsın yokluğunda verilen adli kontrol kararlarına karşı itiraz incelemesinin, sözlü oturum açılarak savunma hakkının kullanılmasını sağlayacak şekilde şüpheli veya sanığın veya müdafinin dinlenilmesinin düzenlenmesi hâlinde, hem şüpheli veya sanığa karara karşı çıkma sebeplerini ya da öngörülen yükümlülüklerden kendisi için en uygun olanıyla değiştirilebilmesini veya kaldırılmasını isteyebilmeyi sağlayacak savunma hakkı, hem de itiraz makamına karşı görüşleri dikkate alarak en uygun kararı verme imkânı sağlanmış olacaktır³⁹⁰. Başkaca itirazı inceleyen merci, inceleme ve araştırma yapabileceği gibi gerekli gördüğünde belli hususların ikmalini de isteyebilir. Bu inceleme ve araştırma mülga CMUK döneminde olduğu gibi her türlü delil toplanmasını da içerir³⁹¹.

Yapılan inceleme sonucunda merci, itirazı yerinde görürse kararı kaldırır veya itirazı reddeder. Bu karar, inceleme, araştırma ve değerlendirme için gerekli makul

³⁹⁰ HACIOĞLU, s. 188.

³⁹¹ İNAN, s. 76

süre gözetilerek, olanak bulunan en kısa zamanda verilmelidir³⁹². Merciiin, itiraz üzerine verdiği karar kesindir. Yani bu karara karşı başvurulacak başka bir merci yoktur.

İtiraz, adli kontrol altına alınan şahıs hakkında adli kontrol yükümlülüklerinin uygulamasını durdurmaz(CMK m.269/1). Ancak kararına itiraz edilen makam veya kararı inceleyecek merci, yerine getirmenin geri bırakılmasına karar verebilir(CMK m.269/2). Normal şartlarda hâkim veya mahkeme tarafından verilen adli kontrol kararının infazı yapılır. Mercii, inceleme sonunda itirazı yerinde görürse itiraz konusu hakkında da karar vermeye yetkili olduğundan; adli kontrolün devamına, yükümlülüklerin kısmen veya tamamen değiştirilmesine veya kaldırılmasına da karar verebilecektir. Eğer savcı tarafından yapılan adli kontrol talebinin, hâkim reddederse, savcının veya mağdurun bu karara itiraz etmesi durumunda, itiraz merciince itiraz kabul edilerek verilen adli kontrol kararına karşı, CMK’da açık hüküm bulunmadığından itiraz yoluna başvurma imkânı yoktur³⁹³. Aksinin savunulabileceği gibi, kanaatimizce kanunun yorumundan bu sonuç ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında bu karar kesin bir karar değildir. Her zaman bu kararla adli kontrol altına alınan şahıs savcıdan veya sulh ceza hâkiminden bu kararın kaldırılmasını isteyebilecektir. Talep üzerine verilecek karar yine itiraza tabi olacaktır.

Adli kontrol kararına karşı itiraz yoluna başvuruda, itiraz merciin belirlenmesinde yanılma olması hâlinde başvuranın hakkı ortadan kalkmaz³⁹⁴ ve başvurunun yapıldığı mercii, başvuruyu derhâl görevli ve yetkili olan mercie gönderir(CMK m.264).

³⁹² **KAHRAMAN**, Mehmet, s. 118.

³⁹³ **HACIOĞLU**, s. 188.; Bunun yanında eğer verilen tutuklama kararı ise, CMK’nın 271/4 maddesi gereğince itiraz yoluna başvurulabilir.

³⁹⁴ “Kasten yaralama suçundan sanık M... B...’in yapılan yargılaması sonucunda; adli kontrol tedbiri uygulanmasına dair (BİSMİL) Asliye Ceza Mahkemesinden verilen 9.5.2006 tarihli hükmün Yargıtay’ca incelenmesi sanık müdafii tarafından istenmekle ve dosya Yargıtay C.Başsavcılığının 30.1.2008 tarihli tebliğ namesiyle dairemize gelmekle yapılan inceleme sonunda gereği düşünüldü. Sanık hakkında 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanununun 20.maddesi gereğince verilen tedbir kararının, aynı kanunun 14. maddesi uyarınca itiraza tabi olup, 5271 sayılı CMK’nun 264. maddesi hükmü dikkate alınarak, sanık müdafinin yasal süre içerisinde verdiği temyiz dilekçesi itiraz niteliğinde kabul edilip bu hususta merciince karar verilmek üzere, dosyanın incelenmeksizin mahalline İADESİNE, 16.04.2008 gününde oybirliğiyle karar verildi.” **Yargıtay 2. Ceza Dairesi 2008/1572 E.N , 2008/7202 K.N, (UYAP Mevzuat ve İçtihat Programı.**

D) ADLİ KONTROLÜN DEVAMININ İNCELENMESİ

Adli kontrol tedbiri, tüm koruma tedbirleri gibi geçicidir. Bu tedbirle ulaşılmak istenilen muhakeme hukuku amacına ulaşıldığında, suçun kovuşturulması imkânının bulunmadığının tespit edilmesi durumunda ya da muhakemenin hükümle sona ermesi durumunda kişilerin hürriyetini kısıtlayan bu tedbir sona erecektir³⁹⁵. CMK'nın 108. maddesinde tutuklama kararlarının soruşturma evresinde şüphelinin tutukevinde bulunduğu süre içinde ve en geç otuzar günlük süreler itibarıyla tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından CMK' nin 100. maddesi hükmü göz önünde bulundurularak karar verilebileceği düzenlenmesine rağmen adli kontrol için bu yönde bir düzenleme söz konusu değildir. Kovuşturma aşamasında ise hâkim veya mahkeme, tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceğine her oturumda, oturumlar arasında otuz günden daha fazla süre öngörülmüş ise, hak kaybına sebep olamayacak şekilde duruşma arasında bulunan bir zaman diliminde evrak üzerinden resen karar verebilir.

Adli kontrol kararları için CMK'da devamının incelenmesi açısından herhangi bir süre öngörülmemesine rağmen her zaman savcı veya hâkim tarafından bu kurumun gerekliliğine ilişkin şartlar göz önüne alınarak tutuklama nedenlerinin devam edip etmediği yönünde değerlendirme yapıp, değerlendirme sonucunda adli kontrol uygulamasına gerek kalmadığı düşünülürse kaldırılması yoluna gidilebilecektir. Adli kontrolün devamının incelenmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır³⁹⁶.

Soruşturma aşamasında CMK'nın 110/2 maddesinde Cumhuriyet savcısının istemiyle hâkime adli kontrolün içerdiği yükümlülükleri kısmen veya tamamen değiştirme veya kaldırma yetkisi verilmiştir. Bu şekilde adli kontrolün devamının incelenmesi ve denetlenmesi olanağı olduğu ileri sürülse de bu hüküm tutuklama

³⁹⁵ ŞAHİN, Ceza Muhakemesi Hukuku..., s.240; HACIOĞLU, s. 189.

³⁹⁶ HACIOĞLU, s. 189; ÖZGÜVEN, s.342.

tedbirinde olduğu gibi, hâkime kendiliğinden araştırma yetkisi vermemesi nedeniyle eksiktir³⁹⁷. Kovuşturma aşamasında da hâkim veya mahkeme her oturumda veya talep üzerine duruşma arasında adli kontrolün devam edip etmemesi konusundan gereklilik şartlarını değerlendirerek bir karar verebilecektir. Burada tartışılması gereken otuz günlük inceleme sürelerine uyulup uyulmayacağıdır. Öğretide adli kontrolün uygulanmasında tutuklama şartları aranması nedeniyle CMK'nın 108/1 maddesinin kıyasen uygulanarak veya bu yönde bir kanunda değişiklik yaparak otuz günlük ara ile Cumhuriyet savcısının incelemesi yerinde olacağı³⁹⁸ ileri sürülmüştür.

Adli kontrolün uygulanması açısından tutuklama koruma tedbirlerinin şartlarının oluşup oluşmadığı değerlendirilmekle beraber, adli kontrol bir tutuklama kararı değildir. Tutuklama kararına göre, son derece insancıl bir koruma tedbiridir ve tüm koruma tedbirleri gibi geçici olup, muhakemenin amacına hizmet eder. Muhakeme veya soruşturma bittiği anda kendiliğinden sona erebileceği gibi yargılama yapan veya soruşturmayı yürüten makam tarafından³⁹⁹ her zaman incelenerek gereksiz olduğu kanısına ulaşırsa ortadan kaldırılır. Bu sebeple kanun koyucu belirttiğimiz hususları göz önüne alarak adli kontrolün incelenmesi için bir süre öngörmemiştir. Süre öngörülmemesi de adli kontrol açısından önemli bir eksiklik değildir.

Adli kontrolün sona ermesi açısından, tutuklama kararı için CMK'nın 102. maddesinde öngörülen azami sürede olduğu gibi, ne kadar süre devam edeceği hususunda azami bir sınır öngörülmemiştir. Adli kontrol muhakeme bitene kadar veya şartlarının ortadan kalkmasının değerlendirilmesi durumunda yetkili makam tarafından kaldırılana kadar devam eder. Bunun yanında 5560 sayılı kanun ile CMK'nın 109. maddesine eklenen 7. fıkraya göre, tutuklulukta geçen sürelerin dolmasından sonra suçun öngördüğü cezanın üst sınırı koşulu aranmaksızın adli kontrol uygulanabilecek olması, adli kontrolde bir azami sürenin olmadığını göstermektedir⁴⁰⁰.

³⁹⁷ UÇDU, s. 73.

³⁹⁸ ŞAHİN, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi., s.320; HACIOĞLU, s.189; KAHRAMAN, Mehmet, s. 121; KARAKURT, <http://www.turkhukuk sitesi.com>; ÖZGÜVEN, s.342.

³⁹⁹ CMK m. 103.

⁴⁰⁰ HACIOĞLU, s.190; KAHRAMAN, Mehmet, s. 121.

E) ADLÎ KONTROLÜN SONA ERMESİ

Adli kontrol, tüm koruma tedbirleri gibi, geçici olduğundan mutlaka sona erecektir⁴⁰¹. Koruma tedbirlerinin geçici niteliği, bu tedbirlerin ceza yargılamasının ve tedbire başvurulmasının amacına uygun düştüğü sürece uygulanabilmesini, sebeplerin kalmaması halinde de sona erdirilmesini ifade eder⁴⁰². Koruma tedbiriyle muhakemede ulaşılmak istenilen amaca ulaşıldığında, muhakeme bittiğinde veya suçun kovuşturulması imkânının bulunmadığının tespit edilmesi durumunda ya da en geç hükümlerle sona erecektir⁴⁰³.

Muhakeme bittiğinde veya kovuşturma olanağı kalmadığı hallerde biten adli kontrol, soruşturma sonucunda Cumhuriyet savcısı tarafından verilen kovuşturmaya yer olmadığına dair karar üzerine de sona erecektir. Keza muhakemenin beraat ve düşme kararıyla sona ermesi hâlinde de adlî kontrol kendiliğinden sona erecektir. Adli kontrolün mahkemenin mahkûmiyet kararı vermesi üzerine sona ereceği hususunda kanunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Kanaatimizce mahkeme veya hâkim muhakeme bittiğinde sanık hakkında mevcut adlî kontrol tedbirinin devam edip etmeyeceği yönünde hükümlerle birlikte bir karar vermelidir. Öğretide mahkeme böyle bir karar vermemiş olsa bile dava hükümlerle sonuçlandığından artık adlî kontrol tedbiri kendiliğinden hükümsüz kalacağı savunulmuştur⁴⁰⁴. Ancak bu görüş yerinde değildir. Zira koruma tedbirlerinin amaçlarından biri de mahkemece verilecek hükmün infazının sağlanmasıdır. Bu sebeple muhakeme hükümlerle sonuçlansa dahi tutuklama tedbirinde olduğu gibi adli kontrol mahkeme kararı olmaksızın kendiliğinden kalkmayacaktır. Hükmün kesinleşmesi ile infazının başlanmasına kadar adli kontrolün kaldırılmasına dair bir karar olmadığı müddetçe devam edecektir⁴⁰⁵.

⁴⁰¹ HACIOĞLU, s. 181; Aynı yönde görüşler için bkz., ÖZBEK, İzmir Şerhi., s 383; KUNTER / YENİSEY / NUHOĞLU, s.756; YURTCAN, Ceza Yargılaması Hukuku..(2007), s.304.

⁴⁰² ERDENER, s.304.

⁴⁰³ HACIOĞLU, s. 189; BIÇAK, Vahit, Suç Muhakemesi Hukuku, Ankara 2010, s. 512.

⁴⁰⁴ MALKOÇ/YÜKSEKTEPE, s. 515.

⁴⁰⁵ Bkz. aksi görüş için, ŞENTUNA, s. 131, "Hükmün kesinleşmesi aşamasında adlî kontrol tedbirlerinin devamında kurumun niteliği gereği bir yarar yoktur..".

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, CMK'nın 103/2 maddesine göre şüpheli hakkında mevcut uygulanmakta olan adli kontrol veya tutuklamanın devam etmesinin artık gereksiz olduğu kanaatine varırsa herhangi bir mahkeme kararı olmaksızın şüpheliyi re'sen serbest bırakır. Öğretide adli kontrol tedbirinin soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tarafından re'sen kaldırılıp kaldırılamayacağı hususunun tartışmalı olduğu iddia⁴⁰⁶ edilmiş ise de; CMK'nın 103/2 maddesi açıkça Cumhuriyet savcısına adli kontrolü ve tutuklamayı re'sen kaldırma yetkisi vermiştir⁴⁰⁷. Bu maddenin yorumuna açık bir tarafı yoktur. Keza öğretide de genel görüş Cumhuriyet savcısının adli kontrol kararının kaldırılmasına karar verebileceği yönündedir⁴⁰⁸.

Cumhuriyet savcısına açıkça adli kontrolü kaldırma yetkisi verilmesinin yanında, Cumhuriyet savcısının soruşturmanın veya kovuşturmanın her aşamasında hâkimden adli kontrolün kaldırılmasını isteyebileceği de öngörülmüştür. Aynı şekilde her zaman şüpheli veya müdafii de bu yönde bir talepte bulunabilir. Hâkim, istemi uygun bulursa şüpheli hakkındaki adli kontrol kararını kaldırabilir. CMK'nın 111. maddesine göre; adli kontrol kararının verilmesinden sonra, şüpheli veya sanığın istemi üzerine, Cumhuriyet savcısının görüşü alındıktan sonra hâkim veya mahkeme beş gün

⁴⁰⁶ YILDIZ, s.99

⁴⁰⁷ Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün, CMK'nın 103/2 maddesinin uygulamasına yönelik 13.07.2006 tarih ve 46856 sayılı görüşüne göre: "5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 103/2'nci maddesi uyarınca soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanaatine varırsa şüpheliyi kendiliğinden serbest bırakabilir. Anılan madde Cumhuriyet savcısına adli kontrolü kendiliğinden ortadan kaldırma yetkisi vermemektedir. Bu madde ile tutuklu bulunan şüphelinin tutukluluk hâlinin devamına gerek bulunmadığı veya tutukluluğun soruşturmanın selâmeti açısından, tutuklamanın yerini alan adli kontrol tedbirine çevrilmesinin fayda getirmediği durumlarda hâkim kararına gerek olmaksızın Cumhuriyet savcısınca şüphelinin serbest bırakılabileceğinden bahsedilmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet savcısına şüpheliyi serbest bırakma konusunda yetki verilmiş olup, adli kontrolü kaldırma yönünde herhangi bir yetki verilmemiştir. Kanun koyucu, adli kontrol veya tutuklamanın gereksiz olduğu kanısına varan Cumhuriyet savcısına, hâkim kararına gerek olmaksızın şüpheliyi re'sen serbest bırakma yetkisi verirken, adli kontrolün kısmen veya bütünüyle kaldırılmasında aynı yetkiyi yani re'sen karar verebilme yetkisini vermeyerek, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 110/2'nci maddesi ile istemde bulunması hâlinde adli kontrolün kaldırılması hakkında hâkim tarafından karar verilebileceğini hüküm altına almıştır. Bu itibarla; Adli kontrol yükümlülüklerinden biri olan yurtdışına çıkış yasağının, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 110/2'nci maddesinin açık hükmü gereği yapılacak istem üzerine, hâkim tarafından kısmen ya da tamamen kaldırılabileceği, Mütalâa edilmekle birlikte sorunun yasa ve yargı yoluyla çözümlenmesinin uygun olacağı..."(Kişisel Arşiv) Kanaatimizce Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün bu görüşü kanuna açıkça aykırılık teşkil etmektedir. Diğer yönden bakanlık görüşü olmakla hukuki yönden herhangi bir vasfi olmamakla beraber uygulayıcılar yönünden de bir bağlayıcılığı yoktur.

⁴⁰⁸ ÖZGÜVEN, s.343; CENTEL/ZAFER, s. 384; TURHAN, s. 232; YILMAZ, Zekeriya, 5560 Sayılı Kanun Değişiklikleriyle Ceza Muhakemesi Kanununun..., s.159; ÇOLAK/TAŞKIN, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, s. 495; HACIOĞLU, s. 190; PARLAR/HATİPOĞLU, s. 467; ŞENTUNA, s. 150;

içinde adlî kontrol kararının içeriğini oluşturan yükümlülüklerin kısmen veya tamamen kaldırılmasına karar verebilir.

Adli kontrolün kaldırılması başlıklı CMK'nın 111. Maddesi, CMK'nın 110. maddesine atıf yapmıştır. Bu sebeple maddede adli kontrolün sona ermesi açısından herhangi bir unsura veya bunun usulüne yer verilmemiş olması eksikliklerdir. Bunun yanında madde başlığı, maddenin içeriği ile uyumlu değildir⁴⁰⁹. Atıf yapılan CMK'nın 110/2 maddesinde hâkim tarafından adli kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülüklerin değiştirilebileceği, kısmen veya tamamen kaldırılabilirliği, bazılarının uymaktan geçici olarak muaf tutulabileceği düzenlenmiştir. Bu itibarla bu madde de hâkim veya mahkemenin adli kontrolü sadece kaldırma, yani sona erdirme yetkisi düzenlenmemiştir. Hâkim veya mahkeme adlî kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabileceği gibi, değiştirebilir veya adli kontrol altında bulunan şahsı bunlardan bazılarının uymaktan geçici olarak muaf tutabilir⁴¹⁰.

Hâkim veya mahkemenin adli kontrole ilişkin tüm kararları CMK'nın 111/2 maddesi gereğince itiraz kanun yoluna tabidir. Adli kontrol kararının kaldırılmasına veya değiştirilmesine Cumhuriyet savcısı, mağdur, şüpheli, vekil veya müdafii itiraz edebilir. CMK'nın 111/2 maddesi uyarınca itiraz, madde başlığında geçtiği gibi sadece adlî kontrol kararının kaldırılması hâli ile sınırlı olmayıp, adlî kontrol ile ilgili bütün kararlara itiraz edilebilir. İtiraz merciinin itirazın reddedilmesi yönündeki kararı kesindir(CMK m. 271/4).

F) ADLÎ KONTROLDE GEÇEN SÜRENİN MAHSUBU

Mahsup⁴¹¹, TCK'nın 63. maddesinde *“hüküm kesinleşmeden önce gerçekleşen ve şahsî hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran bütün hâller nedeniyle geçirilmiş süreler, hükmolunan hapis cezasından indirilir”* şeklinde düzenlenmiştir.

⁴⁰⁹ ÖZGÜVEN, s. 341; ÖZBEK, Ceza Muhakemesi Hukuku..., s.293.

⁴¹⁰ ÖZBEK/KANBUR v.d., s.183; ÖZBEK, Ceza Muhakemesi Hukuku..., s.293.

⁴¹¹ “Mahsup, sözcük anlamı itibarıyla “sayılmış, hesap olunmuş, hesaba geçirilmiş” demektir.” (BAKICI, Sedat, 5237 Sayılı Yasa Kapsamında Ceza Hukuku Genel Hükümleri, Ankara 2007, s. 1221).

Maddenin gerekçesinde⁴¹² tutuklama dışında teknik anlamda tutuklama sayılmayan ancak nitelikleri itibariyle şahsî hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran gözaltı ve gözlem altına alma gibi tedbirlerin de sayılmasının önünü açmak maksadıyla tutuklama terimi yerine “*hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran bütün hâller*” ibaresi kanun metninde yer almıştır. Bu ibare ile bir şahsın bir suçtan yakalanmasını takiben salıverilmesine kadar geçen sürenin mahsupta dikkate alınacağı vurgulanmıştır⁴¹³. Adli kontrol yükümlülükleri içeriği itibariyle kişi hürriyetlerinin kısıtlamaktadır. Ancak bu yükümlülükler, tutuklama veya gözaltı gibi etkin bir sınırlama sayılmadığından “*mahsup*” kapsamında değerlendirilmemiştir⁴¹⁴.

Adli kontrol, adlî kontrol yükümlülükleri tutuklama veya gözaltı gibi doğrudan ve tam olarak kişi hürriyetini kısıtlamamaktadır⁴¹⁵. Adli kontrol yükümlülüklerinde bazı hürriyetler açısından sınırlı bir kısıtlama söz konusudur. Bu konuda CMK'nın 109/6 maddesine göre; adlî kontrol altında geçen sürenin, şahsî hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilemeyeceği düzenlenmiştir. Keza adlî kontrol kapsamında yer alan yükümlülükler, kural olarak kişi hürriyetini sınırlandırmamaktadır⁴¹⁶. Adli kontrol altına alınan şahsın tutuklamada olduğu gibi özgürlüğü tamamen ortadan kaldırılmamaktadır. Adli kontrol altına alınan şahıs zaten serbesttir, yani özgürdür. Sadece işlediği yönünde kuvvetli şüphe bulunan bir suç nedeniyle denetim ve gözetim altındadır. Bu denetim ve gözetim yukarıda da bahsettiğimiz gibi şahsın hürriyetini tamamen kısıtlamamaktadır. Bu sebeple kanun koyucu adli kontrol altında geçen süreyi mahsup edilecek hürriyeti sınırlandıran unsurlardan olarak kabul etmemiştir.

⁴¹² TCK m.63'ün gerekçesi :”Maddeyle, mahkûmun suç nedeni ile şahsî hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran örneğin tutuklama gibi hâller nedeni ile geçirilen sürelerin mahkûmiyetten indirilmesi esası benimsenmiştir. Böylece teknik anlamda tutukluluk sayılmamakla beraber şahsî hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran tedbirlerin tümünün de tutukluluk gibi mahkûmiyet süresine mahsup edilmesi öngörülmüştür. Bu nedenle, madde metninde “hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran bütün hâller” ibaresi kullanılmıştır. Maddede “hüküm kesinleşmeden önce gerçekleşen” ibaresi yer aldığından hükümlünün mahkûm edildiği suçtan başka bir fiilden dolayı yargılama nedeniyle hürriyetinin sınırlanmış olması hâlinde de mahsubun hangi koşul ile yapılabileceği gösterilmiştir.” UYAP Mevzuat Programı.

⁴¹³ **BAKICI**, Sedat, 5237 Sayılı Yasa Kapsamında Ceza Hukuku Genel Hükümleri..., s. 1208.

⁴¹⁴ **ÇOLAK / TAŞKIN**, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi..., s.361.

⁴¹⁵ “Adli kontrol altında geçen süre, kişi hürriyeti ve güvenliğini esaslı bir şekilde sınırlamadığı için, mahkûmiyet kararı verildiği hallerde cezadan mahsup edilemez.”, **HACIOĞLU**, s.190.

⁴¹⁶ **ŞAHİN**, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi..., s. 320.

Adli kontrolde mahsubu düzenleyen CMK m. 109/6 fıkrasının devamında “Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek” yükümlülüğü mahsup konusunda istisna olarak düzenlenmiştir⁴¹⁷. Burada adli kontrol altına alınıp hakkında bu yükümlülüğe hükmedilen şahsın tedavi veya hastaneye yatarak hürriyetinin tam olarak sınırlandırılması sebebiyle, adli kontrol altında bulunan şahsın geceli gündüzlü sağlık kurumunda kaldığı sürelerin verilecek olan cezadan mahsup edilmesi gerekecektir. Fakat belirli gün ve saatlerde sağlık kurumuna gidilerek kısa süreli bir tedaviye katılması hâlinde bu sürenin cezadan mahsup edilmeyecektir⁴¹⁸.

Ceza muhakemesi sistemimizde mahsubun mecburiliği sistemi vardır⁴¹⁹. Hükümden önce hürriyetin kısıtlanması sonucunu doğuran bir koruma tedbirinin, mahkûmiyet kararı verilmesi durumunda mahsup edilmesinde hâkimin takdir yetkisi yoktur. Mahsup, hükümlüler için bir haktır⁴²⁰. Bunun yanında muhakeme sonucunda beraat kararı verilmesi hâlinde sanığın daha önceden hürriyetini kısıtlayan hallerin mahsubu söz konusu olamayacaktır. Fakat mahsup sisteminde, koruma tedbirine karar verilen muhakeme sonucunda sanığın beraat etmesi halinde, bu beraat hükmü kesinleşmeden önce, sanığın işlemiş olduğu başka bir suçtan mahkûmiyeti durumunda koruma tedbiri altında geçen sürenin bu cezadan mahsup edileceği öngörülmüştür⁴²¹. Böyle bir mahkûmiyeti de söz konusu değilse CMK'nın “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat “ başlıklı 141 ve devamı maddeleri gereğince haksız bir şekilde tedbir uygulanan şahıs tazminat isteyebilecektir.

⁴¹⁷ ARSLAN, Sadettin, Soruşturma Evresi, Ankara Nisan 2007, s.254.

⁴¹⁸ KAHRAMAN, Mehmet, s. 129.

⁴¹⁹ PARLAR/HATİPOĞLU, s.561.

⁴²⁰ KAHRAMAN, Mehmet, s.128.

⁴²¹ BAKICI, Sedat, 5237 Sayılı Yasa Kapsamında Ceza Hukuku Genel Hükümleri..., s. 1213.

G) ADLÎ KONTROL TEDBİRLERİNİN HAKSIZ UYGULANMASI NEDENİYLE DOĞAN ZARARIN TAZMİNİ

Ceza Muhakemesi Kanununun 141 ila 145 maddeleri arasında koruma tedbirleri ve haksız mahkûmiyet nedeniyle haksızlığa uğramış, maddi ve manevi olarak zarar görmüş şahısların zararlarının tazmin edileceği düzenlenmiştir⁴²². CMK'nın 141. maddesinde⁴²³ devletin tazminat ödeyeceği durumlar ayrı ayrı sayılmıştır. Kanun maddesinin başlığının “*koruma tedbirleri nedeniyle tazminat*” olmasına rağmen bir koruma tedbiri adli kontrolün haksız uygulanması tazminat hakkı kapsamına alınmamıştır. Tutuklamanın yanı sıra şüpheli veya sanık hakkında haksız bir şekilde uygulanan yakalama, gözaltı, arama ve el koyma tedbirleri, suçun açıklanmaması ve haklarının hatırlatılmaması, yakalandığının yakınlarına bildirilmemesi, kanunî sürede hâkim önüne çıkarılmama, savunma ve ifadenin usulüne uygun alınmaması gibi nedenlerle tazminat ödenebileceği kabul edilmiştir.

Adli kontrol CMK'nın 141. maddesinde tazminat verilecek hallerden sayılmamıştır. Bu haksız bir şekilde adli kontrolün uygulanmasının ve zarara sebebiyet vermesinin herhangi bir tazmin yolunun mümkün olmadığı anlamına gelmez. 1982 Anayasasının temel hak ve hürriyetlerin korunması başlıklı 40. maddesinin son fıkrasında şahsın, resmi görevliler tarafından uygulanan haksız bir işlem sonucu zarar görmesi durumunda, ortaya çıkan zararın devletçe tazmin edileceği düzenlenmiştir.

⁴²² SOYASLAN, Ceza Muhakemesi.. (2010), s, 328.

⁴²³ CMK'nın 141. maddesi “Suç soruşturması veya kovuşturması sırasında; **a)** Kanunlarda belirtilen koşullar dışında yakalanan, tutuklanan veya tutukluluğunun devamına karar verilen, **b)** Kanunî gözaltı süresi içinde hâkim önüne çıkarılmayan, **c)** Kanunî hakları hatırlatılmadan veya hatırlatılan haklarından yararlandırılma isteği yerine getirilmeden tutuklanan, **d)** Kanuna uygun olarak tutuklandığı hâlde makul sürede yargılama mercii huzuruna çıkarılmayan ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmeyen, **e)** Kanuna uygun olarak yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmayaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen, **f)** Mahkûm olup da gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği süreleri, hükümlülük sürelerinden fazla olan veya işlediği suç için kanunda öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu cezayla cezalandırılan, **g)** Yakalama veya tutuklama nedenleri ve haklarındaki suçlamalar kendilerine, yazıyla veya bunun hemen olanaklı bulunmadığı hâllerde sözlü açıklanmayan, **h)** Yakalanmaları veya tutuklanmaları yakınlarına bildirilmeyen, **i)** Hakkındaki arama kararı ölçüsüz bir şekilde gerçekleştirilen, **j)** Eşyasına veya diğer malvarlığı değerlerine, koşulları oluşmadığı halde el konulan veya korunması için gerekli tedbirler alınmayan ya da eşyası veya diğer malvarlığı değerleri amaç dışı kullanılan veya zamanında geri verilmeyen, Kişiler, maddî ve manevî her türlü zararlarını, Devletten isteyebilirler. [2] Birinci fıkranın (e) ve (f) bentlerinde belirtilen kararları veren merciler, ilgiliye tazminat hakları bulunduğunu bildirirler ve bu husus verilen karara geçirilir. (UYAP Mevzuat Programı).

Bunun yanında yine Anayasanın kişi hürriyeti ve güvenliği başlıklı 19. maddesinin son fıkrasında da, haksız yakalama ve tutuklama halinde, şahısların uğradığı zararların tazminat hukukunun genel ilkelerine göre devletçe ödeneceği düzenlenmiştir. İç hukukumuzdaki düzenlemelere paralel olarak AİHS'nin 5. maddesinde de haksız yapılan yakalama ve tutuklama işlemleri nedeniyle mağdur olan kişilerin tazminat istemeye hakkı olduğu vurgulanmıştır. Bu maddelerden anlaşılacağı üzere kişi uğradığı zararın giderilmesini, tazminat hukukunun genel ilkelerine göre her zaman isteyebilecektir. İdarenin eylem ve işlemleri, her zaman tam yargı davasına konu olabileceğinden, adli kontrolün haksız uygulamasının tazminat davasına konu edilmesi mümkündür⁴²⁴.

Adli kontrol uygulanan şahsın hürriyeti tutuklama veya gözaltı gibi kısıtlanmamaktadır. Ancak bu durumdan adli kontrolün uygulanması sonucunda kişilerin hiçbir zarara uğramadığı gibi bir sonucu çıkarmak doğru değildir. Örneğin; yurt dışında sürekli işleri olan ve sık sık yurt dışına çıkması gereken bir şahıs hakkında haksız bir şekilde yurt dışına çıkma yükümlülüğünün uygulanması, bu kişinin açıkça maddi zararına sebebiyet verecektir. Bu zararın tazmini gerekir. Bu konuda verilecek örnekler çoğaltılabilir. Hatta kanun koyucunun mahsup edileceğini öngördüğü ve tutuklama gibi şahsın hürriyetini kısıtlayan bir adli kontrol tedbiri olan “*Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek*” yükümlülüğünün CMK'nın 141. maddesinde de geçmemesi kanun açısından bir eksikliklerdir. Diğer yükümlülükler yönünden adli kontrol altında geçen sürelerin, verilen cezadan mahsup edilememesi dikkate alınarak kovuşturmaya yer olmadığı, beraat, düşme, ceza verilmesine yer olmadığı dair karar verilmesi hâllerinde, tazminat hakkının tanınmaması kişi hürriyeti ihlâline yol açmaktadır⁴²⁵. Bu nedenle, CMK'nın 141. maddesinde yapılacak kanuni bir düzenleme ile “*adli kontrol yükümlülüklerinin haksız uygulanması*” durumunda da tazminat öngörülmesi suretiyle şahısların haksız adli kontrol nedeniyle uğradıkları, maddî ve manevî zararların giderilmesinin CMK tarafından güvenceye alınması sağlanacaktır.

⁴²⁴ Benzer yönde görüşler için bkz. ÖZTÜRK, Bahri/TEZCAN, Durmuş/ERDEM, Mustafa Ruhan v.d. Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2010, s. 428; KAHRAMAN, Mehmet, s. 130.

⁴²⁵ KAHRAMAN, Mehmet, s. 130.

SONUC

Adli kontrol birçok Avrupa ülkesinde uygulanmasına rağmen 01.06.2005 tarihine kadar mevzuatımızda düzenlemesi olmayan bir koruma tedbiriydi. Dünyada gelişen insan hakları hareketleri kapsamında, hukuk sistemlerinde suç işlemiş olsalar bile insanların kapalı yerlerde tutulmasının zaman içerisinde topluma ve şahıslara faydasından çok, zararının olduğunun görülmesi üzerine muhakeme sırasında tutuklama yerine uygulanabilecek alternatif tedbir arayışına gidilmiştir. Henüz suç işlediği sabit olmayan şahısların tutuklanması yerine tutuklama ile ulaşılmak istenen amaca erişilmesini sağlayan alternatif tedbirlerin uygulanmasına yönelik tavsiyeler, uluslararası belgelerde yer bulmuş, demokratik ülkelerde bu yönde gelişmeler kaydedilmiştir.

Uygulamamızda adli kontrol, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç sebebiyle yürütülen muhakeme sırasında, hâkim kararıyla uygulanabilir. Cezaevlerinin kapasitesinin aşıldığı, ceza muhakemesinin yıllarca sürdüğü ülkemizde tutuklama kurumu, hem sistem, hem de tutuklu bulunan şahıslar açısından büyük bir sorun haline gelmişken tutuklamanın önemli bir alternatifi olan adli kontrolün, yürürlüğe girdiği tarihten bugüne kadar halen gerektiği gibi algılanmadığı ve uygulanmadığını düşünüyoruz. Adli kontrolün ceza muhakemesi sistemimizde uygulanması ve yaygınlaşması konusunda bazı sorunlar vardır.

Bu sorunlardan biri, adli kontrol için savcının talebinin gerekli olduğuna dair CMK'nın 110/1 maddesinin nasıl algılanması gerektiğidir. CMK'nın tutuklamayı düzenleyen 101/1 maddesinin 2. cümlesinde tutuklama kararı verildiğinde bunun gerekçesi ve adli kontrol tedbirinin yetersiz kalacağına dair hukuki ve fiili nedenlere yer verileceği öngörülmüştür. Hâkim bu maddeye göre her tutuklama talebinde adli kontrolün olaya uygun olup olmadığını değerlendirecek, adli kontrolün uygulanması mümkün olmazsa tutuklamaya karar verebilecektir. Kanaatimizce tutuklama tedbirine yönelik talep, sınırlı suçlar bakımından da olsa adli kontrol kararına tutuklama tedbirine karar verilecek hallerde hükmedilebileceğinden adli kontrolü de içermektedir. Bunun

yanında “*davasız yargılama olmaz*” ilkesi uyarınca aksi düşünülebilirse de, kanunun amacının şüpheli ya da sanığın hürriyetinin adil yargılanmanın maddi gerçeğe ulaşmak bakımından hakkaniyete uygun ve zorunluluk olduğu anlaşılan durumlarda sınırlanması, diğer hallerde ise alternatif tedbirlere başvurmak suretiyle sınırlandırılmaması olduğuna göre, Cumhuriyet savcısının adli kontrol talebi olmasa da “*çoğun içinde az da vardır*” ilkesi gereğince adli kontrole karar vermek olanaklıdır. Tutuklama talep edilmesi üzerine hâkim tarafından adli kontrol tedbirine karar verildiğinde, Cumhuriyet savcısının talebine aykırı bir karar verilmiş olmamaktadır.

Hâkim, hakkında koruma tedbiri istemiyle önüne gelen dosyada tutuklanması talep edilen şüpheli hakkında adli kontrol kararı verebilir. Olay ile ilgili soruşturma yürüten Cumhuriyet savcısı, şüpheli hakkında tutuklama talep etmekle yeterli şüpheyi aşan mahiyette delil bulunduğunu, mahkemenin delil takdirine girmeden adli kontrol tedbiri yerine neden tutuklama talep ettiğini gerekçeleri ile açıklamalıdır. Olayın özelliğine göre bütün deliller toplanmış ise, sadece sanığın duruşmada hazır bulunmasını temin için tutuklama talep edilmişse mahkemenin delillerin tamamı toplanmış olduğundan ve sanığın kaçmasını önleyecek miktarda teminatla adli kontrole karar verilebilir. Bunun yanında hâkimin toplanmayan delillerin neler olduğu konusunda net bir öngörüye sahip olmadan tutuklama tedbirini değerlendiremeyeceğinden adli kontrole karar vermesi muhakemenin amacını tehlikeye düşürebilir. Hâkim bu hususta toplanmayan delillerin neler olduğu, şüpheli ya da sanığın kişiliğinin, davranışlarının, suç işleme konusundaki eğiliminin, mağdur ve tanıklar ile olan ilişkilerini değerlendirerek Cumhuriyet savcısının talebinden farklı bir karar verebilir.

Adli kontrolün şartlarında değindiğimiz üzere sanık veya şüpheli hakkında adli kontrol kararının verilebilmesi için, kural olarak muhakemeye konu suçun düzenlendiği kanun maddesinin öngördüğü hapis cezasının üst sınırının üç yıldan az olması gerekmektedir. Bu gereklilik tutuklamanın, en önemli alternatifini olan adli kontrol tedbirine karar verme durumunu güçleştirmekte ve uygulama alanını sınırlamaktadır. Üç yıl koşulu adli kontrolün düzenlenme amacına aykırı olup, uygulamada bu tedbire karar verilmesini kısıtladığından mahkemelerce verilen

tutuklama kararları kadar yoğun bir şekilde bu tedbire karar verilmesini engellemektedir. Adli kontrol için öngörülen hapis cezasının üst sınır koşulu kaldırılarak tutuklama kararı verilebilecek tüm suçlarda adli kontrolün uygulanabilmesi sağlanmalıdır.

Adli kontrol kararı verilmesini takiben şüpheli veya sanığa yüklenecek yükümlülükler sınırlı bir şekilde CMK'nın 109/3 maddesinde sayılmıştır. Yükümlülüklerin sınırlı sayıda belirtilmesi, adli kontrolün önemli derecede uygulanmasını engellemektedir. Bu konuda şüphelinin veya sanığın sosyal ve ekonomik durumu ve olayın özellikleri değerlendirilip, teknolojik gelişmeler de göz önüne alınarak yeni yükümlülüklerin uygulanabilmesi için kanun maddesine, gerektiğinde hâkime takdir hakkı veren günün gelişen şartlarına her zaman uyarlanabilecek bir yasal düzenleme yapılması gerekir. Özellikle son zamanlarda tartışılan Anglosakson uygulaması ile ön plana çıkan elektronik kelepçe uygulaması da adli kontrol sistemine dâhil edilebilir. Bunun yanında ÇKK'nın 20. maddesinde suça sürüklenen çocuklar için öngörülen *“belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak”*, *“belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek”* veya *“belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kuramamak”* gibi yükümlülüklerin nitelikleri göz önüne alındığında yetişkinler için de uygulanabilmesinin öngörülmesi fayda sağlayacaktır.

Kanun koyucu, adli kontrol kurumunu tutuklamaya alternatif bir tedbir olarak düzenlemiş ise de, CMK'nın 109/3 maddesinde öngörülen bazı yükümlülükler nitelikleri ve uygulanma amaçları itibariyle, koruma tedbirlerinin ruhuna aykırı nitelik arz etmektedir. Bu yükümlülükler muhakemenin amacı dışında, şüpheli veya sanığın suç işlemlerini önleme amacına hizmet etmesi nedeniyle de koruma tedbirinden ziyade bir önleme tedbiri niteliğindedir. Örneğin uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek, taşıtları

kullanamamak ve sürücü belgesini teslim etmek gibi yükümlülükler koruma tedbirlerinin amacından ziyade mağdurların veya kamunun zararının giderilmesi ve suç işlenmesini önleme amacı taşımaktadır. Bunun yanında uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığında arınmak amacıyla hastaneye yatmak, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak gibi yükümlülüklerin de tedbir niteliğinin yanında cezai niteliği de vardır. Açıkladığımız hususlar dikkate alınarak adli kontrol yükümlülüklerinin genişletilebileceği gibi, nitelik açısından farklılık gösteren yükümlülükler için adli kontrol üst başlığında, nitelikleri belirtmek suretiyle yükümlülüklerin düzenlenmesi faydalı olacaktır.

Hakkında adli kontrol kararı verilen şüpheli veya sanığın, yerine getirmekle sorumlu olduğu yükümlülükleri kasten ihlal etmesi halinde muhakemeye konu suçun öngördüğü cezanın süresine bakılmaksızın tutuklama kararı verilebileceğine ilişkin CMK'nın 112. maddesindeki düzenleme, kişi hürriyeti açısından ağır sonuçlar doğurabilir. Bunun yerine kasten yükümlülüklere uymadığı tespit edilen şüpheli veya sanığa taahhüt imzalatılması ve yükümlülüğe uymasının ihtar edilmesi öngörülebilir. Buna rağmen yükümlülüğe uymamakta ısrar ederse, tutuklamadan hafif, ancak yükümlülükten daha ağır özellik taşıyan bir yükümlülük veya yükümlülüğe uymaya zorlayacak disiplin hapsi gibi süreli bir tedbir uygulanması yoluna gidilmesi yönünde kanuni düzenleme yapılması yerinde olacaktır

Ceza Muhakemesi Kanununda bir koruma tedbiri olan tutuklama kararı için azami süre ve tutukluluğun belirli aralıklarla incelenmesi yönünde düzenleme olduğu halde adli kontrol için bu yönde bir süre öngörülmemiştir. Bu durum öğretide kanunun eksikliklerden olarak belirtilmekle sık sık eleştirilmektedir⁴²⁶. Ancak adli kontrol geçicilik özelliği ve yargılama merciinin her zaman adli kontrolü değiştirme veya kaldırma yetkisi olduğu gibi tarafların da bu durumu her zaman isteme yetkisi göz önüne alındığında süre öngörülmesi kanaatimizce zorunluluk değildir. Bunun yanında öğretideki eleştiriler dikkate alınarak adli kontrolün koruma tedbiri olmasından dolayı kişi özgürlüğüne müdahale niteliği taşıdığından, adli kontrol altında geçecek sürenin üst

⁴²⁶ **ŞAHİN**, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, s.320; **HACIOĞLU**, s.189; **KAHRAMAN**, Mehmet, s. 121; **KARAKURT**, <http://www.turkhukusitesi.com>; **ÖZGÜVEN**, s.342.

sınırının belirlenmesi ve belirli aralıklarla yargı merciince devamının gerekip gerekmediği yönünde inceleme yapılacağına veya tutuklama için öngörülen süre şartlarının uygulanacağına dair kanunî düzenleme yapılması eleştirileri engelleyecektir.

Koruma tedbirleri nedeniyle tazminat başlıklı CMK'nın 141. maddesinde adli kontrol yükümlülüklerinin haksız uygulanması yer almamaktadır. Bu durumda adli kontrol nedeniyle haksızlığa uğradığını düşünen şahıslar genel hükümlere göre zararlarının tazmini yoluna gidebilirler. Fakat adli kontrol her ne kadar gözaltı veya tutuklama gibi kişinin hürriyetini tam olarak sınırlandırmamakla birlikte belli oranda kişilerin hürriyetine müdahale niteliği taşımaktadır. Bu sebeple haksız uygulanan adli kontrol yükümlülükleri açısından da, şahıslara CMK kapsamında tazminat hakkı öngörülmesi daha yerinde olacaktır.

Son olarak adli kontrol kararlarının amaca uygun olarak gerektiği gibi infaz edilip edilmediği hususunda sorun vardır. Adli kontrol kararlarının infazı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüklerince yerine getirilmektedir. DSYM şube müdürlükleri tüm ağır ceza merkezlerinde kurulmuştur. Ağır ceza merkezi olmayan mülhakat adliyeleri için ise bu şube müdürlüklerinin bürolarının kurulması öngörülmüştür. Ağır ceza merkezlerinde bu şube müdürlükleri kurulmasına rağmen halen mülhakat adliyelerde bulunması gereken bürolar kurulmamıştır. Denetimli serbestlik sisteminin hukuk sistemimiz için yeni bir kurum olması ve uygulamasına yönelik eksiklikler sebebiyle işlevini yerine getirememektedir. Bu sorunlar personel, araç ve diğer maddi imkânlar şeklinde öne çıkmaktadır. Bunun yanında personelin eğitimi konusunda da eksiklikler göze çarpmaktadır. Bu eksiklikler giderildiğinde adli kontrol tedbirinin daha etkin ve faydalı bir şekilde uygulanması söz konusu olabilecektir.

KAYNAKÇA

- ALDEMİR**, Hüsnü, Kanun, Tüzük, Yönetmelik ile Diğer Mevzuat Işığında Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Açıklaması, C. I, Ankara 2007.
- ALŞAHİN**, Mehmet Emin, “**Adli Kontrol**”, İçişleri Bakanlığı EGM Eğitim Dairesi Başkanlığı, Polise Görev, Yetki ve Sorumluluk Veren Mevzuat Uygulamaları Eğitim Projesi(MUYEP) Tebliği II, 23-28 Ekim 2007 Antalya/Alanya, Ankara 2008.
- ARSLAN**, Sadettin, Soruşturma Evresi, Ankara Nisan 2007.
- ARSLAN**, Uğur, “**Türk Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu yönetimi Ana Bilim dalı, Kütahya 2009, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi, 05.03.2011).
- AVCI**, Mustafa, “**Ceza Yargılaması Hukuku Tarihimize Koruma Tedbirlerinden Tutuklama**”, Kamu Hukuku Arşivi, S.1, Yayın yeri yok, Haziran 1998, <http://www.akader.info/KHUKA/index.htm>(Erişim Tarihi:15.02.2011).
- AYBAY**, Rona, “**Yurtdışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü Konusunda Uluslar arası Düzenlemeler**”, Prof. Dr. Mahmut Koloğlu'na Armağan, Ankara 1975.
- AYDINER**, Ömer Faruk , “**Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama**”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi, 15.02.2011).
- BAKICI**, Sedat, “Olaydan Kesin Hükme Kadar Ceza Yargılaması ve Ceza Kanunu Genel Hükümleri”, Ankara 2002.
- BAKICI**, Sedat, 5237 Sayılı Yasa Kapsamında Ceza Hukuku Genel Hükümleri, Ankara 2007.
- BALO**, Yusuf Solmaz, Teori ve Uygulamada Çocuk Ceza Hukuku, Ankara 2005.
- BIÇAK**, Vahit, Suç Muhakemesi Hukuku, Ankara 2010.
- BİNİCİ**, Hüsamettin, “**Tutuklamanın Alternatifi Olarak Adli Kontrol Kurumu**”, Tarih ve yayın yeri yok, <http://www.yayin.adalet.gov.tr/dergi/29sayi.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.02.2011).
- BOZKUŞ**, Naci, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Bir Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol**” Hukuk Dünyası Dergisi, İstanbul Nisan-Haziran 2006.

- CENGİZ**, Serkan v.d., Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2008.
- CENTEL**, Nur/ **ZAFER**, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 2008, s. 302.
- CENTEL**, Nur, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, İstanbul 1992.
- CENTEL**, Nur; “**Ceza Muhakemeleri Usul Kanununa Eleştirel Yaklaşım**”, Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birsnel’e Armağan, İzmir 2001.
- COŞKUN**, Neslihan, “**Adli Kontrol**”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.3, İstanbul Nisan 2005.
- ÇAKIN**, Akın, “**Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Açısından Adli Kontrol**”, Adalet Dergisi, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, S. 30, Ankara Ocak 2008.
- ÇAKMANUS**, Ömer, “**Denetimli Serbestlik ve Dayanışma**”, Rize Adliyesi Çisenti Dergisi, Rize 2008.
- ÇİÇEK**, Cemil, Türkiye’de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri, Adalet Bakanlığı CTEGM Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, Ankara 2005.
- ÇOLAK**, Haluk/**TAŞKIN**, Mustafa, Açıklamalı – Karşılaştırmalı – Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu, Ankara Haziran 2005.
- ÇOLAK**, Haluk/**TAŞKIN**, Mustafa, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, Ankara 2007.
- ÇOLAK**, Haluk/**ALTUN**, Uğurtan, “**Denetimli Serbestlik Kavramının Yaptırım Teorisi ve Penolojik Bakımından Tahlili ile Pozitif Hukukumuzdaki Düzenlemeler**”, Adalet Dergisi, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, S. 25, Ankara 2006.
- ÇOLAK**, Haluk, “**Fransız Hukukunda Adli Kontrol (Le Contrôle Judiciaire)**”, Adalet Dergisi, S.10, Ankara Ocak 2002.
- ÇOLAK**, Haluk/**ALTUN**,Uğurtan, “**Tarihi ve Kronolojik Perspektifte Ceza İnfaz Kurumları**”, Adalet Dergisi, S.31, Ankara Mayıs 2008.
- ÇOBAN**, Cengiz, Adli Yargıda Tutuklama, Ankara 2001.
- DARENDE**, Yeliz, “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunuyla Hukukumuzda Giren Adli Kontrol Müessesesi ile Bu Bağlamda Yenilenen Tutuklama Müessesesi”, Tarih Ve Yayın Yeri Yok, <http://turkhukuksitesi.net.hukukforum>.(Erişim Tarihi:15.11.2010).
- DEMİRBAŞ**, Timur, İnfaz Hukuku, Ankara 2003.

- DİKİCİ**, M.Fatih, Ceza Hukuku ve Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara Kasım 2009.
- DONAY**, Süheyl, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, İstanbul 2009.
- DONAY**, Süheyl, İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku, İÜHF Yayını, İstanbul 1982.
- DÖNDÜREN**, Hamdi, “**Kefalet**”, Tarih ve yayın yeri yok, <http://www.turk.ch/samilislam/K/kefalet.htm>, (Erişim Tarihi: 23.01.2011).
- DÖNMEZER**, Sulhi/ **ERMAN**,Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. II, İstanbul 1999.
- DÖNMEZER**, Sulhi / **YENİSEY**, Feridun, Karşılaştırmalı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve 1999 Tasarısı, Gerekçeler, İstanbul 1999.
- EREM**, Faruk, Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku, Ankara 1986.
- ERİŞ**, Uğur, “**Tutuklamanın Yerini Alabilecek Tedbirler**”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, C. II, Ankara 2000.
- EROL**, Haydar, Ceza Muhakemesi Kanunu, Açıklamalı ve İçtihatlı, Ankara T.Y.
- EROL**, Haydar, Adli Yargı İlk Derece Mahkemelerinde Ceza Yargılaması ve Uygulaması, Ankara 2006.
- FEYZİOĞLU**, Metin, “**5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler**”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 62, Ankara 2006.
- FİLİZ**, Orhan/**BIÇAK**, Vahit/**ÇEVİK**, H. Hüseyin/**GÖKSU**,Turgut/**HASKÖSE**, Ahmet, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2008.
- GANDİNİ**, Luisa, Türkiye’de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri, Adalet Bakanlığı CTEGM Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, Ankara 2005.
- GÖKÇEN**, Ahmet, “**Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri**”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987, <http://www.tez2.yok.gov.tr.>, (Erişim Tarihi, 05.02.2011).

- GÖLCÜKLÜ**, Feyyaz/**GÖZÜBÜYÜK**, Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa Mahkemesi İncelemesi ve Yargılama Yöntemleri, Ankara 2004.
- GÜLER**, Hüseyin, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği ve Türk Mevzuatı”, Tarih ve yayın yeri yok, <http://www.yayin.adalet.gov.tr/20sayi.>, (21.02.2011).
- HACIOĞLU**, Burhan Caner, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme", AÜEHFD, C.IX, S.1-2, Erzincan 2005.
- İNAN**, Kubilay, Ceza Yargılamasında Yasa Yolları, Ankara 2006.
- İNCE**, Hüseyin, Türk Ceza Hukukunda Kısa Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Yaptırımlar, Ankara 2007.
- İNCİ**, Z. Özen, Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Ankara 2008.
- İPEK**, Kenan, Türkiye’de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri, Adalet Bakanlığı CTEGM Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, Ankara 2005.
- KABOĞLU**, İbrahim, Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme, Ankara 1994.
- KAHRAMAN**, Abdullah, “İslam Hukukunda Şahsa Kefalet ve Türk Ceza Muhakemeleri Hukukundaki Teminatla Salıverme Müessesesi ile Mukayesesi”, CÜİFD, Sivas 1998.
- KAHRAMAN**, Mehmet “Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi”, Erzincan 2007, <http://www.tez2.yok.gov.tr.>, (Erişim Tarihi, 05.01.2011).
- KALE**, Mustafa, “Türkiye’de Denetimli Serbestlik Sistemi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2009, <http://www.tez2.yok.gov.tr.>, (Erişim Tarihi, 05.02.2011).
- KAMER**, Vehbi Kadri, “Ceza Adalet ve İnfaz Sistemi İçinde Denetimli Serbestlik Sisteminin Önemi”, Adalet Dergisi, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, S. 31, Ankara Mayıs 2008.
- KAMER**, Vehbi Kadri, Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı, Ankara 2007.

- KAMER**, Kadri, 2007 Yılı Denetimli Serbestlik Semineri Yayınlanmamış Notları. Tarih ve yayın yeri yok.
- KARA**, Mehmet Ali, **Toplum İçin, Toplumla El Ele, Yeni Ceza Adaleti Anlayışı İçinde Çağdaş İnfaz Anlayışı “Denetimli Serbestlik”**, Rize Adliyesi Çisenti Dergisi, Rize 2008.
- KARAKURT**, Ahu, **“Adli Kontrol Koruma Tedbiri”**, Tarih ve yayın yeri yok, <http://www.turkhukuk sitesi.com/makale374.htm>, (Erişim Tarihi: 26.01.2011).
- KESKİN**, İbrahim, **“Yurt Dışına Çıkış Yasağı”**, Adalet Dergisi, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, S. 31, Ankara Mayıs 2008.
- KIRCI**, Muhittin, **“Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜHF, Ankara 2002, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi, 05.02.2011).
- KOCA**, Mahmut, **“Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde Bir Koruma Tedbiri Olarak Yurtdışına Çıkarmama**, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VII, S. 1-2, Erzincan 2003.
- KOCA**, Mahmut, **“Tutuklamada Orantılılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi”**, DEÜHFD, C.5, İzmir 2003.
- KOCA**, Mahmut/ÜZÜLMEZ, İlhan, **“Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Korunması ve Mağdura Tanınan Haklar”**, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.7, İstanbul Temmuz 2006.
- KOPARAN**, Mehmet Yaşar, **“Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”**, Tarih ve yayın yeri yok, http://www.ceza_bb.adalet.gov.tr/makale/195.doc/makale_374.html,(Erişim Tarihi: 21.01.2011).
- KUFACI**, Ahmet, **“Ceza Yargılaması Hukukunda Teminat Parası”** Adalet Dergisi, LXXIX, Ankara 1988.
- KUNTER**, Nurullah, **YENİSEY**, Feridun, **NUHOGLU**, Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul Kasım 2009.
- MAHMUTOĞLU**, Fatih Selami, **“İnsan Hakları Açısından Tutuklama ve Türk Hukuku”**, Prof.Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, İstanbul 1998.
- MALKOÇ**, İsmail/YÜKSEKTEPE,Mert, Açıklamalar ve Yorumlarla 5271 Sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu, C.I, Ankara 2008.

- MERMUT**, Serdar, “**Çocuk Koruma Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme**” Tarih ve yayın yeri yok, <http://www.hukuk.gen.tr/dergi/yazilar/ckk.pdf>, (Erişim tarihi:01.02.2011).
- NOYAN**, Erdal, Ceza Muhakemesi, Ankara 2005.
- NOYAN**, Erdal, Ceza Davası, Ankara 2007.
- NURSAL**, Necati/**ATAÇ**, Selcen, Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi (Probation), Ankara 2006.
- ÖKÇESİZ**, Hayrettin, “**Özgürlük Güvenlik İlişkinde Yedi Sav**”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.4, İstanbul Ağustos 2005.
- ÖZBAKAN**, Hulusi, Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu, C.I – II, Ankara 1989.
- ÖZBEK**, Veli Özer/**BACAKSIZ** Pınar/**DOĞAN** Koray, Ceza Muhakemesi Hukuku(Açıklamalı Ve Şematik Çalışma Kitabı), Ankara 2007.
- ÖZBEK**, Veli Özer, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006.
- ÖZBEK**, Veli Özer, İnfaz Hukuku, Ankara 2007.
- ÖZBEK** Veli Özer, İzmir Şerhi, Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı, Ankara 2005.
- ÖZBEK**, Veli Özer/**KANBUR** M. Nihat, **BACAKSIZ** Pınar/**DOĞAN** Koray, Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi, Ankara 2007.
- ÖZBUDUN**, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2002.
- ÖZCAN**, Kemal, “**AIHM Kararları Işığında Askeri Yargıda Tutuklama**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İÜHF, İstanbul 2001, <http://www.tez2.yok.gov.tr.>, (Erişim Tarihi, 05.02.2011).
- ÖZDEMİR**, Metin, **Anayasa Hukukunda Seyahat Özgürlüğü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1998, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi, 05.02.2011).
- ÖZEN**, Murat, “**Adli Kontrol**”, Adalet Dergisi, S. 32, Ankara 2008.
- ÖZEN**, Murat, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında İç Hukukta Tutuklama ve Adli Kontrol, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 02.02.2011).

- ÖZGENÇ**, İzzet/**ŞAHİN**, Cumhuriyet, Adalet Bakanlığı, Eğitim Dairesi Başkanlığı, Türk Ceza Hukuku Mevzuatı, Ankara 2005.
- ÖZGENÇ**, İzzet, Türk Ceza Hukuku Gazi Şerhi, Ankara 2005.
- ÖZGÜVEN**, A. Duygu , “**Ceza Muhakemesi Kanunu Çerçevesinde Adli Kontrol**”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.81, Ankara 2009.
- ÖZTÜREL**, Önder, Adli Kontrol, İstanbul Barosu, Türk Ceza Hukuku Derneği, Av.Dr.Şükrü Alpaslan’a Armağan, İstanbul Mayıs 2007.
- ÖZTÜRK**, Bahri/ **ERDEM**, Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2008.
- ÖZTÜRK**, Bahri/**TEZCAN**, Durmuş/**ERDEM**, Mustafa Ruhan vd. Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2010.
- ÖZTÜRK**, Sezai, “**Adli Kontrol**”, Rize Adliyesi Çisenti Dergisi Rize 2008.
- PARLAR**, Ali/ **HATİPOĞLU**, Muzaffer, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Yorumu, C. I, Ankara 2008.
- PARLAR**, Ali/**HATİPOĞLU**, Muzaffer, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu, C.I, Ankara 2008.
- SEMERCİ**, Bengi, “**İnsanın Yaman Çelişkisi: Güvenlik mi? Özgürlük mü?**”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.4, İstanbul, Ağustos 2005.
- SOYASLAN**, Doğan, Ceza Muhakemeleri Usulü Hukuku, Ankara 2000.
- SOYASLAN**, Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2010.
- SÖZÜER**, Adem/**DURSUN**, Selman, “**TCK, CMK ve Kabahatler Kanunundaki Son Değişiklikler Ne Getiriyor**”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.9, İstanbul Aralık 2006.
- SÖZÜER**, Adem/**TEKDAĞ**, Kenan, “**Ceza Muhakemesi Kanunu Neler Getiriyor**”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.3, İstanbul, Nisan 2005.
- ŞAFAK**, Ali/**BIÇAK**, **Vahit**, Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis, Ankara 2005.
- ŞAHİN**, Cumhuriyet, Ceza Muhakemesi Hukuku, C.I, Ankara 2009.
- ŞAHİN** Cumhuriyet, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Ankara 2005.
- ŞAHİN**, Cumhuriyet, “**CMK Uygulamasının Bir Yılı**”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S. 7, İstanbul 2006.

- ŞENTUNA**, Mustafa Tarık, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama ve Adli Kontrol, Ankara 2007.
- TANER**, Tahir, Ceza Muhakemeleri Usulü, İstanbul 1945.
- TEZCAN**, Durmuş, Türk Hukukunda Haksız Yakalama ve Tutuklama (Önleyici ve Giderici Tedbirler), Ankara 1989.
- TOROSLU**, Nevzat/**FEYZİOĞLU**, Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2008.
- TUNÇ** Mehmet, “**Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler**”, Adalet Dergisi, S. 6, Ankara 2001.
- TURHAN**, Faruk, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006.
- UÇDU**, İlker, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2007, <http://www.tez2.yok.gov.tr>,(Erişim Tarihi: 02.01.2011)
- ÜNVER**, Yener/**HAKERİ**, Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2010.
- YAŞAR**, Osman, Uygulamalı ve Yorumlu 5271 sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu, Ankara 2005.
- YENİSEY**, Feridun, Hazırlık Soruşturması ve Polis, İstanbul 1987.
- YERDELEN**, Erdal, “**5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Koruma Tedbirleri**”, <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/191.doc>, (Erişim tarihi: 15.01.2011)
- YILDIZ**, Volkan, Adli Kontrol, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Ceza Adaleti Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009. <http://www.tez2.yok.gov.tr>, (Erişim Tarihi, 06.02.2011)
- YILMAZ**, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Ankara 1996.
- YILMAZ**, Zekeriya, “**Adli Kontrol**”, Ankara Barosu Dergisi, S. 2006/1, Ankara, 2006.
- YILMAZ**, Zekeriya, 5560 Sayılı Kanun Değişiklikleriyle Ceza Muhakemesi Kanununun Getirdiği Yenilikler ve Yargılama Sistemi, Ankara 2007.
- YOKUŞ SEVÜK**, Handan, “**Çocuk Yargılaması Hukukunda Hazırlık Soruşturması**”, AÜHFD, C. VIII, S.1-2, Erzincan 2004.
- YOKUŞ SEVÜK**, Handan, “**Suçta Sürüklenen Çocukların Muhakemesi**”, 3. Yılında Yeni Ceza Adalet Sistemi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Ankara 2009.

- YOKUŞ SEVÜK**, Handan, “**Yeni Ceza Mevzuatında Çocuğa İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi**”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.7, İstanbul Temmuz 2006.
- YOKUŞ SEVÜK**, Handan, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul 1998.
- YURTCAN**, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, İstanbul 1998.
- YURTCAN**, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, İstanbul Ocak 2007.
- YURTCAN**, Erdener, CMK Şerhi, İstanbul 2008.
- YURTCAN**, Erdener, Cumhuriyet Savcısının ve Cumhuriyet Yargıcının Başvuru Kitabı, Ankara 2007.
- YURTCAN**, Erdener, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ve Yorumu, İstanbul 2005.
- YURTCAN**, Erdener, Uygulamacı İçin Ceza Yargılaması, İstanbul Kasım 2007.
- YÜCE**, Turhan Tufan, “**Ceza Yargılaması Hukukunda Zorlayıcı Önlem Teorisi**”, DEÜHFD, S.1, İzmir 1980.
- YÜCEL**, Mustafa Tören, “**Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi**”, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2007.

ELEKTRONİK, ANSİKLOPEDİK VE YAZARI BELİRTİLMEMİŞ DİĞER KAYNAKLAR

AKİP Mevzuat ve İçtihat Programı.

MEŞE Mevzuat ve İçtihat Programı.

UYAP Mevzuat ve İçtihat Programı.

<http://www.altalex.com/index.php?idnot=36788>(Erişim Tarihi:20.04.2011)

<http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/iheb.html>(Erişim Tarihi:15.02.2011)

<http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat> (Erişim tarihi:10.01.2011).

http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html(Erişim Tarihi: 20.04.2011)

<http://www.ihami.anadolu.edu.tr>,(Erişim Tarihi:02.02.2011).

<http://legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/preview>(Erişim Tarihi:20.04.2011)

http://lexinter.net/PROCPEN/controle_judiciaire.htm(Erişim Tarihi:20.04.2011)

<http://www.samsunhaber.com> (Erişim tarihi:15.01.2011)

<http://www.tdk.gov.tr>(Erişim Tarihi:10.01.2011)

<http://www.tbmm.gov.tr>(Erişim Tarihi:10.01.2011)

<http://www.tez2.yok.gov.tr>.

<http://www.vekil.net/forum>(Erişim Tarihi:17.01.2011)

Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı, Adalet Bakanlığı CTEGM Denetimli Serbestlik Yardım Hizmetleri Sorumlu Daire Başkanlığı, Ankara 2006.

Tutanaklarla Ceza Muhakemesi Kanunu, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, Ankara 2005.